

MS
SINDS 1832

MILITAIRE SPECTATOR

**Onzichtbaar
maar onmisbaar**

e.v.

J.A. Warden

Levende schilden en witte vlaggen

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

nodigt leden en belangstellenden uit voor een lezing op **donderdag 11 mei 2006** door:

generaal Lance L. Smith

over:

‘Transformation within NATO and US Forces, theoretically and in real life situations as Uruzgan’

Generaal Lance L. Smith is de *Supreme Allied Commander Transformation* en geeft binnen de NAVO in die hoedanigheid leiding aan *Allied Command Transformation (ACT)* en het veranderproces binnen de NAVO. Tevens houdt hij zich daar bezig met de toekomstige wijze van oorlogvoeren.

Generaal Smith is eveneens commandant van het *US Joint Forces Command (USJFC)*. In deze functie is hij verantwoordelijk voor de transformatie van de Amerikaanse strijdkrachten. Generaal Smith zal tijdens zijn lezing ingaan op oorlogvoering in de toekomst en de manier waarop de transformatie van de *US Forces* tot stand komt. Tevens besteedt hij aandacht aan de wijze waarop dit in de praktijk wordt toegepast in situaties zoals in Uruzgan.

De bijeenkomst wordt gehouden in:

**Internationaal Perscentrum Nieuwspoor
Lange Poten 10 – Den Haag**

De zaal is vanaf 17.00 uur open. De lezing begint om 17.30 uur. Vanwege een beperkt aantal plaatsen gaarne **aanmelden** tijdens kantooruren (070-3396197).

De **Algemene Vereniging van Reserve Militairen (AVRM)** bestaat dit jaar twintig jaar. Het lidmaatschap voor deze interservice vereniging staat open voor actieve en post-actieve reservisten van alle krijgsmachtdelen.

De AVRM zet zich ook in voor de instandhouding van een op haar taak berekende krijgsmacht en bevordert de goede betrekkingen tussen krijgsmacht en maatschappij.

Vrijdag 21 april jl. vierde de AVRM haar 20-jarig jubileum.

De redactie wenst de vereniging van harte geluk.

Wij zullen in de loop van dit jaar aandacht besteden aan het thema ‘reservisten’.

de hoofdredacteur

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris

luitenant-kolonel KLu E.M. Wijers
Telefoon 070 - 339 70 12
Fax 070 - 339 72 86

Ledenadministratie

mw. M.L.W.A. van Gorp-Brouwers
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep SGW / MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gorp.brouwers@mindef.nl

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof.

J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)

Telefoon 071 - 542 18 30

Fax 071 - 542 18 29

E-mail jmjbosch@xs4all.nl

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker

luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc

kapitein ter zee P. van den Berg

commodore KLu drs. G.M. Bergsma

drs. P. Donker

luitenant-kolonel MJD mr. drs.

P.A.L. Ducheine

drs. P.H. Kamphuis

luitenant-kolonel KMar drs.

J.A.J. Leijters

kolonel MPSD drs. F. Matser

brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens

luitenant-kolonel Marns drs.

A.J.E. Wagemaker MA

kapitein-luitenant ter zee

N.A. Woudstra

BUREAU-REDACTIE

mw. drs. A. Kool en

mw. drs. T.H.L. van de Wetering

Instituut Defensie Leergangen

MPC 58B / Kamer 047

Postbus 20701

2500 ES Den Haag

Telefoon 015 - 284 47 20 of

015 - 284 40 62

Fax 015 - 284 47 21

E-mail redactiemilitairespectator@mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50

studenten € 15,00

buitenland € 27,50

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink

ISSN 0026-3869

NADRUK VERBODEN

Coverfoto: Amphibisch Transportschip
Hr.Ms. Rotterdam in het vizier
(Foto archief onderzeedienst)

MILITAIRE SPECTATOR

195 Welkomstwoord

196 Editoriaal:
Imago is amigo

198 S. Boeke:
Onzichtbaar maar onmisbaar
De onderzeeboot en zijn proliferatie

209 M.G.D. Rothman en M.W.M. Kitzen:
Verder gaan waar Warden ophoudt
Nut en nadeel van systeembenadering voor militair optreden

223 A.C. Tjepkema, C.N.J. Neisingh:
Levende schilden en witte vlaggen
Eenzijdig debat over schendingen van het oorlogsrecht

235 Z. Jobbágy:
'Effects-Based Operations and the Age of Complexity'
'A Critical Reflection'

243 Meningen van anderen

244 Boeken

248 L. Polman:
Bericht uit Afrika – 'Le Concept du Jour'

250 E.J. Oliemans:
Tegenwicht – De 10 van Berlijn

252 Samenvattingen/Summaries

MILITAIRE SPECTATOR

De Militaire Spectator is sinds 1832 het militair-wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toegankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk.

De Militaire Spectator stimuleert de gedachtevorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord, ook wel geduid als de 'militaire wetenschappen'. Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het verhogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden. Daarmee bevordert de Militaire Spectator ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

Welkom nieuwe lezers...

Het is niet de eerste keer dat deze boodschap in de Militaire Spectator te vinden is. In 1999 verwelkomde de toenmalige plaatsvervangend secretaris-generaal van ons ministerie, drs. H.H. Hulshof, de burgerambtenaren vanaf schaal 12. Dwars tegen alle toen spelende bezuinigingen in was besloten dat ook zij voortaan deze publicatie kregen toegezonden. Om hem te citeren:

In een tijd dat paars de modekleur is, termen als integreren, flexibiliseren, mobiliseren en optimaliseren daadwerkelijk operationeel zijn geworden, en employability de schroom van zich af tracht te gooien, doelmatigheid, doeltreffendheid en samenwerken inmiddels diepgewortelde begrippen zijn, is het belangrijk dat gedachten, theorieën, (historische) achtergronden, feiten en meningen worden gedeeld. In dit spectrum is dan ook de legitimiteit gevonden het abonnementenbestand van de Militaire Spectator uit te breiden met een gedeelte van de burgerfunctionarissen.

Eerste-luitenant dr. J.C. van Rijnveld richtte het tijdschrift in 1832 op. Het eerste nummer verscheen op 29 januari van dat jaar. Gedurende achttien jaar was hij, in opeenvolgende rangen, hoofdredacteur. Hij heeft nooit kunnen voorzien dat dit tijdschrift, nu bijna 175 jaar later, zou uitgroeien tot de periodiek die het nu is, een militair wetenschappelijk tijdschrift op het gebied van de krijgswetenschap in de ruimste zin van het woord.

Een tijdschrift dat tot doel heeft defensiepersoneel en geïnteresseerden buiten de krijgsmacht te informeren omtrent ontwikkelingen op dit gebied; om onderzoek en publicatie te stimuleren en om een bijdrage te leveren aan de professionaliteit van de krijgsmacht en aan de dialoog met de maatschappij. Een tijdschrift dat, op verzoek van de minister van Defensie, sinds 1972 wordt uitgegeven door de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Deze keer betreft het welkom de officieren van de Koninklijke Marine. In onze krijgsmacht draait alles om samenwerking, om elkaar kennen, om *joint*. Niet voor niets ging daarom het themanummer van de Militaire Spectator over de 'Nieuwe Krijgsmacht' in november 2005 ook naar u. Met ingang van deze aflevering wordt de Militaire Spectator struc-

tureel naar u toegestuurd. Met ingang van deze aflevering gaat het tijdschrift naar *alle* officieren van de Nederlandse krijgsmacht en een deel van het burgerpersoneel.

Daarnaast gaat het tijdschrift naar de leden van de genoemde vereniging. De redactie speelde al op die nieuwe krijgsmacht in. In de redactie wordt de marine sinds 2005 vertegenwoordigd door twee officieren van 'de vloot' en één officier van het Korps Mariniers. Overigens bestonden er al eerder méér contacten tussen de Militaire Spectator en de Koninklijke Marine dan velen zich bewust waren. Tussen 1992 en 2002 werden van 41 marineauteurs artikelen gepubliceerd. De redacties van de Militaire Spectator en het Marineblad werken al jaren constructief samen. Bijdragen aan de Militaire Spectator werden soms ook in het laatstgenoemde blad gepubliceerd en ook het omgekeerde kwam voor, zoals bij de bijdrage van generaal K. Naumann onder de titel *Why naval forces*, in januari 2002.

Ik wens u veel leesplezier toe. Belangrijker is echter dat de Militaire Spectator eerst en vooral ten doel heeft alle lezers te informeren over krijgswetenschap in brede zin, over organisatie, inzet en optreden van onze krijgsmacht en haar bondgenoten, over verleden, heden en toekomst van Defensie en alles wat daarmee samenhangt. Ten slotte daagt het tijdschrift u uit om zelf met bijdragen te komen. Ik spreek de wens uit dat deze informatie zal bijdragen aan het elkaar kennen en begrijpen en aan de onderlinge samenwerking.

Ik nodig de nieuwe lezers verder graag uit om in de geest van dit tijdschrift bijdragen te leveren. De Militaire Spectator is immers vanaf dit moment ook van en voor u.

Welkom nieuwe lezers!

De secretaris-generaal

IMAGO IS AMIGO

In zijn intranetcolumn van 24 maart verzuchtte de Commandant der Strijdkrachten dat hoogtepunten en dieptepunten zich soms in één week in hoog tempo afwisselen.¹ Hij had het toen over een week waarin Nederlandse schepen van het vlootverband CTF150 de bemanning van een brandend containerschip redden én waarin de media uitvoerig berichtten over seksuele intimidatie en aanranding van militairen aan boord van Hr.Ms. Tjerk Hiddes. Hij kon op het moment dat hij zijn column aan het scherm toevertrouwde nog niet vermoeden dat later die week ook de aanhouding van een vijftal landmachtmilitairen in Seedorf terzake handel of smokkel van harddrugs wereldkundig zou worden gemaakt.

Deze incidenten zijn op zichzelf al erg genoeg. Er is echter ook nog sprake van 'collateral damage': de schade aan het imago van Defensie. Natuurlijk wordt de krijgsmacht niet alleen afgerekend op de incidenten die zich in haar organisatie afspelen, maar het is goed te beseffen dat de beelden die de maatschappij in het algemeen en de politieke en bestuurlijke top in het bijzonder van Defensie heeft voor een belangrijk deel zijn gebaseerd op het actuele imago van Defensie. Zoals ook Michiel de Weger in zijn buitengewoon lezenswaardige dissertatie beschrijft, hangen beslissingen over Defensie immers niet alleen af van de objectieve kwaliteiten van de krijgsmacht maar ook van de beelden die men heeft van de organisatie.²

Wat is in essentie een imago? Een imago is eenvoudig gezegd het beeld dat mensen hebben van een organisatie. Het bestaat uit een kenniscomponent, wat weet men van de organisatie, en een attitudecomponent, welke reputatie heeft de organisatie. Idealerweise schijnt er geen licht tussen het imago en de werkelijke identiteit van een organisatie.

1 http://intranet.mindf.nl/bs/ds/Directies/Defensiestaf_algemeen/Nieuws/Nieuwsbericht_CDS.aspx

2 M. de Weger. De binnenlandse veiligheidstaken van de Nederlandse krijgsmacht (2006).

In de praktijk is er echter bijna nooit sprake van een perfecte overlap tussen imago en identiteit. Soms is het imago beter dan de feitelijke identiteit. Dat lijkt een meevaller, maar het gevaar bestaat dat de verwachtingen hooggespannen zijn en dat het imago in de praktijk niet wordt waargemaakt. Het imago kan natuurlijk ook minder positief zijn dan de werkelijke identiteit. Dan is er werk aan de winkel, er wordt mogelijk niet uit de organisatie gehaald wat er in zit omdat de vraag achterblijft bij de mogelijkheden van de organisatie.

Wat is er nu in feite bij Defensie aan de hand? Is het imago in overeenstemming met de identiteit of wijkt het imago positief of negatief af van de identiteit? Ook een buitenstaander kan nauwelijks anders dan concluderen dat het met het imago van Defensie goed zit. Defensie meet regelmatig de maatschappelijke steun die er bestaat voor de organisatie en de taken die zij verricht. Deze steun is voor een belangrijk deel gebaseerd op wat men weet van Defensie en de reputatie van Defensie.

Uit de monitor blijkt dat de krijgsmacht kan rekenen op brede maatschappelijke steun, die zich overigens vertaalt in een arbeidsmarktpositie waarover Defensie zich tevreden mag tonen. Ook individuele defensie-medewerkers zijn gemiddeld genomen tevreden met de steun die zij zowel in hun eigen omgeving als binnen de media en de politiek ervaren. Het lijkt lang geleden dat met enige schroom werd bekend dat je 'in het leger' zat, en nog wel als vrijwilliger ook. Er lijkt dus op het eerste gezicht weinig mis met het imago van Defensie.

Vandaar dat de reactie van veel defensie-medewerkers en van veel anderen buiten de defensieorganisatie voor de hand ligt: 'dit kan niet waar zijn!'. De incidenten bezorgen Defensie in hun ogen een imago dat minder positief is dan de werkelijke identiteit. Een aantal betrokken omstanders vertoont echter de tegengestelde reactie: 'zie je wel!'. Het imago was volgens hen niet de werke-

lijke identiteit van de defensieorganisatie maar een opgepoetst plaatje. In hun ogen is met deze 'negatieve correctie' het imago weer (meer) in overeenstemming met de ware identiteit.

Op het eerste gezicht lijkt hier sprake van het spreekwoordelijke halfvolle of halflege glas. Toch is er wel degelijk sprake van een fundamenteel verschil van inzicht: in de kern is er sprake van een verschillend beeld van de 'ware' identiteit van de krijgsmacht. Daarbij gaat het niet om de gewenste identiteit, want daarover zullen de beelden niet zo ver uiteen lopen. Beide partijen zullen immers desgevraagd bevestigen dat de wapenspreuk van de Koninklijke Marechaussee in essentie voor de hele krijgsmacht moet gelden: *sans peur et sans reproche*.

Zonder vrees en zonder blaam? Een organisatie als de krijgsmacht moet beschikbaar en geschikt zijn. Een essentieel onderdeel van de geschiktheid is een hoge moraal. Deze standaard geldt onder operationele omstandigheden, waar van militairen wordt verlangd dat zij handelen volgens expliciete en impliciete ethische normkaders, en 'in de barakken en verblijven'. De afgelopen jaren zijn grote investeringen gepleegd in het handhaven van de ethische standaard onder operationele omstandigheden. Het is en blijft van het allergrootste belang dat daar waar onze militairen optreden, zij van onbesproken gedrag zijn. Hoewel daar wel degelijk gevaren op de loer liggen, kan worden gesteld dat de identiteit van de krijgsmacht 'in het veld' wel sterk overeenstemt met het imago. Let wel, dit is geen reden om op de lauweren te rusten. Immers, het onderhouden van een goed imago en een alleszins integere identiteit is een continue activiteit.

Hoe staat het dan met de identiteit van de krijgsmacht buiten de operationele omstandigheden? Defensie heeft afscheid genomen van de opkomstplicht, met als gevolg dat de huidige krijgsmacht louter uit beroepsmilitairen bestaat. Na verloop van tijd

maakte de vrees voor 'Engelse toestanden' onder onze beroepsmilitairen plaats voor opluchting en onverholen trots: met de Nederlandse militair kun je goed voor de dag komen. Ongetwijfeld hebben de onderofficieren en officieren die dagelijks leiding geven aan de eenheden zich zo nu en dan wel verbaasd over de waarden en normen van de hedendaagse militair. In de 'barakken' van deze tijd, voorzien van alle wereldse gemakken, speelt zich letterlijk en figuurlijk een afspiegeling van het bestaan buiten de muren van de verblijven af. Een bestaan waar onze militairen zich in de weekeinden of tijdens verlofperiodes in thuis voelen.

Het is echter de vraag waar de mores die hierbij horen de gewenste identiteit van Defensie verdringen. Het lijkt tijd om deze problematiek eens diepgravend te onderzoeken, om vervolgens de gewenste identiteit weer invulling te geven en het imago dat daarbij past gestalte te geven.

Er is een tweetal hefboomen waarmee Defensie het imago in overeenstemming kan brengen met de ware identiteit: enerzijds het feitelijk gedrag van en in de organisatie, en anderzijds de communicatie van en in de organisatie. Het is deze tweetrapsraket die de gewenste identiteit en het juiste imago weer tot elkaar kan brengen. De Commandant der Strijdkrachten heeft in zijn dagorder van 28 maart de juiste toon gezet: de identiteit en de integriteit van Defensie zijn in het geding. In duidelijke bewoordingen schetst de CDS de professionele en morele grenzen van de krijgsmacht en daarmee van elke militair die daartoe wil behoren. Er is geen plaats voor hen die zich daaraan niet wensen te houden. Hij schetst daarmee de gewenste identiteit en verbindt daar ook een aantal concrete maatregelen aan.

De tweede trap van de raket verdient echter ook de aandacht van de politieke en ambtelijke top. Zeg wat je doet, doe wat je zegt, en laat zien dat je het doet. Imago is per slot van rekening de amigo van elke militair.

Onzichtbaar maar onmisbaar

De onderzeeboot en zijn proliferatie

mr. S. Boeke*

Inleiding

De vier Nederlandse onderzeeboten van de Walrus-klasse leiden letterlijk en figuurlijk een stil bestaan. Oefeningen draaien ten behoeve van het geruisloos opereren, en details van operaties worden strikt geheimgehouden voor het publiek. Maar ook hierbuiten is de 'Silent Service' een gesloten eenheid, die publiciteit mijdt. Incidenteel verschijnt in de media een artikel over de commandantenopleiding voor onderzeeboten, maar korvetten en kruisraketten beheersen toch de discussie over de toekomst van de Koninklijke Marine.

In een tijd van *Revolution of Military Affairs* (RMA) en *Network Centric Warfare*, *airpower* en JSF, stabilisatieoperaties en *special forces* lijkt de onderzeedienst af te drijven naar irrelevantie. De Nederlandse onderzeeboten waren immers ontworpen om in de diepe Atlantische oceaan te jagen op de nucleaire Sovjet-onderzeeërs: onderzeeërs die begin jaren negentig al lagen te roesten in de Russische havens en die nu, als ze de zee kiezen, amper zonder fatale ongelukken kunnen varen.

* De auteur was als militair gedetacheerd bij het Nederlands Instituut voor Internationale betrekkingen 'Clingendael'.

¹ IBO Europese Defensiecapaciteiten 'Taak-specialisatie: het schiet niet echt op', juli 2003.

Als gevolg van het wegvallen van de Sovjet-dreiging hebben alle westerse marines zich geheroriënteerd: de nadruk ligt minder op het beschermen van de *Sea Lines of Communication* (SLOC's) in de Atlantische Oceaan (de zogenaamde *blue water operations*) en meer op het ondersteunen van operaties op het land en het opereren in ondiepe kustwateren (de *brown water operations*).

Bezuinigingen

In de eerste bezuinigingsronde, zie de Defensienota 1991, werd direct het aantal Nederlandse onderzeeboten van zes naar vier teruggebracht.

Voorts constateerde een NAVO *Defence Requirements Report* (DRR) een overschot aan dieselektrische onderzeeboten binnen NAVO-verband, en werd door een interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO) opheffing van de onderzeedienst geopperd.¹

In het Strategisch Akkoord van 2003 koos de minister van Defensie ervoor de marine-patrouillevliegtuigen (P-3C Orion) af te stoten en de onderzeedienst te behouden. Maar op de lange termijn is het voortbestaan van de onderzeedienst onzeker: de vier boten krijgen geen volwaardige '*capability upkeep*' (worden niet gemoder-

niseerd), maar moeten het doen met een instandhoudingsprogramma in 2011 dat de levensduur zal verlengen tot 2025. De vervanging van de vier boten, initieel gepland voor 2015, is op de lange baan geschoven.

Onder: De commandocentrale van een Walrus-klasse onderzeeboot

(Foto CADKM)

hankelijk is van politieke prioriteiten, kostenanalyses, dreigingperceptie en legio andere afwegingen – maar beoogt een inleiding te geven over de onderzeeboot en de onderzeebootbestrijding.

Om deze specifieke wijze van oorlogvoeren een plaats te kunnen geven zullen eerst enkele internationale ontwikkelingen worden geschetst: hoe

(onderzeebootbestrijding), door sommige analisten wel beschreven als een tennismatch zonder tegenstander, heeft het afgelegd tegen *littoral operations* en *power projection ashore*. De NAVO-planning en het EU Defensie- en Veiligheidsbeleid hebben verschillende materiële tekortkomingen geïdentificeerd aan de hand van de *lessons learned* van onder meer Kosovo en Afghanistan.

Militaire waarde

De op 14 oktober 2005 uitgebrachte Marinestudie spreekt evenwel over de toegenomen militaire waarde van de Nederlandse onderzeeboten. Met de gelden die vrijkomen door de verkoop van M-fregatten worden onder meer Ocean Going Patrol Vessels en Tomahawks aangeschaft, en de SONAR-uitrusting van de vier Walrus-boten zal worden gemoderniseerd. Desalniettemin vallen vaak binnen de krijgsmacht kritische vragen te beluisteren over het nut van onderzeeboten.

Dit artikel behandelt niet de complexe nationale militaire behoefte – die af-

gaan andere landen om met deze kapitale boten? Vervolgens besteedt dit artikel aandacht aan de specifieke eigenschappen van de onderzeeboot ten opzichte van andere militaire platforms. Ten slotte zal ik de strategische ontwikkelingen koppelen aan de tactische eigenschappen van de onderzeeboot.

Internationale trends

Tekortkomingen binnen de NAVO

De westerse marines hebben de afgelopen jaren ingrijpende veranderingen meegemaakt. *Anti Submarine Warfare*

De tekortkomingen, die vooral aan deze zijde van de Atlantische oceaan geconstateerd zijn, worden verwoord in de NATO *Prague Capabilities Commitment* (na het mislukken van de *Defence Capabilities Initiative*) en het *European Capabilities Action Plan* (ECAP). Voor het maritieme aspect van de defensiesamenwerking is afgesproken om meer aandacht te besteden aan strategisch en logistiek zeetransport, *carrier based power*, kruisraketten/precisiewapens en strategische inlichtingen.

Het amfibisch transportschip Hr. Ms. Rotterdam (binnenkort vergezeld

Amfibisch Transportschip Hr. Ms. Rotterdam in het vizier

(Foto archief onderzeedienst)

ling voor, die meer aandacht verdient: de prominente rol van de onderzeeboot in de Aziatische wapenwedloop.

China

China heeft momenteel ongeveer 58 onderzeeboten, maar het bestand van vooral oudere boten wordt snel uitgebreid en gemoderniseerd. De diesel-elektrische Song-klasse is in serieproductie genomen, de eerste van de nieuwe dieselelektrische Yuan-klasse is te water gelaten en de volgende generatie nucleaire onderzeeër, de Type 093, wordt dit jaar in dienst gesteld.³

Hiernaast heeft China in mei 2002 acht stille Kilo-onderzeeboten besteld in Rusland, die uiterlijk 2007 worden geleverd. Volgens een Chinese analist:

*submarines are the maritime weapons posing the greatest threat to an aircraft carrier formation. Submarines are also our Navy's core force.*⁴

Het onconventionele denken van Chinese strategen, geïllustreerd in het baanbrekend boek *Unrestricted Warfare* van Qiao Liang en Wang Xiangsui, leidt internationaal tot discussie over de rol van de onderzeeboot in toekomstig militair optreden.⁵

door zusterschip Hr. Ms. Johan de Wit) en de aanschaf van de Tomahawk *land attack missile* voor de nieuwe Luchtverdediging en Commandofregatten (LCF's), passen goed in het streven om deze bondgenootschappelijke behoeftes op te vullen. Onderzeeboten lijken op het eerste gezicht niet bij te dragen aan het vullen van de geïdentificeerde tekortkomingen. Maar ondertussen vindt aan de andere kant van de wereld een totaal andere ontwikkeling plaats.

Aziatische marines: stijgende defensiebudgetten

De Aziatische marines, met name die van China, India en Pakistan, implementeren een omgekeerde transformatie: van 'brown to blue'. Er wordt driftig gebouwd en gekocht: geen specifieke schepen voor kust- of stabilisatieoperaties, maar juist zwaarbewapende, grote zeewaardige schepen om ver van huis de nationale belangen te kunnen behartigen.

In tegenstelling tot de structureel dalende Europese defensie-uitgaven, stijgen de defensiebudgetten in het Oosten al jaren gestaag. In India groeide het defensiebudget in 2004 met 18 procent, in China officieel met 12,6 procent (al vermoeden de vs dat de werkelijke uitgaven veel hoger liggen). Aan het fundament van deze twee ontwikkelingen ligt de exponentiële groei van de Aziatische (en vooral Chinese) economieën, en de vitale rol die olie hierin speelt.

De enorme behoefte aan olie, gepaard met de weerstand tegen de gepercipieerde Amerikaanse hegemonie, heeft ertoe geleid dat China, en in mindere mate India, olie- en gascontracten hebben afgesloten met juist de regimes die door het Westen met argwaan worden bekeken: onder meer Iran, Myanmar, Venezuela en Soedan.² Voor China, India en Japan is het essentieel om de toevoer van olie, die grotendeels via zee wordt vervoerd, veilig te stellen.

Terroristische dreiging

Veel analisten zijn van mening dat het internationale veiligheidsklimaat wordt bepaald door drie gescheiden maar nauw met elkaar verbonden clusters van dreigingen, namelijk *Complex Emergencies* (falende staten en burgeroorlogen), catastrofaal terrorisme en *Transnational Crime* (zoals piraterij, drugssmokkel en illegale immigratie). Doordat de zee voor alle goederen (niet alleen olie) nog steeds de belangrijkste handelsroute is, heeft ontwrichting van de *Sea Lines of Communications* wereldwijde gevolgen.

Met andere woorden, de ouderwetse SLOC's zijn niet alleen terug in de belangstelling van de internationale geopolitiek, maar zijn tevens onderdeel van een diffuse criminele en/of terroristische dreiging. Dit laatste vormt nu al een ernstig internationaal probleem. Meer aan het zicht onttrokken doet zich een andere ontwikke-

2 Chinese oliebelangen voorkomen consensus in de Veiligheidsraad met betrekking tot de genocide in Soedan, en zullen ongetwijfeld een rol spelen als de nucleaire ambities van Iran gaan botsen met het westerse beleid van non-proliferatie. In 2004 heeft China namelijk voor gasleveranties tot 2025 en de ontwikkeling van de gasvelden van Yad Avaran een contract van \$ 70 miljard getekend, terwijl India voor \$ 22 miljard investeert in een pijpleiding van Iran (die door aartsvijand Pakistan zal lopen).

3 *Annual Report to Congress: The Military Power of the People's Republic of China 2005*. Office of the Secretary of Defense.

4 'Undersea Dragons', Lyle Goldstein and William Murray, *International Security*, Vol. 28, No. 4 (Spring 2004), p. 162.

5 *Unrestricted Warfare*, Qiao Liang and Wang Xiangsui, Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, February 1999.

Sommige Chinese strategien stellen: na de Eerste Wereldoorlog was het slagschip heer en meester van de zeeën; in de Tweede Wereldoorlog werd het vliegkampschip almachtig, en in een volgend groot conflict zal de onderzeeboot het machtigste wapen blijken.⁶

Overige Aziatische landen

Inmiddels vormen, volgens Amerikaanse deskundigen, de Chinese onderzeeboten en het uitdijend arsenaal aan ballistische raketten de grootste dreiging voor Taiwan. In een zeldzaam voorbeeld van machtsvertoon verscheen in mei 2003 een Chinese onderzeeër plots 25 mijl van de Japanse kust, tot grote consternatie van de Japanse media.

Overigens bezit Japan nog steeds een professionele en goed uitgeruste 'blue water' vloot met een aanzienlijke aantal geavanceerde dieselelektrische onderzeeërs.

India en Pakistan breiden eveneens het onderzeebotenbestand significant uit, met Franse Scorpene- en Agostaboten die onder licentie worden gebouwd. Ten slotte hebben Singapore en Maleisië recentelijk een splinternieuwe onderzeedienst opgericht, en werkt Thailand al jaren aan dit voor-nemen.

Dat grote mogelijkheden in nieuwe onderzeeërs investeren is één ding, maar dat andere, kleinere, landen de stap nemen om een onderzeedienst vanaf niets op te richten, zegt veel meer. Het oprichten van een onderzeedienst is niet alleen bijzonder kostbaar maar impliceert een jarenlang leerproces voordat er voldoende expertise is opgebouwd om operationeel te kunnen varen. Het opereren van onderzeeboten is namelijk dermate specialistisch dat ongetrainde bemanningen vaak een groter gevaar voor zichzelf vormen dan voor een mogelijke tegenstander.

De proliferatie van onderzeeboten is wellicht het meest zichtbaar in Azië, maar ze is een uitdrukking van een slupende, wereldwijde trend. Het

Algerije	2	Zuid-Korea	9 + 3
Argentinië	3	Libië	2
Australië	6	Maleisië	(1) + 2
Brazilië	4 + 1	Nederland	4
Bulgarije	1	Noorwegen	6
Canada	4	Pakistan	7 + 2
Chili	2 + 2	Peru	6
China	58 + 16	Polen	4 + 1
Colombia	2	Portugal	2
Kroatië	Midget subs	Roemenië	1
Ecuador	2	Rusland	51
Egypte	4	Singapore	4
Frankrijk	10 + 6	Servië Montenegro	1
Duitsland	16 + 2	Spanje	6
Griekenland	8 + 4	Zweden	7
India	16 + 3	Taiwan	4
Indonesië	2 + 12	Turkije	12 + 4
Iran	3	Oekraïne	1
Israël	3	Verenigd Koninkrijk	16
Italië	6 + 2	Verenigde Staten	75
Japan	20+ 2	Venezuela	2
Noord-Korea	22 (mini subs)	Zuid-Afrika	2 + 3

Aantal onderzeeboten per land.

Deze tabel is samengesteld door de auteur met gegevens uit onder meer *Jane's Fighting Ships 2004-2005*. Voorgenomen aanschaf (+) leidt in veel gevallen tot afvloeiing van oude boten

totaal aan onderzeeboten is geslonken sinds het einde van de Koude Oorlog, maar het aantal landen dat onderzeeboten opereert, nu geschat op 44, groeit nog gestaag (zie tabel).

Sterker nog, steeds meer landen wensen zelf hun onderzeeboten te bouwen, en recentelijk hebben werven in onder meer Australië, Spanje, Brazilië, India, Pakistan en Zuid-Korea zich deze specifieke vaardigheid eigen gemaakt.⁷

Maar vanwaar deze bijzondere interesse in de onderzeeboot?

Wat zijn de kenmerken van de onderzeeboot die aanzet geven tot deze proliferatie?

Eigenschappen van de onderzeeboot

Onderzeeboten hebben een aantal bijzondere eigenschappen, die hen onderscheiden van andere maritieme platforms. Deze eigenschappen kunnen op verschillende manieren wor-

⁶ *Chinese Views of Future Warfare*, edited Pillsbury, 1997. Article 'Military Revolution in Naval Warfare', *Naval Captain Shen Zhongchang*.

⁷ Nederland is de uitzondering die de regel bevestigt: RDM heeft na de constructie van de Walrus-serie geen onderzeeboten kunnen exporteren, en na jaren van mismanagement en schandalen is de expertise om nog onderzeeboten te kunnen bouwen, verdwenen.

den gedefinieerd. Voor de nucleaire aanvalsbotten (SSN)⁸, geldt bijvoorbeeld de

*inherent qualities of the SSN – the seven deadly virtues of flexibility, mobility, endurance, reach, autonomy, stealth and punch.*⁹

In het algemeen kunnen vier unieke eigenschappen van de onderzeeboot worden geïdentificeerd; de onderzeeboot is onzichtbaar, relatief onvindbaar, expeditieair en bezit een grote slagkracht.

Onzichtbaar

De belangrijkste eigenschap van een onderzeeboot is zijn onzichtbaarheid. In het tijdperk van observatiesatellieten en snelle communicatie vindt de verspreiding van informatie onmiddellijk plaats. De verplaatsing van militaire platforms, tot en met het kleinste voertuig, kan in principe *real-time* via satellieten, spionagevliegtuigen, *Unmanned Aerial Vehicles* (UAV's) of verdeckte eenheden op de grond gevolgd worden.

Bij een onderzeeboot is dit onmogelijk: het moment dat de boot onder water duikt, verliest de tegenstander hem uit het zicht. De scheepvaart is zich niet bewust van een onderzeeboot in de nabijheid, terwijl de onderzeeboot zijn omgeving onopgemerkt met een periscoop kan observeren en via onopvallende masten radar- en radiogolven kan opvangen en analyseren. Hierdoor is de onderzeeboot bij uitstek geschikt voor het vergaren van inlichtingen zonder dat de geobserveerde hiervan op de hoogte is, en hierdoor zijn gedrag zou kunnen aanpassen of zaken verbergen.

Voorts kan een onderzeeboot vroegtijdig worden ingezet bij dreigende conflicten zonder vrees voor escalatie, zelfs in een gebied waar een andere mogendheid lucht- (of oppervlakte-) overwicht bezit. Ook kunnen onderzeeboten ongezien *special forces* aan land brengen.

Ten slotte kan een onderzeeboot, indien noodzakelijk, gebruik maken van een van de meest tijdloze elementen van *the principles of war*: verrassing. Grote militaire filosofen als Sun Tzu en Von Clausewitz hebben verrassing beschouwd als een sleutelfactor tot succes, met vaak een enorme invloed op het moreel van de tegenstander.

Relatief onvindbaar

Een onderzeeboot is verder bijzonder moeilijk te detecteren, zelfs met een gerichte zoekactie door maritieme eenheden. *Anti Submarine Warfare*, verkort tot ASW, is in het militaire jargon dan ook synoniem voor *Awfully Slow Warfare*: het is een tijdrovend en ingewikkeld proces om een onderzeeboot op te sporen.

Waar bovenwater radiogolven detectie van objecten mogelijk maakt (RADAR: *Radio Detection and Ranging*), is onderwater de propagatie van geluid van belang (SONAR: *Sound Navigation and Ranging*). Detectie kan *passief* plaatsvinden (het ontvangen van geluid: luisteren), of via *actieve* sonar (het verzenden van een geluidssignaal, het beruchte 'ping' geluid, dat weerkaatst tegen objecten in het water).

Er zijn ook andere manieren om een onderzeeboot op te sporen: via het magnetische veld dat een onderzeeboot uitstraalt, infrarode ontdekking

van diesel afvoergassen en radar- of visuele detectie van de periscoop of andere masten. De snuivermast is hiervan het meest prominent, en tijdens het snuiveren of snorkelen¹⁰ zijn dieselelektrische onderzeeboten bijzonder kwetsbaar. Daarentegen zijn zij tijdens het varen op batterijen over het algemeen stiller dan nucleair aangedreven onderzeeboten.

Van grote invloed op mogelijke akoestische detectie van een onderzeeboot is zijn eigen uitgestraalde geluid (vergelijkbaar met het radarreflecterend oppervlak van een vliegtuig). De onderzeeboot dient derhalve zo stil mogelijk te zijn: resonerende apparatuur, cavitatie van de schroeven (afhankelijk van de diepte en schroefomwentelingen kunnen er luchtbellent ontstaan) en andere lawaaierige activiteiten moeten worden beperkt.

Maar waar de atmosfeer radarsignalen kan beperken, is dit niets vergeleken bij de vervorming, verdraaiingen en weerkaatsingen van geluidssignalen onder water. Temperatuur- en saliniteitsverschillen (zoutwaterlagen) creëren akoestische lagen in het water, waardoor de onderzeeboot zich kan verschuilen. Hiernaast kan het biologisch zeeleven luidruchtig zijn, en veroorzaakt slecht weer veel geruis op de sonar.

Ook het weerkaatsen van geluid op een harde bodem, of absorptie door een zachte bodem, heeft gevolgen voor detectiemogelijkheden. *Littoral waters*, of kustwateren, vormen de meest complexe akoestische omgeving, met onvoorspelbare stromingen, ondiepe wateren en veel lawaai van de drukke scheepvaart (koopvaardij en vissersschepen).

Het zoeken naar onderzeeboten wordt derhalve door de regels van natuurkunde beheerst, en door technologische ontwikkelingen worden passieve sensoren exponentieel minder effectief. Als bijvoorbeeld het uitgestraalde geluid met de helft wordt verminderd, is het tienmaal lastiger de onderzeeboot te detecteren.¹¹ Deze

8 Nucleaire onderzeeboten (SSN) worden aangedreven door een nucleaire reactor. Door de enorme kosten kunnen maar enkele landen kernonderzeeërs ontwikkelen en in de vaart houden: de VS, het VK, Frankrijk, Rusland en China. India en Brazilië investeren in de ontwikkeling van deze onderzeeboten.

9 *The Astute class submarine*, dr. Lee Willett, Royal United Services Institute (RUSI).

10 De primaire voortstuwing van dieselelektrische of conventionele onderzeeboten (SSK) wordt geleverd door batterijen, maar deze dienen regelmatig te worden opgeladen door dieselgeneratoren. Voor het verbrandingsproces wordt er door middel van een snorkel (snuivermast) externe lucht aangezogen, wat de boot tijdelijk kwetsbaar maakt. Inmiddels is *Air Independent Propulsion* (AIP) op de markt verschenen, waarbij deze kwetsbaarheid is komen te vervallen.

11 *Awfully Slow Warfare*, Richard Burgess. Navy League of the United States, april 2005.

ontwikkeling leidt tot meer aandacht voor actieve sonartechnologie, die rekening houdt met het milieu (walvissen en dolfijnen hebben last van sonar).

De relatieve onvindbaarheid van een onderzeeboot werd goed geïllustreerd tijdens het conflict om de Falklands, in 1982. Eén Argentijnse onderzeeboot, de San Luis, opereerde in de buurt van de Britse taakgroep en vormde een constante dreiging voor deze schepen. Ondanks de expertise van deze taakgroep op het gebied van onderzeebootbestrijding (deze Britse schepen vormden een belangrijk onderdeel van de NAVO ASW-expertise tegen de Sovjet-dreiging) kon de San Luis twee aanvallen uitvoeren, die slechts door technische oorzaken mislukten. De taakgroep heeft de onderzeeboot echter niet één keer kunnen detecteren en verschoot 150 torpedo's zonder doel te raken.¹²

Kortom, doordat de onderzeeboot de beperkende variabelen van het akoestische 'landschap' kan benutten, zal hij in de regel eerder een bovenwater schip waarnemen dan andersom, zelfs al worden bovenwater schepen ook steeds 'stiller'. Dit neemt niet weg dat een gecoördineerde zoekactie door verschillende bovenwater eenheden, in samenwerking met meerdere helikopters en vooral maritieme patrouillevliegtuigen, bijzonder effectief kan zijn in het opsporen van onderzeeboten.

Expeditionair

Een onderzeeboot is in staat om gedurende een lange periode onder alle weersomstandigheden zonder bevoorrading of assistentie zelfstandig te opereren. Het uithoudingsvermogen

van de onderzeeboot verschilt uiteraad per soort. De kleinere diesel-elektrische boten kunnen operaties van twee tot drie weken uitvoeren, de Walrus-klasse – die tot de grootste van de dieselelektrische onderzeeboten behoort – kunnen ruim zes weken lang zelfstandig opereren, terwijl de grote kernonderzeeërs een onbeperkte actieradius hebben.

De beperkende factoren zijn niet zo zeer brandstof, maar de voorraad diepvriesspullen en de psychische belasting van de bemanning. Dit laatste is afhankelijk van de grootte van de boot en die van de bemanning: meer ruimte en grotere bemanningen impliceren meer redundantie in taken en faciliteren rust.¹³

Met deze expeditionaire eigenschap kan de onderzeeboot langdurig heimelijk aanwezig zijn in een anders ontoegankelijk gebied. Onderzeeboten zijn niet afhankelijk van bijvoorbeeld *host-nation support*, en hebben geen bescherming nodig van andere eenheden. De onderzeeboot kan niet alleen als *lone wolf* worden ingezet, maar ook als integraal onderdeel van een taakgroep: als vooruitgeschoven *indication and warning* of een *targeting and reporting* platform.

Slagkracht

Alle onderzeeboten zijn bewapend met torpedo's die kunnen worden ingezet tegen bovenwater schepen of andere onderzeeboten.

Met een explosieve lading van honderden kilo's heeft een torpedo een ongekende destructieve kracht vergeleken met een bom of zelfs raket, die weliswaar vaak plaatselijke schade aanricht maar het drijfvermogen van het getroffen schip ongemoeid kan laten.

De torpedo daarentegen detoneert net onder de romp van het schip, en tilt het gevaarte letterlijk uit het water. Hierdoor breekt het schip in tweeën, waarna het snel zinkt.

Onderzeeboten kunnen voorts worden bewapend met anti-schpraketten zoals de (sub) Harpoon- of Exocet-raket. Hiermee kan op grote afstand (50 tot 100 kilometer) een bovenwater schip of taakgroep worden bestookt. Ook kan de onderzeeboot ongemerkt mijnen leggen, bijvoorbeeld in een nauwe straat of voor een haveningang. Ten slotte worden onderzeeboten steeds meer benut als platform voor 'land attack' wapens, zoals de Tomahawk. Zo kan een onderzeeboot die voor de kust ligt de luchtverdediging van de tegenstander

Het effect van één torpedo-inslag op een fregat

(Foto Australische marine)

¹² 'Submarines and Peacekeeping', Paul Mitchell. *Journal of Military and Strategic Issues*, voorjaar 2000.

¹³ Indien noodzakelijk kunnen de grenzen aanzienlijk worden opgerekt: tijdens de Falklands-oorlog heeft een bijna dertig jaar oude Britse Oberon-klasse (SSK) een patrouille gemaakt van meer dan honderd dagen, met behulp van bevoorrading vanuit de lucht. 'De onderzeedienst in de 21e eeuw', H.K. Stapel. *Marineblad*, juni 1997.

met enkele onverwachte aanvallen uitschakelen.

Hierdoor lopen de eigen jachtvliegers minder risico's bij luchtoperaties. Amerikaanse en Britse kernonderzeeërs zijn al uitgerust met Tomahawks (in de Royal Navy is de onderzeeboot het enige platform dat deze raketten kan afvuren); de nieuwe Franse Barracuda-kernonderzeeërs zullen worden uitgerust met de Scalp Naval-raket, en de regeringen van onder meer Spanje en Australië delibereren of zij eveneens hun dieselelektrische onderzeeboten – en fregatten – geschikt willen maken voor het afvuren van kruisraketten. China, India en Iran bewapenen hun onderzeeboten met Russische langeafstandsraketten.

De onderzeeboot als 'strategische korporaal'

Net zoals een handeling van een korporaal te velde tijdens een vredesmissie grote politieke gevolgen kan hebben (door bijvoorbeeld verslaggeving van CNN), bezit een onderzeeboot door zijn specifieke eigenschappen het vermogen om politiek-strategische effecten te sorteren die ver uitstijgen boven zijn intrinsieke militaire waarde.

'High Value Units'

Een onderzeeboot vormt een bijzondere dreiging voor twee soorten schepen. De eerste groep betreft de zogenaamde *High Value Units*, zoals vliegekampschepen, amfibische transportschepen en andere schepen die een spilfunctie vervullen.¹⁴ Het is de Chinese strategen opgevallen dat de onderzeeboot per definitie de ideale *carrier killer* is¹⁵, en de Amerikanen zijn zich inmiddels bewust van de dreiging van deze *underwater terrorist*.

In een conflict, maar vooral ook tijdens vredeshandhavende of afdwingerende operaties met een maritiem aspect, kan verlies van een oorlogsbodem grote gevolgen hebben. Het politieke, symbolische en het finan-

ciële kapitaal dat in oorlogsschepen is geïnvesteerd, betekent dat het verlies van of ernstige schade aan één oorlogsbodem de gehele operatie in gevaar kan brengen, zeker als het schip een *High Value Unit* is.

Logistieke aanvoerlijnen

Ten tweede zijn de logistieke aanvoerlijnen bijzonder kwetsbaar voor aanvallen van onderzeeboten. In alle grote conflicten van de vorige eeuw, inclusief *Desert Storm*, is 95 procent van het wapentuig en materiaal via de zee naar het oorlogstheater verscheept.¹⁶ Waar koopvaardij schepen tijdens de Tweede Wereldoorlog gemiddeld tussen de 10 en 16 duizend ton waren, zijn ze tegenwoordig tussen de 50 en 400 duizend ton.

De grotere schepen kunnen analoog aan een WO2 konvooi van 30 schepen de voertuigen, wapens, munitie, rantsoenen, enzovoort van een volledige brigade vervoeren.¹⁷ Een uitgebreide *Sealift* capaciteit ligt namelijk aan het fundament van expeditionair optreden.

Afschrikking

Van onderzeeboten gaat door hun slagkracht een aanzienlijke dreiging uit. Hierdoor kunnen zij een mogelijke tegenstander dwingen tot een bepaalde handeling of hen er juist van weerhouden. Afschrikking (*deterrence*) weerhoudt een tegenstander van een bepaalde actie omdat het risico van vergelding niet opweegt tegen de voordelen. Daarentegen kan een tegenstander middels *coercion*, oftewel afdwingen, ook worden bewogen om iets te doen.

Het effect dat het optreden van één onderzeeboot kan sorteren werd dui-

delijk weergegeven tijdens het Falklands-conflict. Op 2 mei 1982 torpedeerde de Britse kernonderzeeër HMS Conqueror de Argentijnse kruiser Generaal Belgrano, met het verlies van 323 levens en het schip zelf als gevolg. Hierna heeft het Argentijnse vliegekampschip en het merendeel van de Argentijnse vloot het niet meer gewaagd om buitengaats te gaan.

Vaak is geweld echter niet nodig, en vormt alleen al de wetenschap dat een onderzeeboot aanwezig is voldoende afschrikking. Tijdens de Kosovo-oorlog in 1999 werd Servië ingelicht dat NAVO-onderzeeboten met oorlogsinstructies (onder meer Nederlandse) vlak voor kust van Servië Montenegro lagen. Geen van de binnenliggende eenheden, inclusief de enige Joegoslavische onderzeeboot, heeft het risico genomen om naar buiten te varen.

Heerschappij van de zee

In de geschiedenis is de onderzeeboot *het* keuzewapen geweest van landen die de heerschappij van de zee door een sterkere mogendheid wilden betwisten. Duitsland wist in de Eerste en Tweede Wereldoorlog met de beruchte U-boten het maritiem sterkere Engeland bijna logistiek af te snijden van de VS. De essentiële economische levenslijnen – de SLOC's – bleken kwetsbaar, en het is duidelijk dat ook zonder geweld blokkades en embargo's enorme (economische) schade kunnen aanrichten.¹⁸

In de Koude Oorlog waren het vooral de Sovjet-onderzeeërs die de Amerikaanse heerschappij van de zee moesten bestrijden, en nu lijken Chinese onderzeeërs eventuele Amerikaanse bemoeienis met 'regionale kwesties'

14 Tijdens de oefening JTFEX/TMDI99 in 1999 heeft Hr.Ms. Walrus het vliegekampschip Theodore Roosevelt, het amfibisch transportschip Mount Whitney, de onderzeeër USS Boise en verschillende escorterende eenheden tot zinken gebracht.

15 *China Debates the Future Security Environment*. Michael Pillsbury, p. 52

16 *Forward... From the Sea: The (US) Navy Operational Concept*, p. 9.

17 'Submarines and Peacekeeping', Paul Mitchell. *Journal of Military and Strategic Issues*, voorjaar 2000.

18 Voor een hypothetisch onderzoek over hoe China onderzeeboten kan gebruiken om Taiwan te blokkeren, zie 'Strangulation from the Sea, a PRC Submarine Blockade of Taiwan'. Michael A. Glosny, *International Security*, Vol. 28, No. 4 (voorjaar 2004) p. 125-160.

te willen voorkomen.¹⁹ Kortom, de onderzeeboot blijft belangrijk voor beheersing van de zee omdat hij juist operaties van cruciale bovenwater schepen of taakgroepen kan beperken of vertragen.

Maar de onderzeeboot is niet alleen een efficiënt instrument om een sterkere tegenstander gebruik van de zee te ontzeggen, het is tevens een effectief middel tegen de kwaal zelf. Zoals de sluipschutter uiterst geschikt is om een andere sluipschutter te lokaliseren en desnoods uit te schakelen, is ook de onderzeeboot het meeste bekend met de omgeving en de tactieken van een andere onderzeeboot.

De onderzeeboot en de satelliet

Concurrent of complementair?

Het vergaren van inlichtingen is inmiddels een van de hoofdtaken van onderzeeboten geworden, ook voor de Nederlandse Walrus-klasse. De behoefte aan kwalitatief hoogwaardige inlichtingen neemt immers overal toe. Maar is een dure onderzeeboot wel het beste middel om inlichtingen te vergaren? Kan dit niet beter worden

gedaan door satellieten, of door goedkopere platforms zoals UAV's (onbemande vliegtuigjes)?

Niet onbelangrijk is het gegeven dat sommige landen – zoals Nederland – geen observatie- en (elektronische) inlichtingsatellieten hebben. Op Europees niveau lijkt een gezamenlijke satelliet of strategische inlichtingencapaciteit nog ver weg.

Landen die wel over satellieten beschikken zijn voorts in de regel niet vrijgevig met hun vergaarde inlichtingen. Hoe innig de bilaterale (of bondgenootschappelijke) relatie met het ander land ook is: inlichtingen worden in de praktijk zuiver op een *quid pro quo* basis uitgewisseld.

De onderzeeboot kan vier soorten inlichtingen verzamelen: VISINT, SIGINT, ELINT, ACINT.

'Visual Intelligence' (VISINT)

Foto's of videobeelden van objecten kunnen onder meer worden gemaakt door satellieten, vliegtuigen, UAV's en onderzeeboten. Moderne observatiesatellieten hebben wereldwijd bereik en vaak een bijzonder scherpe resolutie, maar worden toch beperkt door een dik wolkendek of mist.

Kleine UAV's kunnen daarentegen (discreter dan een bemand vliegtuig)

Eskader met 'High Value Target' door de periscoop

(Foto archief onderzeedienst)

een groot gebied bestrijken en *real-time* foto's en videobeelden doorsturen naar de operator. Inmiddels is spionage vanuit de lucht echter vanzelfsprekend geworden, en tegenmaatregelen zoals camouflage van installaties en activiteiten zijn voor tegenstanders een vast onderdeel geworden van het veiligheidsbeleid.

Al is het vermogen van een periscoop onvergelijkbaar met satelliet- en luchtfotografie, de daadwerkelijke aanwezigheid van de onderzeeboot (net zoals *Human Intelligence* – *HUMINT* – op de grond) is vaak zeer waardevol voor een correcte interpretatie van waarnemingen.²⁰

'Signals Intelligence' (SIGINT)

Berichtenverkeer kan op vele manieren worden onderschept: door een scala aan satellieten en grondstations en vele specifieke vliegtuigen en schepen. Het overgrote deel van het signalenverkeer wordt door andere middelen dan een onderzeeboot onderschept, maar de ontdekking van een af luisterplatform kan het stilleggen van cruciale zenders veroorzaken.

Voorts vindt in vele landen, zeker de ontwikkelingslanden, het telefoonverkeer voornamelijk via mobiele telefoons plaats, en deze zwakke signalen kunnen gemakkelijker dicht buiten de kust worden opgevangen dan middels een verre satelliet of een hoog vlie-

¹⁹ 'We moeten ons voorbereiden op een Koude Oorlog tegen China', Robert. D. Kaplan, *NRC Handelsblad*, 21 mei 2005.

²⁰ Origineel lijkt de inzet van Nederlandse onderzeeboten bij drugsbestrijdingsoperaties in de West. Menig onwetende drugskoerier is door een onderzeeboot geobserveerd, met onderschepping van het transport als gevolg.

gende UAV.²¹ Tijdens de operaties in de Balkan zou bijvoorbeeld een Nederlandse onderzeeboot telefoongesprekken van verschillende Servische oorlogsmisdadigers – waaronder Karadzic – hebben onderschept.²² Volgens de *New York Times* kan de modernste Amerikaanse onderzeeboot zelfs onderwater communicatiekabels aftappen.²³

‘Electronic Intelligence’ (ELINT)

Alle onderzeeboten hebben een elektronische oorlogvoering (EOV) mast die radarsignalen opvangt om te waarschuwen voor de aanwezigheid van zoekradars. Deze ontvanger kan het type radar onderscheiden, en de peiling en de kracht van de signalen aangegeven. Omdat elke radar een uniek signaal uitzendt (een zogenaamde vingerafdruk), kan de onderzeeboot hiermee alle radarsystemen van een mogelijke tegenstander in kaart brengen.

Naast identificatie van scheepsradars – en dus het specifieke moederschip – kunnen ook kustinstallaties worden gelokaliseerd door de peiling van signalen en kunnen gebruikerspatronen worden geïdentificeerd (dag/nacht gebruik; staat de radar continu aan of alleen bij dreiging, enzovoort).

‘Acoustic Intelligence’ (ACINT)

De verschillende sonarsystemen, waaronder ook de *towed array*,²⁴ kunnen akoestische inlichtingen inwinnen over andere schepen of onderzeeboten. Hiermee kan bijvoorbeeld een database van ‘akoestische vingerafdrukken’ van potentiële tegenstanders worden aangelegd. Het gebruik van een *towed array* sluit operaties in ondiep water uit, maar is bijzonder geschikt om grote gebieden op volle zee uit te luisteren.

Subconclusie inlichtingen

Samenvattend is een volwaardige vergelijking tussen de onderzeeboot als inlichtingenplatform en de satelliet niet opportuun. Satellieten en UAV’s kunnen immers een groter gebied bestrijken, kunnen sneller worden ingezet en zijn niet beperkt tot de kust-

strook (al hebben UAV’s voor operaties over land wel *host-nation support* of maritieme ondersteuning nodig).

Het staat echter wel vast dat de onderzeeboot een capabel inlichtingenplatform is, met een breed scala aan sensoren, die juist complementair aan andere bronnen – van satellieten tot *Human Intelligence* – een gebalanceerd inlichtingenbeeld kan presenteren. De onderzeeboot bezit een *situational awareness* die alleen bemande eenheden kunnen hebben, en door de combinatie van verschillende inlichtingenbronnen kan hij ook los van andere eenheden waardevolle tactische of strategische informatie vergaren.

Wil de onderzeeboot inlichtingen nabij de kust vergaren, dan vereist het

opereren in ondiepe kustwateren wel een bijzondere expertise. Waar voorheen de maximale duikdiepte van een onderzeeboot van groot belang was – altijd geclassificeerde informatie – is nu de minimale duikdiepte veel belangrijker. Hier zijn weer de kleinere en meer wendbare dieselelektrische

21 ‘New Roles for Submarines’. Dr. Norman Friedman, *Naval Forces* 3/2004 p. 13.

22 ‘Perisher’ sets the pass mark for submarine command’. Menno Steketee, *Jane’s Navy International*, december 2004.

23 ‘New nuclear sub is said to have special eavesdropping ability’, *New York Times*, 20 februari 2005.

24 De ‘towed array’ is een honderden meters lange slang vol hydrofoons die achter de onderzeeboot (of het bovenwater schip) wordt gesleept. Hiermee kan in goede watercondities over grote afstanden informatie worden ingewonnen.

'Special forces exit and re-entry'

(Foto CAVDKM)

ties, met *airpower* als kritische succesfactor, breed werden uitgemeten in de pers.

De Verenigde Staten

Bij de U.S. Navy werden ook vragen gesteld over het nut van dure nucleaire onderzeeboten, en de expertise van de vloot over onderzeebootbestrijding verminderde snel. Vanuit de U.S. marinotop wordt nu het tij gekeerd met een grondige 'ASW revitalisation'.²⁵ Een aantal SSBN's (draggers van intercontinentale raketten) zijn omgebouwd naar varende conventionele Tomahawk-arsenalen (SSGN's)²⁶, een coördinatie- en kenniscentrum onder de naam van *Fleet ASW Command* is opgericht in San Diego, California, en een moderne Zweedse *Air Independent Propulsion* (AIP) onderzeeboot wordt één jaar lang met bemanning en al geleasd, om te oefenen in het opsporen van kleine, stille AIP-boten in ondiepe wateren.

Nederland

In Nederland heeft de Koninklijke Marine door budgettaire beperkingen, afstoting van de Orions en door andere prioriteiten veel kennis en ervaring op het gebied van onderzeebootbestrijding verloren laten gaan. De onderzeedienst, inmiddels volledig ingebed in het Operationeel Commando Zeestrijdkrachten, bezit nog wel twee facetten die uniek zijn binnen de NAVO.

Ten eerste het unieke platform: de vier Walrus-onderzeeboten zijn vanwege hun grote tonnage en bemanning de afgelopen jaren het meest expeditionair ingezet van alle bondgenootschappelijke dieselelektrische boten. Ten tweede wordt de Nederlandse expertise op het gebied van onderzeebootoperaties door de NAVO beschouwd als een *centre of excellence*.

Nadat het Verenigd Koninkrijk diesel-onderzeeboten had afgeschaft om zich te specialiseren in kernonderzeeërs, heeft de Koninklijke Marine de onderzeebootcommandantenopleiding, de zogenaamde 'Perisher Course' overgenomen.

Kandidaten van de VS, Canada, Australië, Noorwegen, Brazilië, India, Israël, Zuid-Korea en Denemarken hebben inmiddels deelgenomen aan deze opleiding, die hoog staat aangeschreven.

Erkenning door de NAVO

In 2004 liet de NAVO Denemarken weten dat het geld gepland voor de aanschaf van nieuwe onderzeeboten beter kon worden besteed aan *boats on the ground* en andere NAVO-tekortkomingen. Mede door onjuiste informatieverstrekking van de Deense regering aan het parlement (in verband met de voorgenomen aanschaf had de Deense regering NAVO-functionarissen gevraagd om formeel Deense onderzeeboten te verzoeken), besloot het parlement om de gehele onderzeedienst af te schaffen.

Tegelijkertijd verzocht de nieuwe lidstaat Bulgarije de NAVO om de aanschaf van twee (tweedehands) onderzeeboten goed te keuren, en nog geen maand na het opheffen van de Deense onderzeedienst had de NAVO haar positie omtrent conventionele onderzeeboten herzien. De NAVO erkende de cruciale rol van onderzeeboten voor strategische inlichtingen, en stond positief tegenover het voornemen van Bulgarije. Inmiddels heeft de NAVO voor de halfjaarlijks roterende *NATO Rapid Response Force* (NRRF) een formele behoefte gesteld van twee onderzeeboten.

onderzeeboten in het voordeel van de grote nucleaire boten.

Een westerse herontdekking?

De afgelopen tien jaar werden in veel westerse landen onderzeeboten afgeschilderd als relikwieën van de Koude Oorlog: zonder externe dreiging waren zij onnodig en dus overbodig. De verschillende *Silent Services* waren niet gewend om hun bestaansrecht te beargumenteren (of überhaupt naar de buitenwereld te communiceren), en terwijl de vraag naar hun inzet toenam brokkelde het publieke draagvlak af.

Succesvolle inlichtingmissies bleven geheim, terwijl de landinterven-

²⁵ 'The Unraveling and Revitalisation of U.S. Navy Antisubmarine Warfare'. John R. Benedict, *Naval War College Review*, Spring 2005, Vol 58, No. 2, p. 93.

²⁶ Vier Ohio-klasse onderzeeboten zijn omgebouwd om 154 Tomahawks en 66 SEAL *special forces* te kunnen herbergen: een *new multi-mission platform for covert strike and special operations warfare*.

Conclusie

De proliferatie van onderzeeboten in Azië is een sluipende, weinig zichtbare ontwikkeling. Voornamelijk door de export van Duitse, Zweedse, Franse en Russische onderzeeboottechnologie heeft een uitgebreide proliferatie plaatsgevonden van deze kapitale oorlogsboten. Hieruit kunnen twee conclusies worden getrokken. Ten eerste: wat zegt de proliferatie van onderzeeboten over Azië? En vervolgens, wat zegt dit over het onderzeebootwapen zelf?

Aziatische krijgsmachten

De verschuiving van de wereldhandel naar Azië heeft niet alleen economische maar ook politieke en militaire implicaties. Door mondialisering en verstrengeling van belangen zullen de ontwikkelingen in Azië grote gevolgen hebben voor Europa. In de schaduw van het Aziatisch economisch wonder neemt het nationalisme toe en groeien de regionale krijgsmachten in snel tempo.

De opkomst van China lijkt de relatie met Japan op scherp te zetten, en er zijn een aantal licht ontvlambare kwesties die de stabiliteit van de gehele regio onder druk zetten: Taiwan, Kasjmir, Noord-Korea, de Spratly-eilanden en het Japans oorlogsverleden, dat in grote delen van Azië nog steeds veel woede opwekt. Dit staat in schril contrast tot het Europees post-nationalisme (dat is gekeerd na de negatieve uitslagen van de referenda?) en de ondenkbaarheid van een interstatelijk conflict.

Maar ook de inrichting van de krijgsmachten staat haaks op de Europese benadering. In de regel is het bestaansrecht van de Aziatische krijgsmachten niet gestoeld op vredesoperaties of de bestrijding van asymmetrische tegenstanders, maar is de krijgsmacht juist ingericht om

andere legers en nationale staten te bevechten. Veel krijgsmachten transformereren zich dan ook van *counter-insurgency* eenheden naar conventionele strijdkrachten.²⁷

De marines hebben een prominente plaats in de Aziatische militaire ontwikkelingen. Niet alleen is de heerschappij van de zee (in tegenstelling tot rond Europa) geen sinecure, maar ook zijn de maritieme handelsroutes essentieel voor de regionale economieën.

Zodoende worden de marines omgevormd van lokale *brown water* naar regionale *blue water navies*, die, ook ver buiten de territoriale wateren, nationale belangen zullen behartigen. In deze context is de uitgebreide aandacht voor onderzeeboten logisch: de onderzeeboot is een expeditieair wapen met een ongeëvenaarde slagkracht. Desalniettemin is de proliferatie van onderzeeboten een zorgwekkende ontwikkeling, die tekenend is voor het Aziatische veiligheidsklimaat.

De 'onderwater kameleon'

Ten slotte is de proliferatie ook illustratief voor de actualiteit van het onderzeebootwapen zelf. In het informatietijdperk is er weinig meer onzichtbaar, en de onderzeeboot is één van de weinig militaire platforms die zich nog ongemerkt kan verplaatsen.

Voor de Chinese strategen is het even vanzelfsprekend als onvermijdelijk: het tijdperk van het vliegdekschip zal worden opgevolgd door het tijdperk van de onderzeeboot.

In de Tweede Wereldoorlog was het voor een onderzeeboot even moeilijk om een vliegdekschip of eskader te lokaliseren als andersom. Echter, met behulp van satellieten, lange-afstandsradar en moderne communicatiemiddelen kunnen onderzeeboten tegenwoordig snel weten waar de belangrijke oppervlaktedoelen zich bevinden, terwijl onderzeeboten zelf niet gemakkelijker opgespoord kunnen worden.

Maar de kenmerken van de onderzeeboot beperken de inzetmogelijkheden niet alleen tot het hypothetisch groot-schalig interstatelijk conflict. Veel landen zijn bereid om aanzienlijk te investeren in dit multifunctioneel platform, en inzet van deze 'onderwater kameleon' is mogelijk in verschillende concepten.

- *De expeditieaire peacekeeper.*
De onderzeeboot biedt de mogelijkheid om zonder provocatie en zonder politiek risico vroegtijdig aanwezig te zijn in een gebied waar een conflict dreigt te ontstaan. Het platform hoeft niet door anderen beschermd te worden en kan autonoom surveilleren. Indien noodzakelijk kan de onderzeeboot op het land ingrijpen met *early entry special forces* of met precisiewapens.
- *Het onzichtbare inlichtingenplatform.*
De onderzeeboot is een efficiënt middel om heimelijk inlichtingen te vergaren omtrent de bewegingen en bedoelingen van andere mogendheden.
- *De Force-Multiplier.*
In het geval van een conflict is de onderzeeboot een geduchte tegenstander, die in staat is zonder externe hulp, of juist in samenwerking met andere eenheden, een hele taakgroep toegang te ontzeggen tot een bepaald gebied.

Sinds de Falklands-oorlog van 1982 is de heerschappij van de zee niet meer bevochten en worden vrije doorvaart en ongehinderd zeetransport naar het operatietheater als vanzelfsprekend beschouwd in het Westen. Desondanks blijven toegang tot de zee en de *Sea Lines of Communication* even essentieel voor de handel en de machtspolitiek als in de vorige eeuwen.

Totdat de oceanen transparant worden zal de onderzeeboot hierin een belangrijke rol spelen.

²⁷ Voor een van vele voorbeelden zie 'Country Briefing Malaysia', *Jane's Defence Weekly*, Vol 42, Issue 48 (30 november 2005).

Verder gaan waar Warden ophoudt

Nut en nadeel van systeembenadering voor militair optreden

M.G.D. Rothman, Ph.D.*
Drs. M.W.M. Kitzen*

Inleiding

Kolonel John A. Warden III, USAF (ret.), geldt als één van de belangrijkste hedendaagse theoretici van het luchtwapen. Deze status dankt hij voornamelijk aan zijn bijdrage aan de planning van de Tweede Golfoorlog (1991) en aan zijn boek *The air campaign* (1989, herziene versie 2000), waarin hij de vijand als een systeem met vijf ringen beschouwt. Deze benadering had de verdienste om de aandacht van militaire planners opnieuw te richten op het politiek-strategische doel waartoe de militaire campagne het middel is.

Tijdens de Koude Oorlog bestond er een fixatie op de inderdaad indrukwekkende militaire capaciteit van de tegenstander. De rol van het luchtwapen in die tijd bestond nog voornamelijk uit (*battlefield*) *air interdiction* (in het bijzonder door middel van *nuclear delivery*) en *air defense*; Warden herintroduceerde de niet-nucleaire

Kolonel
John A. Warden III
(Collectie NIMH)

strategische luchtcampagne.¹ *The air campaign* bevat vele aansprekende voorbeelden van effectief optreden op strategische schaal en heldere analyses van de factoren die hierbij van belang zijn, bovendien is het goed geschreven.

Toch willen wij in dit artikel enkele kanttekeningen plaatsen bij het werk van Warden. Wij richten ons hierbij

op diens meer theoretische werk, in het bijzonder op het artikel *The enemy as a system* (in *Airpower Journal* 1995). Op de militair-strategische analyses in *The air campaign* is in onze ogen weinig aan te merken. Beide hebben echter een benadering gemeen, namelijk de analyse van de tegenstander als een samenhangend geheel waarin de verschillende elementen specifieke functies hebben,

* Beide auteurs zijn werkzaam bij de Nederlandse Defensie Academie. M.G.D. Rothman is universitair hoofddocent bij de kennissectie Internationale Veiligheidsstudies (IVS) en M.W.M. Kitzen is werkzaam als onderzoeker bij de kennissectie Militair Operationele Wetenschappen (MOW). De auteurs danken de collega's die commentaar leverden op eerdere versies van dit stuk. Bijzondere dank gaat uit naar lkol. J. de Geest en ltkol. H.J. Koolstra.

¹ Olsen, J.A., *Strategic Air Power in Desert Storm*, London en Portland 2003 (OR): Frank Cass. p. 72.

Irakese soldaten uit de Eerste Golfoorlog wachten op uitbetaling van hun toelage, Mosul, Irak, 2003

(Foto U.S. 101st Airborne Division; collectie NIMH)

enemy as a system claimt dat zijn benadering toepasbaar is op allerlei soorten actoren. Warden (1995, 55n) schrijft: *Of most importance here, however, is that our discussion of strategic centers and strategic warfare is as applicable to a guerrilla organization as to a modern industrial state.*

De uiteenzetting van het systeembe-grip aan de hand van onder meer het menselijk lichaam en het zonnestelsel (Warden 1995, 43-46) dient ertoe te onderstrepen dat de systeembena-dering van universele toepassing is (Warden 1995, 46). Wardens bereid-heid na te denken over toepassing van zijn benadering op verschillende sys-temen past goed bij de tijdgeest: sinds het einde van de Koude Oorlog lijken er steeds meer conflicten te zijn tus-sen of met niet-statelijke tegenstan-ders.³

Miljoenen oorlogen?

In dit artikel betogen wij dat Wardens systeembenadering juist is toegespitst op interstatelijke conflicten. Voordat het kan worden gebruikt voor ander-soortige conflicten, moet het ingrijp-

waarbij dus de uitschakeling van goed gekozen elementen de verlamming van het geheel tot gevolg kan hebben.

Het verschil tussen beide werken is erin gelegen dat *The air campaign* zich concentreert op praktische vragen terwijl *The enemy as a system* probeert de gekozen benadering theoretisch te rechtvaardigen. Het is uit-drukkelijk de bedoeling dat het arti-kel het boek grotere diepgang geeft. Opvallend is ook dat Warden in *The air campaign* nog zonder verdere toe-lichting de oorlogvoerende partijen aanduidt als staten,² terwijl hij in *The*

2 Warden ontleent vrijwel alle voorbeelden aan interstatelijke conflicten, met als belangrijkste uit-zondering de Vietnam-oorlog, waar hij echter Noord-Vietnam identificeert als belangrijkste te-genstander (p. 9) en zelfs een keer spreekt van *the American war against North Vietnam* (p. 29). Al op de eerste bladzijde schrijft hij bovendien: *The grand strategic level of war is the place wh ere the most basic but most consequential decisions are made. Here, a country decides whether it will participate in a war, who its allies and enemies will be, and what it wants for the peace.* (Warden 2000, 1.)

3 De periode na de Koude Oorlog wordt gekenmerkt door vele conflicten tussen niet-statelijke par-tijen, of tussen een staat en een niet-statelijke partij, dat wil zeggen door burgeroorlogen, et cete-ra. Daardoor kan gemakkelijk de indruk ontstaan dat het aantal intrastatelijke conflicten hand over hand toeneemt. Dit is echter niet het geval. In zijn algemeenheid neemt het aantal intrastatelijke conflicten zelfs af, hoewel de duur van deze oorlogen iets toeneemt. Bovendien waren tijdens de Koude Oorlog verschillende burgeroorlogen vaak te herleiden tot *proxy wars* tussen Oost en West. Hierbij maakten beide machtsblokken gebruik van andere partijen in een bepaald land om zo hun invloed te laten gelden. Een groot aantal conflicten liet zich in deze context terugbrengen tot een eenvoudig schema. Dat is nu niet langer het geval. Overigens is Wardens voorbeeld toegesneden op de geopolitieke agenda van de jaren negentig, een periode waarin de *War on Drugs* de meeste gelegenheid leek te bieden voor de inzet van militaire middelen.

pend worden aangepast; en dat kan pas als we ons bewust zijn van de nadelen die eraan kleven. Bijvoorbeeld: Als wij John Warden III letterlijk nemen, voeren de Verenigde Staten sinds de val van Saddam Hoessein enige miljoenen oorlogen tegelijkertijd.

In *The enemy as a system* schrijft Warden namelijk:

The utility of the five-ring system may be somewhat diminished in circumstances where an entire people rises up to conduct a defensive battle against an invader. [...] When people do fight to the last, they are fighting as individuals and in essence each person becomes a strategic entity unto himself.

(Warden 1995, 53)

De consequentie van deze visie is dat de Amerikanen iedere ontevredene in Irak afzonderlijk moeten verslaan voordat de pacificatie geslaagd te noemen is. Hoewel de rust niet is weergekeerd, is de wederopbouw inmiddels op gang en bestaat er sinds

enige tijd een interim-regering van Iraakezen. Deze (relatieve) successen kunnen niet worden gereduceerd tot 'enkele tienduizenden gewonnen oorlogjes'. Het probleem ligt in de onhandige manier waarop Warden systeemtheorie toepast op onconventionele conflicten.

Systeembenadering

Politologen maken al vanaf de jaren zestig gebruik van de systeembenadering. David Easton pionierde deze aanpak in zijn boek *A systems analysis of political life* (1965). Eastons invloed is groot geweest. Toch raakte de systeembenadering langzaam uit de mode. Het is opvallend dat juist deze benadering in de jaren negentig terugkeert in het veld van de militaire strategie. Vanuit de ervaring in ons vakgebied hopen wij te helpen voorkomen dat ze vervalt in dezelfde fouten. We willen niet op de zaak vooruitlopen door de redenen op deze plek al omstandig uit te leggen; ze zullen hierna vanzelf aan de orde komen. Kort gezegd komt het erop neer dat de aanpak leidde tot uiteindelijk onvruchtbare discussies over de pre-

cieze classificatie van systemen, subsystemen en elementen.⁴

Het doel van dit artikel is dan ook enkele kanttekeningen te plaatsen bij Wardens benadering. Dit doet geen afbreuk aan de ontegenzeggelijke kwaliteit van *The air campaign*, maar poogt slechts de gekozen benadering in een breder perspectief te zetten. Dit moet leiden tot een betere toepasbaarheid van Wardens model op met name onconventionele tegenstanders.

Twee casus

Om ons betoog te illustreren maken wij vooral gebruik van twee casus. De eerste hebben we uit *The enemy as a system*, namelijk de verovering van Engeland door Willem de Veroveraar. De tweede is contemporair, de invasie en met name de pacificatie van Irak door de Amerikanen (samen met de Britten en Australiërs) vanaf 2003. Over de laatste heeft Warden zich in de door ons gebruikte teksten niet kunnen uitlaten.

Wij menen echter dat deze casus onze bezwaren tegen het toepassen van Wardens systeembenadering op niet-interstatelijke conflicten inzichtelijk kan maken. Het artikel begint met een kort overzicht van het werk van John Warden. Vervolgens introduceren wij aan de hand van het voorbeeld van Willem de Veroveraar enkele bezwaren, die in de vierde paragraaf verder worden uitgewerkt. De volgende casus, Irak na 2003, laat zien wat de implicaties zijn van Wardens dogmatische aannames. Deze aannames maken we expliciet in de voorlaatste paragraaf. Tot slot doen we in de laatste paragraaf enkele aanbevelingen om uit de impasse te komen.

⁴ Een tweede probleem is dat de systeembenadering verweven raakte met functionalisme, de opvatting dat instituties specifieke functies vervullen en moeten vervullen voor een groter geheel, meestal de samenleving. Daarmee ziet deze benadering over het hoofd dat vele instituties disfunctioneren, en in sommige gevallen geen andere functies vervullen dan ten opzichte van zichzelf en de eigen medewerkers. We laten dit aspect verder buiten beschouwing, aangezien Warden zich niet inlaat met dit debat.

Militairen van 'US Marine Corps' bezoeken een Irakese school op zoek naar informatie over een opstootje tijdens operatie 'Trifecta', onderdeel van operatie 'Iraqi Freedom', 2005

(Foto U.S. Regimental Combat Team 8; collectie NIMH)

Wat Warden wil

In het artikel *The enemy as a system* licht Warden zijn theoretische onderbouwing toe. Het uitgangspunt omschrijft hij als volgt:

Strategic war is war to force the enemy state or organization to do what you want it to do. In the extreme, it may even be war to destroy the state or organization. It is, however, the whole system that is our target, not its military forces. If we address the system properly, its military forces will be left as a useless appendage, no longer supported by its leadership, organic essentials, infrastructure, or population.

(Warden 1995, 47)

Het eerste dat opvalt in dit citaat, is de overeenstemming met Von Clausewitz: oorlog is de voortzetting van politiek met andere middelen; en het doel van oorlog is het bereiken van een politiek resultaat.

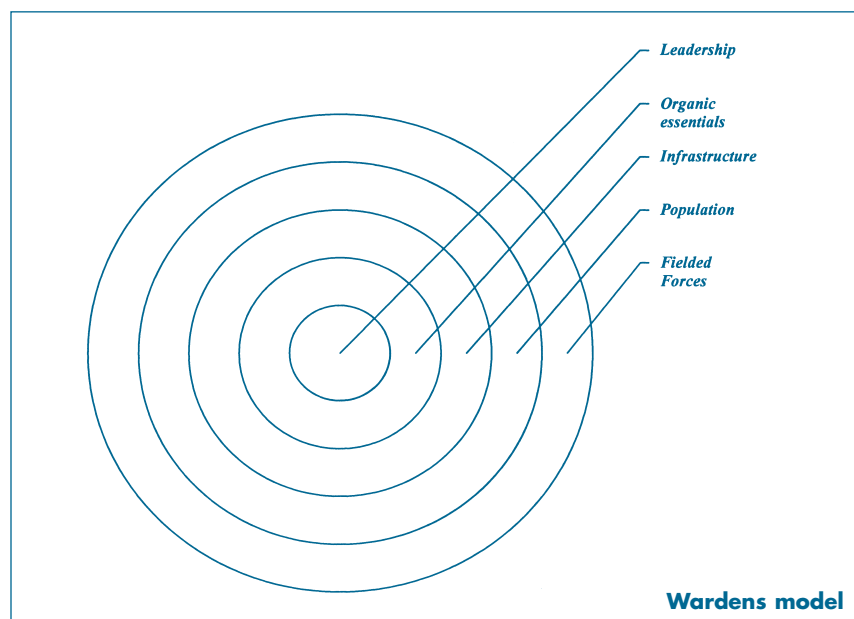
Wij zullen hierna betogen dat Warden faalt in deze opzet door een te beperkte concentratie op de krijgsmacht als middel, en met name op de confrontatie tussen de strijdmachten van staten. Hier is echter wel duidelijk dat Warden inzet op de relatie tussen middel en doel.

De eerste zin geeft aanleiding Wardens aanpak te plaatsen in het kader van *coercion*, 'de doelbewuste en gerichte dreiging met of het gebruik van machtsinstrumenten om de politiek-strategische keuzen van een actor te beïnvloeden' (De Wijk 2005, 12).

De tweede daarentegen, breidt de reikwijdte uit tot alle strategische conflicten, inclusief veroveringsoorlogen. Hier valt overigens nog wel wat op af te dingen. In het citaat zijn eerst nog enkele andere zaken aan te wijzen die een goed licht werpen op de theorie van Warden. Zoals de titel aangeeft, wil Warden de tegenstander beschouwen als een systeem (zie schema). Het systeem bestaat uit vijf ringen, waarvan het leiderschap de

meest kritieke is; daarna volgen in aflopende volgorde van belang de *organic essentials*, infrastructuur, bevolking, en ontplooide strijdkrachten.⁵ Het belang nu van Wardens theorie is dat hij de aandacht verlegt van de confrontatie tussen ontplooide strijdkrachten naar het effect van militaire acties op de vijandelijke staat als geheel.

tair-strategische niveau is beperkt, namelijk tot beslissingen over *overall conduct of the war, the approximate forces that will be made available, and the weights of effort in various theaters* (Warden 2000, 2). Wanneer er in een oorlog maar één theater is, blijft voor het militair-strategische niveau eigenlijk alleen voorbereiding en toerusting over.

Wardens model

Nadruk op strategie

Neemt *The enemy as a system strategic war* als uitgangspunt, ook *The air campaign* legt volgens ons de nadruk op het militair-strategische niveau. Warden schrijft zelf dat het boek het operationele niveau betreft. Desalniettemin moeten we daar kanttekeningen bij plaatsen. In de eerste plaats is het operationele niveau volgens Warden (2000, 2)

primarily concerned with how to achieve the strategic ends of the war with the forces allotted. It is the level at which plans are made for the actual employment of land, sea, and air forces and the level where these forces are used in the course of a campaign.

De andere niveaus komen er in vergelijking bekaaid af. Met name het mili-

In de tweede plaats concentreert Warden zich op het hoogste deel van het spectrum van operationele beslissingen. Zoals we hiervoor kunnen lezen, omvat dit reflectie op strategische doelen, planning van hele campagnes, en beslissingen die een heel theater betreffen. *The air campaign* benadrukt bovendien het effect van specifieke operaties op het verloop van de campagne als geheel. Warden beschouwt operaties daarom vooral vanuit het oogpunt van de planning. Deze planning, ten slotte, wil hij op hangen aan een analyse van de vijand als een systeem. De 'operationele'

⁵ *Organic essentials* worden gedefinieerd als die middelen zonder welke het systeem niet kan functioneren. Marxisten zouden ze de essentiële productiemiddelen noemen. (Of misschien 'de essentiële produktiemiddelen'?).

Amerikaanse EF-111 bommenwerpers tijdens de Tweede Golfoorlog, 1991

(Foto U.S. Air Force; collectie NIMH)

ideale campagne er één die tegen zo laag mogelijke kosten de vijandelijke leiding dwingt tot concessies, dus zoveel mogelijk het gevecht tegen de ontplooide strijdkrachten vermijdt om rechtstreeks (hoewel mogelijk via een *indirect approach*) op het leiderschap van de tegenstander af te gaan. Warden (1995, 55) besluit met een mooie, zelfs nobele gedachte: *Fighting is not the essence of war; nor even a desirable part of it. The real essence is doing what is necessary to make the enemy accept our objectives as his objectives.*

commandant die zijn campagnes plant zoals Warden voorstaat, concentreert zich op strategische effecten.

Het luchtwapen

Hier is het nuttig op te merken dat Warden (1995, 51) zichzelf plaatst in een strategische en een technologische context. Langere tijd was het niet mogelijk, of althans zeer moeilijk, de vijandelijke staat aan te grijpen zonder eerst diens ontplooide strijdkrachten te verslaan. Het bereik van militaire eenheden was simpelweg te beperkt om voorbij te gaan aan de eenheden van de tegenstander. Moderne technologie maakt dat wel mogelijk. Het luchtwapen in het bijzonder kan vrij eenvoudig voorbij vliegen aan het front om ver in het vijandelijke achterland toe te slaan.

Vijandelijke luchtstrijdkrachten (inclusief luchtafweer) kunnen dit uiteraard compliceren; toch kunnen zij de ruimte veel minder effectief afgrenzen dan grondtroepen de weg voor andere grondtroepen. Infiltratie door *special forces* kan evenwel dezelfde rol spelen. Wardens systeem is dus in principe van toepassing op militaire strategie in het algemeen. De luchtmacht heeft enkel een speciale rol vanwege de mogelijkheid sneller door te dringen tot het vijandelijke centrum.

'Center of gravity'

Volgens Warden is de meest effectieve strategie er één die het vijandelijke centrum, het leiderschap, zo direct mogelijk aangrijpt: *The essence of war is applying pressure against the enemy's innermost strategic ring – its command structure.* (Warden 1995, 52). De coördinatie van de vijandelijke inspanningen ligt bij het leiderschap, zodat uitschakeling van het centrum de effectiviteit van die inspanningen ten sterkste reduceert. Het leiderschap is daarom als het ultieme *center of gravity* aan te merken.

Deze term ontleent Warden aan Von Clausewitz, die er volgens hem mee bedoelt: *that point where the enemy is most vulnerable and the point where an attack will have the best chance of being decisive.* (Warden 2000, 7). De nadruk in *The air campaign* ligt op de correcte identificatie van het vijandelijke zwaartepunt, althans van een zwaartepunt dat binnen het bereik van de eigen middelen ligt.⁶ In ieder geval is het onderuithalen van de vijandelijke *command and control* het belangrijkste doel (Warden 2000, 46).

Het vijandelijke centrum is bovendien het enige element dat concessies kan doen, en daarmee de strijd kan beëindigen (Warden 1995, 49). Nu is de

Willem de Veroveraar

Wij merkten al op dat Warden gekoppeld kan worden aan de literatuur over *coercion*. De laatste opmerking versterkt die koppeling: de vijandelijke leiding moet zover gebracht worden dat ze bereid is de politieke oplossing te aanvaarden die haar tegenstander wenst. Dat impliceert dat het centrum min of meer intact moet worden gelaten. Iemand moet immers in staat blijven concessies te doen en naleving door de eigen partij af te dwingen.

Maar Warden stelt ook dat zijn model van toepassing is op conflicten die beogen het vijandelijke systeem geheel te vernietigen of over te nemen. Het doel is dan zelf de plaats in het centrum in te nemen en effectieve controle uit te oefenen over het systeem als geheel. Hier rijzen enkele problemen die Warden ons inziens onderschat.

Normandische pijl

Warden (1995, 52-53) gebruikt het voorbeeld van Willem de Veroveraar,

⁶ De vaagheid van het begrip *center of gravity* is het belangrijkste kritiekpunt van Lee. Hij uit deze kritiek in het artikel *Center of Gravity or Center of Confusion* (Lee, 1999).

Links: het wandtapijt van Bayeux, dat de Slag bij Hastings voorstelt. Onder: een detail van het wandtapijt (Collectie NIMH)

die volgens hem zijn strategisch doel bereikte op het moment dat Harold viel ten gevolge van een Normandische pijl. Dit is onjuist. Het vijandelijke systeem in dit geval was het Engelse koninkrijk; het politieke doel waarover controle moest worden verkregen. Uitschakeling van Harold betekende weliswaar het einde van het grootschalige georganiseerde verzet, maar niet noodzakelijk instemming met Willems koningschap.

In Wardens systeem staat de dood van Harold eerder gelijk aan de uitschakeling van de ontplooide strijdkrachten: beroofd van hun bevelhebber vochten Harolds troepen niet verder. Bovendien traden ze niet opnieuw als één Angelsaksisch leger in het strijdperk. Dit zegt Warden ook: *At that time in history, the leader and the army were frequently one and the same* (Warden, 1995, 52). De inconsistentie tussen deze beweringen lijkt haast te impliceren dat Warden in dit geval, volgens ons volkomen ten onrechte, het centrum en de vijfde ring gelijkstelt. De weg naar controle over het systeem als geheel stond nu open, maar Willem was daarmee nog niet onmiddellijk koning in plaats van Harold. We weten uit de geschiedenisboeken (en van *Ivanhoe*) dat Willem en zijn opvolgers nog vele jaren bezig zijn geweest de verschillende baronnen te pacificeren.

Militaire campagne en politieke eindtoestand

Ons eerste bezwaar is dat Warden uit het oog verliest dat de militaire campagne onderdeel is van een politieke campagne. De inzet van militaire middelen dient weliswaar ook bij Warden een politiek doel, maar War-

den gaat er te gemakkelijk vanuit dat militair succes een politieke eindtoestand inluidt – met andere woorden: dat de militaire fase de laatste fase is in de politieke campagne. Dat is niet altijd het geval. In Irak bleek de belangrijkste misrekening van de Amerikanen de gebrekkige voorbereiding op de bezetting te zijn.

In het voorbeeld van Willem de Veroveraar omvatte de politieke campagne meerdere militaire campagnes: één die eindigde met de dood van Harold, en ten minste ook één politiek-militaire pacificatie, waarin coöptatie, omkoping, strafexpedities, vestiging van versterkte plaatsen en andere middelen elkaar afwisselden. Deze pacificatie behelsde een strategie waarin elkaar aanvullende politieke en militaire middelen ingezet werden om onwillige elementen in het systeem tot

onderwerping te dwingen. De politieke campagne was pas ten einde met de effectuering van de koningsmacht.

Het Engelse koninkrijk als systeem

Indien het politieke doel is het vijandig systeem over te nemen, is het stellig noodzakelijk de positie van het leiderschap toe te eigenen. Willem de Veroveraar slaagde daar uiteindelijk in. Er is echter een periode geweest waarin hij wel koning werd genoemd maar nog geen effectieve controle had over het systeem. We merken op dat in deze periode geen georganiseerde tegenstand ontstond onder leiding van een 'tegenkoning.' Ook was er geen grootschalige poging tot afscheiding. Het verzet tegen Willem kwam voornamelijk van lokale machthebbers. We merken op dat het systeem zonder leiderschap niet in staat bleek tot collectief verzet. Maar we merken ook

op dat het systeem bijeen bleef tijdens dit 'interregnum.' Dat roept de vraag op of leiderschap wel het zwaartepunt van het systeem uitmaakt.

In de periode tussen Harolds dood en Willems effectieve controle – enkele decennia – functioneerde de Engelse maatschappij niet veel anders dan ervoor of erna: landbouw en handel gingen door, hoewel enigszins belast door roofovervallen en andere ongemakken. De geboorte van kinderen ging voort, evenals het overlijden van ouderen; boeren zaaiden en oogsten, reizende kooplieden dreven handel; baronnen spraken recht; kortom, het systeem functioneerde. Zeker heeft het gebrek aan centrale leiding nadelige gevolgen gehad. Wij betwijfelen

echter dat deze de werking van het gehele systeem teniet deden, want niet alle leiding viel weg: landheren beheerden hun heerlijkheden, hun kastelen en dorpen, sommige droegen zelfs belasting af aan hun leenheren.

Het is mogelijk elk van deze feodale gemeenschappen als een eigen systeem aan te duiden; de Normandische pacificatiecampagnes worden dan een serie afzonderlijke 'strategische' conflicten tussen de nieuwe koning en steeds een enkele leenman. Het moge echter duidelijk zijn dat deze voorstelling de werkelijkheid geweld aan doet. De verschillende subsystemen vormden samen wel degelijk één systeem, het Engelse koninkrijk, dat door Willem de Veroveraar en zijn op-

volgers systematisch onder controle werd gebracht – en niet lukraak bijeen gesprokkeld.

Theoretische uitwerking van bezwaren

De definitie van het begrip 'systeem' blijkt problematisch, ook wanneer de relevante systemen worden teruggebracht tot de categorie strategische actoren. In *The enemy as a system* hanteert Warden zelfs twee definities. In de hoofdtekst schrijft hij: *A strategic entity is anything that can function on its own and is free and able to make decisions as to where it will go and what it will do* (Warden 1995, 45). En vervolgens meldt hij in een voet-

Een boordschutter kijkt vanuit de helikopter neer op het vliegdekschip de USS 'Dwight D. Eisenhower' (CVN-69) dat door het Suez-kanaal vaart in het kader van operatie 'Desert Shield', 1990

(Foto U.S. Department of Defense; collectie NIMH)

Een militair voertuig in de Koeweitse woestijn. Op de achtergrond brandende oliebronnen, 1991

(Foto U.S. Department of Defense; collectie NIMH)

noot: *A strategic entity is any organization that can operate autonomously; that is, it is self-directing and self-sustaining* (Warden 1995, 55n).

Dit is niet de plaats voor een filosofische uitweiding over autonomie en determinatie (waarmee veel valt af te dingen op de handelingsvrijheid zelfs van soevereine staten)⁷; ook deze twee elkaar aanvullende definities laten echter ruimte voor uiteenlopende interpretaties. Zo zijn individuen en staten beide autonoom tot op zekere, hoewel verschillende hoogte. Beide kunnen zichzelf in stand houden en beide zijn in staat tot zelfstandige actie. Kunnen zij dan tegelijkertijd het systeem zijn?

Subsystemen

De introductie van subsystemen compliceert de zaak. Subsystemen worden gekenmerkt door een zekere – maar door Warden niet nader bepaalde – mate van zelfsturing binnen de kaders van het overkoepelende

systeem. Het kan nuttig zijn elementen binnen het systeem te onderscheiden die zelf ook weer als een systeem functioneren. Zo is bijvoorbeeld een divisie te beschouwen als zelfstandig opererende eenheid terwijl ze tegelijkertijd ook deel uitmaakt van een krijgsmacht die uit meerdere divisies bestaat.

Op die manier kan op militair-strategisch niveau bijvoorbeeld onderkend worden dat voor het verslaan van een vijandelijke staat diens krijgsmacht (vrijwel) geheel moet worden uitgeschakeld. Terwijl de commandant te velde zich tegelijkertijd kan concentreren op de divisie tegenover hem: hij hoeft zich niet te bekommeren om vijandelijke legers op andere fronten en doet er beter aan zijn aandacht geheel te richten op de directe tegenstander. In de moderne oorlogvoering kan het op dezelfde wijze nuttig zijn een stad te beschouwen als een discrete subsysteem. De vitale functies van het stadssysteem bepalen immers

de operationele doelen van de militair die zich van de stad meester wil maken.

Op elk niveau zijn dus eenheden te onderscheiden die als systeem op te vatten zijn. De systeembenadering stelt wel een voorwaarde, namelijk dat een ‘systeem’ zelfstandig kan bestaan en zelfstandig kan handelen. Dat laat echter onverlet dat op meerdere niveaus eenheden onderscheiden worden die zich als systeem laten beschouwen. Het hangt van de situatie en de doelstellingen van de beschouwer af welk niveau voor het moment het meest relevant is. Onbevredigend als dit perspectief is vanuit het gezichtspunt van de theoreticus, in de praktijk kan de militair het niveau

⁷ De grootste fout van statische-systeemdenkers is dat een systeem iets ‘mechanisch’ is. Warden geeft aan dat een systeem organisch is. Dat betekent dat het zichzelf verdedigt en zich aanpast aan externe acties. Analyse van het systeem is dan ook een continu proces.

kiezen dat het best past bij de hem gegeven opdracht. Bij de opdracht een stad in te nemen, bijvoorbeeld, ligt het voor de hand de stad als systeem te beschouwen.

Nadruk op het hoogste systeemniveau

Tegelijkertijd is duidelijk dat Warden wil dat de militair zich te allen tijde bewust is van het hoogste systeemniveau: de vijand als systeem. Eenheden op lagere niveaus heten bij Warden subsystemen; het begrip 'systeem' is gereserveerd voor het hoogste niveau. Dat heeft praktische consequenties. Warden wil de militaire inspanning richten op het vijandelijk leiderschap op het hoogste niveau. Het primaat ligt bij militaire strategie, waaraan de tactische en operationele niveaus ondergeschikt zijn. Onze commandant te velde dient het leger tegenover hem te beschouwen als een obstakel op de weg naar het centrum van de vijandelijke staat. Het gaat er niet om dit subsysteem te vernietigen, maar om er voorbij te komen.

Eeuwenlang was dat geen eenvoudige taak, die nog gecompliceerd werd door de afhankelijkheid van aanvoerlijnen. Dat leidde ertoe dat 'passeren' praktisch gelijk kwam te staan aan 'vernietigen'. Met de huidige middelen en het uitgedunde gevechtveld is dat echter een achterhaalde praktijk. Nogmaals, het grote voordeel van de luchtmacht is dat deze eenvoudig in staat is door te stoten naar het centrum. De consequentie is een strategie die obstakels zoveel mogelijk links laat liggen.

De analyse van subsystemen is daarom in de eerste plaats gericht op het beantwoorden van de vraag wat zij bijdragen aan de capaciteiten van het systeem. Actieve, mobiele en flexibele subsystemen brengen de doorbraak

naar het centrum eerder in gevaar dan statische eenheden. Het gevaar ligt op de loer de analyse van specifieke subsystemen te verwaarlozen. Dit gebeurt vooral wanneer men ervan uitgaat dat deze de militaire strategie niet in gevaar brengen, met name vanwege hun (veronderstelde) technologische achterstand. De risico's van een geringschattende houding worden nog vergroot door de neiging de aandacht te concentreren op de fase van militaire confrontatie. De karakteristieken van steden als min of meer zelfstandige subsystemen bijvoorbeeld spelen een grotere rol in de pacificatiefase dan tijdens een invasie (tenzij ze toevallig een *bottleneck* vormen op de weg naar het centrum).

Systeem en leiding

Ons probleem met Wardens systeem-begrip is niet dat het te flexibel is, maar juist dat het te dogmatisch is. Warden preciseert namelijk: *By definition, all systems have some kind of organizing center* (Warden 1995, 43). Dat wil zeggen, een systeem is een geheel, bestaande uit verschillende elementen waaronder in ieder geval een leidinggevend centrum. Of: een strategische entiteit is een lichaam met een enkel brein.⁸ In de praktijk draait Warden de redenering om: ieder brein impliceert een zelfstandig lichaam, iedere leiding een zelfstandig systeem. De consequentie van deze definitie vermeldden wij al in de openingsalinea: *When people do fight to the last, they are fighting as individuals and in essence each person becomes a strategic entity unto himself* (Warden 1995, 53).

Irak na 2003

Iedere straatvechter, iedere *sniper*, iedere bommenlegger – iedere aanslagpleger is zijn eigen systeem? In psychologisch opzicht, vast en zeker. Willen we begrijpen hoe een mens komt tot zulke daden (zelfs tot zelfmoordaanslagen), dan kunnen we niet om zijn geestgesteldheid heen. Anderzijds staan degelijke motieven niet los van de sociale en politieke con-

text. Moeder- of vaderbinding alleen is niet genoeg; bezetting, werkloosheid, onzekerheid over de toekomst beïnvloeden ook iemands geestgesteldheid.

Het aantal mensen dat overgaat tot gevecht of aanslagen, is niet goed te verklaren als we de politiek buiten beschouwing laten. Politieke en sociale factoren (en religieuze en culturele) verklaren waarom zoveel mensen, en zoveel meer in Irak of bijvoorbeeld in Palestina dan in West-Europa, psychologisch bereid zijn gemaakt tot actie. Politiek levert bovendien in veel gevallen de aanleiding om over te gaan tot daden. In dit opzicht is het dus nuttig de aandacht te verleggen van het individu naar de omgeving.

Strijdgroepen

We stellen vast dat Wardens systeem-begrip voor de militaire analyse nuttiger is dan hij zelf inziet: in Irak staan de vs niet tegenover individuen maar tegenover strijdgroepen. Deze groepen zijn in de meeste gevallen de militaire arm van een uitgebreide familie of clan, of in enkele gevallen van een religieuze organisatie. Zij wisselen dan ook niet willekeurig van samenstelling of van leiderschap. Weliswaar moeten de verschillende strijdgroepen elk apart worden overwonnen, maar dit is al een heel behoorlijke reductie ten opzichte van individuele 'oorlogjes'. Bovendien is er gereede kans dat een grote klap tegen één strijdgroep naburige groepen demoraliseert. Deze kans is des te groter omdat de strijdgroepen voortkomen uit clans die op allerlei manieren (door afstamming, huwelijken, handelscorporaties, et cetera) met elkaar verweven zijn.

Vaak is het bijzonder moeilijk vast te stellen wie in zo'n verwevenheid van clans het 'centrum' vormt; zeker is dat zo'n 'centrum' niet op hiërarchische wijze gezag uitoefent over alle verbonden groepen. Dikwijls worden dergelijke verbanden gekenmerkt door een voortdurende, min of meer beperkte machtsstrijd tussen verschillende facties die slechts in bedwang wordt gehouden door het uitzicht op

⁸ De metafoer van het lichaam verklaart het begrip *organic essentials* beter dan wij hierboven deden: namelijk die organen die absoluut onmisbaar zijn voor het functioneren van het lichaam – hart, longen, et cetera.

rendement en soms door het prestige van de leiders. Tegelijkertijd is duidelijk dat zo'n verband meer samenhang vertoont dan een collectie individuen. Een verband van diverse clans, bijvoorbeeld in Fallujah, is te beschouwen als een combinatie van hiërarchische organisatie (de verschillende clans) en een netwerk (hun samenwerking). De reductie van systeem tot leiderschap miskent de diversiteit van organisatievormen.⁹

Militaire of politieke actie?

De vraag is nu of het militaire middel in deze situatie het meest geschikt is.¹⁰ In Fallujah hebben de Verenigde Staten een kans laten liggen om de verschillende clans (die niet tot Saddams getrouwen behoorden) te coördineren. Lokale vertegenwoordiging in het stadsbestuur was hierbij al een aardige stap in de goede richting geweest. De militaire leiding beschikt allicht niet over alle alternatieven; de politieke leiding, die daarachter staat, heeft echter vrijere keuze. Ze kan ook economische middelen inzetten, sociale druk, propaganda, en allerlei andere technieken die meestal worden samengevat onder de noemer 'wederopbouw.' Met andere woorden: ze kan de militaire fase laten volgen door andersoortige, *politieke* actie. Het voordeel van niet-militaire middelen in dergelijke gevallen is dat, in politiek opzicht, de tegenstander wel als één systeem behandeld kan worden, zolang althans de samenleving niet uiteen is gevallen. De taak dan is niet het verslaan en onder controle brengen van enkele honderdduizenden 'strategische entiteiten' maar het herstel van gezag over een enkelvoudig systeem.¹¹

Machiavelli merkte al op dat het veel moeilijker is om nieuwe sociale structuren op te bouwen dan om controle uit te oefenen door slim gebruik van bestaande instituties¹² – wij brengen hier dan ook geen nieuw gezichtspunt. Het idee dat de maatschappij ook in anarchistische omstandigheden (dat wil zeggen, in afwezigheid van effectief overheidsgezag) een geheel blijft vormen, is de basis voor *hearts*

and minds-campagnes. Deze beweren hun doel immers via bestaande sociale structuren, zoals families, dorpsgemeenschappen, congregaties van gelovigen, en andere plaatsen waar mensen zich verzamelen. We kunnen deze instituties beschouwen als de *organic essentials* van het systeem dat samenleving heet. Arbeidsbureaus, gaarkeukens, hospitaals, scholen, en andere gemeenschappelijke voorzieningen zijn als sociale infrastructuur op te vatten. Hier richt een effectieve campagne zich op de tweede en derde ring van Wardens schema, respectievelijk *organic essentials* en infrastructuur.

Welk systeem is het beste?

De systeembenadering is hiermee niet uit de problemen. Moeten we het maatschappelijk niveau nu opvatten als onderliggend of 'dieper' dan het militair-strategische? Of moeten we het politiek-strategische niveau zien als hoger dan het militair-strategische? In Irak kunnen we op maatschappelijk niveau drie groepen onderscheiden: Koerden, Soennitische Arabieren en Sji'itische Arabieren.¹³ De eerste groep heeft gedurende de

jaren negentig zichzelf bestuurd in een *de facto* afgescheiden gebied in het bergachtige noorden van de staat Irak; de Koerden kunnen daarom beschouwd worden als een eigen maatschappij.

Soennieten en Sji'iten daarentegen wonen naast elkaar, in de grote steden in het midden van het land zelfs door elkaar heen. De scheiding tussen deze groepen is niet absoluut, zodat zij elkaar wederzijds beïnvloeden in een mate waarin tussen Arabieren en Koerden geen sprake is. Koerden en Arabieren zijn bovendien etnisch te onderscheiden en spreken verschillende talen; Soennieten en Sji'iten spreken beiden Arabisch en vormen in etnisch opzicht één volk.¹⁴ Bestaat de Irakese maatschappij nu uit twee of uit drie subsystemen? Of kunnen we beter spreken van verschillende systemen omdat er feitelijk, buiten het staatsapparaat, geen overkoepelende maatschappelijke instituten bestaan?

Tot op zekere hoogte is het nuttig deze vragen te stellen. Waar verschillende bevolkingsgroepen zich van

9 Ook in afwezigheid van structuur kan het optreden van een tegenstander worden gekenmerkt door regelmatigheid. We spreken dan liever van patronen dan van een systeem, omdat er voor dat laatste te weinig vastigheid is. Zulke regelmatigheid, die ook kunnen voorkomen in irreguliere oorlogvoering, kunnen evengoed worden uitgebuit. Samenstelling en leiderschap in een irreguliere strijdgroep mogen sterk wisselen, de strijdwijze is in vele gevallen cultureel bepaald. Een militaire commandant die hiervan op de hoogte is, kan zijn eigen strijdwijze op die van de tegenstander aanpassen, ook al weet hij niet wie deel zullen nemen aan de volgende actie of wie haar zal leiden.

10 Recentelijk stond er een artikel in de *New York Times* waarin ook Amerikaanse officieren in Irak zichzelf deze vraag stellen. (Lasseter, 'Officers: military can't end insurgency', *New York Times* 13-6-2005, p. 1) Daarmee lijkt langzaam het besef door te dringen dat het militaire middel alleen niet voldoende is.

11 Er is overigens regelmatig behoefte aan een militaire component, bijvoorbeeld ter beveiliging van de wederopbouwwerken of ter eliminatie van bijzonder hardnekkige verzetshaarden; maar deze militaire rol blijft ondergeschikt en is gebonden aan de voorwaarde dat militaire operaties het welslagen van de wederopbouw niet in gevaar mag brengen. Zo kan beveiliging (*force protection*) ten koste gaan van het opbouwen van vertrouwen als ze zover wordt gevoerd dat de eigen eenheden het contact met de bevolking uit de weg gaan.

12 *Il Principe*, hoofdstuk V.

13 Daarbinnen zijn nog verschillende clans te onderscheiden, die we hier echter gevoeglijk buiten beschouwing kunnen laten.

14 Zoals uit de tekst blijkt, maken wij een onderscheid tussen maatschappij en volk. Het is heel goed mogelijk dat verschillende volken samenleven in één maatschappij. Wel is onder invloed van het nationalisme een aantal etnisch gemengde samenlevingen uiteengevallen, vaak met burgeroorlog of zelfs *state failure* tot gevolg. (Somalië biedt echter een duidelijk tegenvoorbeeld.) Wanneer verschillende etniciteiten naast elkaar leven zonder veel met elkaar te maken te hebben, is het volgens ons beter niet te spreken van één maatschappij. Wij merken daarnaast op dat de grenzen tussen maatschappijen in het algemeen slecht zijn gedefinieerd: zelfs als ze worden gemarkeerd door een staatsgrens, is er vaak veelvuldig grensverkeer, zoals bijvoorbeeld in het grensgebied tussen Nederland en België.

Kinderen zwaaien met de Koeweitse vlag na de terugtrekking van Irakese troepen uit Koeweit, 1991

(Foto U.S. Department of Defense; collectie NIMH)

maat. Ze is daarbij zeer geschikt voor de planning van een klassiek militaire confrontatie zoals de Tweede Golfoorlog (1991). Wanneer echter een militair terechtkomt in een complexe politiek-militaire situatie zoals de nasleep van de Derde Golfoorlog (2003), blijkt dat deze beperking een effectieve pacificatiecampagne praktisch uitsluit. In *The air campaign* laat dit bezwaar zich nog nauwelijks gelden, omdat Warden zich daar concentreert op de behoeften van een klassieke militaire campagne; maar in *The enemy as a system* claimt hij absolute geldigheid voor zijn systeembenadering zonder zich rekenschap te geven van deze problemen.

De fixatie op de staat

Het verschil tussen ons eerste voorbeeld en ons tweede is dat in het eerste geval wel een samenhangend 'nationaal' systeem bestond terwijl dat in het tweede voorbeeld uiteenviel in min of meer onafhankelijk van elkaar bestaande (sub)systemen. Engeland ten tijde van Willem de Veroveraar was al sinds enige tijd één enkel koninkrijk, waarvan de eenheid bevestigd was door gezamenlijke strijd tegen buitenlandse (Deense) bezetting (Wales, Schotland en Noord-Ierland werden daar later nog bijgevoegd). Irak daarentegen werd pas in de vorige eeuw gevormd uit enkele nauwelijks op elkaar gelijkende provincies van het Ottomaanse (Turkse) rijk.¹⁵ Irak werd pas in 1930 (toen nog onder

verschillende instituties bedienen, kan een *hearts and minds*-campagne, als ze effectief wil zijn, niet volstaan met beïnvloeding via de ziekenhuizen, gebedsgebouwen en scholen van slechts één groep. Het gaat echter fout als de discussie zich verlegt naar de vraag welke van deze groepen als separaat systeem gekenmerkt moet worden, welke slechts als subsysteem. Of naar de vragen over het 'niveau' van maatschappelijke, politiek-strategische, en militair-strategische systemen ten opzichte van elkaar. De claim

dat één van deze niveaus in alle gevallen de belangrijkste is, leidt tot dogmatiek. Voortdurend debat over de classificatie van subsystemen leidt tot onvruchtbare discussie.

Warden gaat op de hiervoor genoemde mogelijkheden niet in, misschien om zijn boekje niet te buiten te gaan. Voor hem blijft het militair-strategische niveau het hoogste systeemniveau. Dit is een praktische stellingname voor een militair die werkt binnen de kaders van het politiek pri-

¹⁵ Met evenveel recht had Koeweit toegevoegd kunnen worden aan de nieuwe staat Irak. Ook Koeweit was (formeel) een Ottomaanse provincie, die bovendien sterker geëlek op de Irakese kerngebieden dan de noordelijke regio waar de Koerden domineerden. Koeweit werd overigens pas in 1961 onafhankelijk, onder protest van de zijde van Irak.

Britse bescherming) onafhankelijk. De tussenliggende zeventig jaar blijken onvoldoende om een nationale eenheid te smeden.

Met een repressief staatsapparaat lukte het wel om militaire controle van het territorium af te dwingen (met uitzondering van de Koerdische autonome regio in de jaren negentig), maar niet om de diverse maatschappelijke groepen tot integratie te dwingen. Dit maakt het verschil uit tussen de militaire campagne tegen de Irakese strijdkrachten en de pacificatie / wederopbouw die erop volgde. Nu is de natiestaat een eigenaardig ding. Wereldwijd zijn er veel meer staten zoals Irak, waarin verschillende groepen naast elkaar bestaan die weinig gemeen hebben behalve de staat.¹⁶ De grenzen van koloniale en postkoloniale staten in het bijzonder zijn vaak arbitrair. Het is geen toeval dat juist deze staten vaak het toneel zijn van burgeroorlogen (en van westerse interventies).

Centralisatie

We kunnen het verschil tussen beide voorbeelden ook zoeken in de mate van centralisatie in beide systemen. Irak was voor de Amerikaanse invasie een moderne staat met een sterk staatsapparaat dat diep binnendrong in alle gelederen van de samenleving.

Engeland anno 1066 was een pre-moderne samenleving waarop het staatsapparaat nauwelijks invloed had. Nemen we het staatsapparaat weg uit een moderne samenleving, dan hapert het sociale en economische leven, zoals de Amerikanen ondervonden. Willem de Veroveraar daarentegen kon enkele decennia uittrekken voor de pacificatie van zijn nieuwe koninkrijk, juist omdat het maatschappelijk systeem voor zijn functioneren niet afhankelijk was van het centrum. De economische infrastructuur van het middeleeuwse Engeland was beperkt. Moderne economieën zijn echter afhankelijk van een infrastructuur die alleen door, of onder toezicht van, de staat in stand kan blijven. Hierdoor ontstaat veel

sneller maatschappelijke onrust, die kan uitmonden in opstanden.

Anderzijds kan een bezetter zijn goede bedoelingen duidelijk maken door zorg te dragen voor snelle hervatting van dit soort voorzieningen. *Hearts and minds*-campagnes hoeven zich dus niet enkel op propaganda en

sociale contacten te richten, of zelfs op lokale projecten; tot hun concrete objecten behoren ook grootschalige nutsbedrijven, wegen en pijpleidingen, enzovoorts – behalve de bevolking, ook datgene wat we collectief kunnen aanduiden als de *organic essentials* en de infrastructuur van een maatschappij. Voor een pacificatie-

¹⁶ Het samenvallen van de staatsgrenzen met het gebied dat door één etnische groep bewoond wordt, is uitermate zeldzaam. Als een staat echter lange tijd bestaat en steeds ongeveer hetzelfde gebied bestrijkt, gaan de bewoners van dat gebied zich wel vaak beschouwen als inwoners of onderdanen van die staat. Vanaf de negentiende eeuw hebben staten dit proces vaak een handje geholpen door hun inwoners in scholen, kerken, en kazernes te leren denken over zichzelf als staatsburgers. Buiten Europa en door Europeanen gestichte landverhuizersstaten komt de combinatie van stabiele territoria en effectieve indoctrinatie veel minder voor. (Het woord 'kolonie' wordt ook gebruikt voor staten waar alleen een heel kleine bovenlaag van Europeanen aanwezig was. In de landen die wij aanduiden met het woord 'landverhuizersstaten', vormen de afstammelingen van immigranten het overgrote deel van de bevolking, bijvoorbeeld Australië, Nieuw-Zeeland, en de Verenigde Staten.).

Irakese kinderen kijken toe tijdens een 'search and clear' operatie van een Amerikaanse militair in de binnenstad van Fallujah, Irak, 2005

(Foto U.S. Marine Corps; collectie NIMH)

schakelt, verlamt de tegenstander op militair niveau; bovendien kan het centrum, wanneer het inziet dat het de strijd verliest, deze staken en besluiten tot de gewenste concessies. Het derde punt houdt in dat de machtsbases van een staat relatief eenvoudig te lokaliseren zijn en derhalve relatief eenvoudig aan te grijpen. Het leiderschap van een staat kan zich allicht verschuilen, maar infrastructuur en bevolking zijn moeilijk te verbergen en ook de meeste *organic essentials* bestaan uit faciliteiten die op een kaart zijn aan te wijzen.

Niet-statelijke opposenten

Niet-statelijke actoren kunnen op elk van deze punten anders georganiseerd zijn. Al-Qaeda bijvoorbeeld beschikt sinds 2001 nauwelijks over fysieke infrastructuur en heeft deze bovendien geografisch verspreid. Veel belangrijker voor de activiteiten van Al-Qaeda zijn financiële en technologische middelen, die eenvoudig verplaatst kunnen worden. In militair opzicht (of wat daarmee vergelijkbaar is: met betrekking tot geweldstoepassing) is de organisatie ook al gedecentraliseerd. Al voor de *War on Terror* was Al-Qaeda een netwerkorganisatie, sindsdien is het zwaartepunt verschoven naar aangesloten of verwante lokale groepen.¹⁷ Deze beschikken veelal ook over eigen middelen en een eigen administratie, waarover Osama bin Laden en de zijnen weinig of geen zeggenschap hebben.

Wat Al-Qaeda bijeenhoudt, is haar ideologie en de inspiratie die uitgaat van Bin Laden. In deze opzichten lijkt Al-Qaeda overigens nauwelijks verzwakt, ondanks de inspanning van de Verenigde Staten en hun bondgenoten. Eerder is het tegendeel het geval (dat de *War on Terror* 'bewijst' wat Bin Laden altijd al beweerde, name-

lijk dat het Westen een oorlog voert tegen de islam) en wordt zijn statuut als strijder bevestigd met elke aanslag en met elke tegenslag in Irak. Waar Bin Laden echter een propagandistische strijd voert, bestrijden de Verenigde Staten hem met militaire middelen uit de oude doos. In eerste instantie richtten de Amerikanen zich op zijn uitvalsbasis in Afghanistan; sindsdien concentreren ze zich op staten die terroristische groeperingen ondersteunen (of door de regering Bush daarvan beschuldigd worden).

Het lijkt geen twijfel dat de sterkste krijgsmacht in de wereld de overhand heeft in directe militaire confrontaties. Het is echter tekenend dat de Amerikanen er nog niet in geslaagd zijn Osama bin Laden op te pakken, en even tekenend dat in Afghanistan noch in Irak de rust is weergekeerd. Sterker nog, de dreiging van terroristische aanslagen in het Westen is op dit moment verre van verdwenen, zoal wel is aangetoond met de aanslagen in Madrid, of meer recentelijk in Londen. De Verenigde Staten voeren de *War on Terror* als ware het een interstatelijke oorlog.

Conclusie

De kracht van *The air campaign* is gelegen in de analyse van de mogelijkheden van het luchtwapen in conflicten tussen staten. De vijf ringen zijn toegesneden op de capaciteiten en de organisatievorm van de moderne staat. Ze lezen bijna als een sociologische beschrijving van de staat, en zo worden ze ook opgevat door Wardens navolgers.¹⁸ De inzet van *The enemy as a system* is ambitieuzer. Dit artikel wil dezelfde benadering van toepassing verklaren op ander-

campagne betekent dit dat ze gericht moet zijn op beveiliging en beheersing van (belangrijke delen van) het overheidsapparaat. Zo kan het systeem van binnenuit weer worden gestabiliseerd.

Op drie punten vergemakkelijkt de organisatievorm van de moderne staat een militair optreden tegen zichzelf: de centralisatie van het openbaar bestuur; centrale controle over het eigen militair apparaat; en de territoriale basis van zijn macht. Aan het eerste punt raakten we al. Centrale administratie in handen van een bezetter faciliteert overigens repressie net zo goed als *hearts and minds*-operaties. Het tweede punt is van groot belang voor Warden: wie het centrum uit-

¹⁷ Jason Burke betoogt dit in zijn artikel *Think Again: Al-Qaeda in Foreign Policy* van mei/juni 2004.

¹⁸ Kolonel P.W.W. Wijninga, bijvoorbeeld, omschrijft *organic essentials* als energieproducerende middelen en industrieën. (Wijninga 2002, 163.) Deze invulling gaat uit van de behoeften van een staat, en vol doet voor een interstatelijk conflict.

soortige conflicten. Een aanwijzing is Wardens bredere en meer abstracte definitie van *organic essentials*:

Organic essentials are those facilities or processes without which the state or organization cannot maintain itself. [...] As an example, consider the effect on a drug cartel if its drug production comes to a halt.

(Warden 1995, 50)

Energieproductie is essentieel voor de moderne staat; andere organisaties hebben andere functies en daarom andere elementaire productiefaciliteiten. Als verdienste van dit artikel beschouwen wij de bereidheid diverse invullingen van de vijf ringen toe te staan, al naar gelang de kenmerken van het overkoepelend systeem. Als belangrijkste kanttekening hierbij willen wij stellen dat Wardens aanpak, de theorie te versterken om de praktische invulling meer ruimte te geven, leidt tot een starre kijk op de systeembenadering.

Militaire versus politieke eindtoestand

Warden wil de tegenstander beschouwen als een systeem, met het doel vanuit deze systeemmatige analyse een militair-strategische campagne te ontwerpen, die het vijandelijk centrum, het leiderschap, zo direct mogelijk aangrijpt. Nu merken wij op dat Warden zichzelf in verband brengt met *coercion*. Dat impliceert echter dat zijn systeemanalyse, vanuit een militair-strategisch oogpunt te beperkt is. Natuurlijk is het zo dat Wardens theorie primair is ontwikkeld als een planningstool voor een militair-strategische of operationele campagne. Een militaire campagne is onderdeel van een politieke campagne, dat wordt ook door Warden onderkend.

De gewenste politieke eindtoestand wordt echter niet altijd bereikt met het behalen van de gewenste militaire eindtoestand. Voor een volledige doorgroning van de vijand als systeem is het dan ook noodzakelijk dit vanuit een breder, politiek perspectief

te benaderen. Met behulp van een dergelijke analyse kan worden voorkomen dat er aan een militaire campagne te beperkte doelen worden gesteld. Een voorbeeld van zo'n te beperkt doel is de Amerikaanse focus op de omverwerping van *the regime* in Irak, waarbij de voorbereidingen op de bezettingsfase en de pacificatie (beide duidelijk onderdelen van de Amerikaanse politieke campagne, in casu Irak) ver achter bleven.

Dogmatisch systeembegrip

Een andere oorzaak die Wardens benadering een te star karakter geeft, wordt gevormd door de dogmatische opvatting over systeembegrip. Door ieder zelfstandig brein als een zelfstandig systeem te beschouwen lijkt zijn benadering onbruikbaar tegenover bijvoorbeeld terroristische organisaties met een uitgebreide celstructuur of tegen opstandelingen in Irak. Hierbij wordt voorbijgegaan aan het feit dat verschillende subsystemen vaak handelen uit dezelfde politieke, economische of sociale omgevingsfactoren. Wardens model is met inachtneming van deze factoren wel degelijk toepasbaar op een irreguliere tegenstander. Door rekening te houden met de bredere context van de tegenstander, en niet alleen uit te gaan van diens militaire vermogen kan er wel degelijk structuur worden onderscheiden in de veronderstelde chaos van de vele onafhankelijk opererende subsystemen.

De kracht van een dergelijke benadering zit in de reductie van talloze individuele opponenten naar enkele subsystemen met eenzelfde belang en achtergrond. Voor de planning van een militair-strategische campagne tegenover onconventioneel opererende tegenstanders, kan men zich vervolgens concentreren op deze verschillende subsystemen. We merken eerder al op dat daar waar sprake is van een intacte samenleving, politieke actie dient te prevaleren. De militaire component zal hier ontegenzeggelijk een rol in spelen; het is echter van belang dat militaire planners zich bewust zijn van de omgevingsfactoren

die een drijfveer vormen voor irreguliere tegenstanders.

Toepasbaarheid op niet-staatelijke actoren

Wardens benadering is vanuit de militaire traditie vooral gericht op de staat. Recente conflicten laten ons echter zien dat confrontaties tussen een staat en een niet-staatelijke tegenstander een steeds grotere omvang krijgen. Daarbij kan er niet alleen worden gedacht aan terroristische organisaties als Al-Qaeda, maar bijvoorbeeld ook aan niet-staatelijke actoren als bijvoorbeeld drugskartels en krijgsheren. De discussie rond de toepasbaarheid van Wardens model op dergelijke tegenstanders vervult dan ook een belangrijke rol bij het bepalen van de juiste militaire strategie ten opzichte van dergelijke tegenstanders.

Onze conclusie luidt dat Wardens benadering niet zomaar toepasbaar is in deze gevallen. Militaire planners dienen te breken met de traditie en vanuit een bredere context naar hun tegenstander te kijken. Het militair optreden zal veel meer rekening moeten houden met de omgevingsfactoren die het handelen van zo'n opponent drijven. Dat wil zeggen dat de analyse van de niet-staatelijke vijand als systeem zal moeten plaatsvinden vanuit politiek-strategisch perspectief.

Literatuur

- Burke, J., 'Al Qaeda', *Foreign Policy* (2004).
- Easton, D., *A systems analysis of political life*, (New York 1965).
- Lasseter, T., 'Officers: Military can't end insurgency', *New York Times* 13-6-2005 1.
- Lee, S.H.L., 'Center of Gravity or Center of Confusion', *Air University Press*, (1999).
- Olson, J.A., *Strategic Air Power in Desert Storm*, (London, Portland 2003).
- Pounds, N.J.G., *The medieval castle in England and Wales, a social and political history*, (Cambridge 1990).
- Warden III, J.A., *The air campaign* (New York 2000).
- Warden III, J.A., 'The enemy as a system', *Airpower Journal* (1995) 41.
- Wijk, R., de, *The Art of Military Coercion* (Den Haag 2005).
- Wijninga, P.W.W., 'Airpower-strategie', in G.J. Teitler e.a., *Militaire Strategie*, (Den Haag 2002).

Levende schilden en witte vlaggen

Eenzijdig debat over schendingen van het oorlogsrecht

Drs. A.C. Tjepkema – kolonel b.d. van de Koninklijke Luchtmacht
C.N.J. Neisingh – generaal-majoor b.d. van de Koninklijke Marechaussee

Inleiding

In 1990 schreef brigade-generaal J.C.A.C. de Vogel in een lovende bespreking van het toen pas verschenen boek *Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied*¹, over het concluderende hoofdstuk *Proef op de som*: 'Het is naar mijn mening met name dit hoofdstuk, waarop nog wel reacties zijn te verwachten'.² Hoe profetisch zouden die woorden zijn! *Mei 1940* zou de katalysator van een debat worden waarin tal van veteranen, nabestaanden van veteranen, historici, amateur-historici en journalisten zich zouden mengen.

Terwijl historici van naam de auteurs prof. dr. H. Amersfoort en drs. P.H. Kamphuis in hun opvattingen steunden, vormde zich een groep veteranen en sympathisanten rond de veteraan ing. W.D. Jagtenberg. Onder hen bevond zich onder meer de oud-officier, historicus en auteur-specialist op het gebied van de Meidagen drs. E.H. Brongers. Daarnaast wist Jagtenberg ook enkele organisaties achter zich te krijgen, onder meer de militaire vakbond VBM-NOV³ en de Stichting De Greb, die onder meer via een website de herinnering aan de Slag om de Grebbeberg levend tracht te houden.⁴ Jagtenberg *cum suis* schatten dat zo'n 28.000 personen achter zijn 'streven naar gerechtigheid' stonden.⁵ Vijftig jaar na de Duitse invasie achtten de auteurs Amersfoort en Kamp-

huis de tijd gekomen om de snelle nederlaag van onze krijgsmacht in mei 1940 te verklaren. Het beeld dat namelijk al vanaf de dagen van deze nederlaag was ontstaan en dat zich sindsdien had geëxtrapoleerd, was naar hun mening gebaseerd op een aantal *idées fixes* die niet of slechts ten dele spoorden met de werkelijkheid. Zo'n idee was de 'onverhoedse en verraderlijke manier waarop het land door de Duitse krijgsmacht was overvallen'.⁶

Een tweede idee was dat de strijd ongelijk was geweest: tegen de Duitse tanks, jachtvliegtuigen, parachutisten en luchtgelande eenheden hadden Nederlandse militairen zich moedig verzet, maar met hun slechte bewapening hadden zij geen eerlijke kansen gehad. Het derde idee zou de combinatie zijn geweest van Duitse schendingen van het oorlogsrecht en de hulp van de vijfde colonne van verraders. In deze beeldvorming was de snelle nederlaag aan overmacht te wijten geweest en was dat een acceptabele verklaring, zo niet een rechtvaardiging voor het Nederlandse militaire optreden.

Na vijftien jaar fervente discussies in dagbladen en periodieken, een kort geding, reacties in nieuwe publicaties over de Meidagen en brieven aan vooraanstaande politici verschenen in het afgelopen jaar twee werken van hetzelfde instituut: de herziene twee-

de druk van *Mei 1940*⁷ en daaraan vooraf ging de verschijning van een monografie van de hand van Amersfoort, met de veelzeggende titel *Ik had mijn Roode-Kruis band afgedaan; oorlogsrecht en gedragingen van Nederlandse en Duitse militairen in gevecht, mei 1940*.⁸

Het is opvallend dat deze twee publicaties door aanzienlijk minder ophef zijn gevolgd. Wij nemen aan dat het debat dat zich concentreerde op de vraag of er in de Meidagen aan Nederlandse zijde evenveel c.q. even zware schendingen van het oorlogsrecht waren gepleegd, thans nagenoeg is afgesloten. Wij achten dan ook de tijd gekomen voor een terugblik op dit debat, die ten doel heeft de hoofdlijnen ervan te bespreken en tot een oordeel *sans préjudice* te komen over de inhoud ervan. Tevens hebben wij in dit verband enkele eigen gedachten ontwikkeld.

Protesten veteranen

Mei 1940 was binnen een half jaar uitverkocht, maar de ophef die het boek zou veroorzaken, kwam langzaam op gang. Jagtenberg c.s. namen aanstoot aan een aantal passages. De meeste consternatie veroorzaakte de stelling dat het gebruik van krijgsgevangenen als levend schild door de SS-troepen, met name bij de Grebbeberg 'als incidentele afwijkingen van

de norm, die net als de Nederlandse kant spontaan voortkwamen uit de hitte van het gevecht.⁹

Vijf jaar na het verschijnen van *Mei 1940* publiceerde Jagtenberg, veteraan van het 8^e Regiment Infanterie (8RI, een regiment dat op de Grebbeberg vocht), een brochure, die volgens hem fungeerde als 'een noodzakelijke ereplicht tegenover onze gesneuvelde kameraden, hun nabestaanden en de nog in leven zijnde militairen van mei 1940, die door een publicatie van onze overheid ten onrechte in hun goede naam en eer zijn aangetast'.¹⁰

In deze brochure was opgenomen een memorandum van Brongers, waarin deze het door Amersfoort geschreven hoofdstuk 11 (*De proef op de som*) aanviel. De kernbezwaren van Jagtenberg tegen *Mei 1940* waren dat zonder '...steekhoudend bewijs:

- de Duitse schendingen van het oorlogsrecht ontkend of gebagatelliseerd worden en dat
- de Nederlandse militairen ervan worden beschuldigd het oorlogsrecht op dezelfde schaal geschondden te hebben als de Duitse militairen'.¹¹

Bij het oplaaien van zoveel verontwaardiging kunnen wij het billijken dat Amersfoort en Kamphuis hun kruit droog hielden en zich in het debat uiterst terughoudend opstelden. Anderzijds moet worden gezegd dat de veteranen in de perceptie verkeerden tegen een moloch te vechten. Jagtenberg c.s. grepen dan ook elke gelegenheid aan om publiciteit te zoeken dan wel brieven aan de politieke leiding van Defensie en andere politici te richten. Pogingen tot het organiseren van zo'n debat liepen dus op niets uit. In 2000 vreesden de veteranen dat een herdruk van *Mei 1940* identieke passages over de vergelijkbaarheid van de schendingen van het oorlogsrecht zouden bevatten. Daarom spannen zij een kort geding aan om de gewraakte passages te rectificeren. Op 22 december 2000 luidde het vonnis dat de vorderingen werden afgewezen, maar dat door de auteurs bij het redigeren van een nieuwe tekst '...re-

kening zal worden gehouden met de door eisers geuite kritiek op de betreffende passages in de eerste druk. De tekst van de herdruk zal ook nog worden voorgelegd aan andere deskundigen, onder wie de historici prof. dr. J.C.H. Blom, prof. dr. T.Th.M. Bank en prof. dr. C. Fasseur. Ten aanzien van [...] soldaat G. Migchelbrink hebben gedaagden toegezegd de tekst te zullen aanpassen...'¹²

De positie van Amersfoort en Kamphuis

Van de zijde van Defensie genoten de auteurs steun tot de periode van het kort geding. De toenmalige minister, F.H.G. de Grave, die nogal publiciteitsbewust was, kon de golf van kritische aandacht voor de 'zaak-Jagtenberg' slecht waarderen. Per slot van rekening stond de geloofwaardigheid van het ministerie inzake de behandeling van veteranen (kiezers!) op het spel. Hij vroeg zich af hoe het met

de ministeriële verantwoordelijkheid voor producten van medewerkers van Defensie zat.

Hij stelde daarom, zoals dat gaat in risicomijdend polderland, een commissie in onder voorzitterschap van dr. C.M. Schulten¹³ om hem terzake te adviseren. Op dit punt aangekomen deden zich zeer uiteenlopende opties voor, variërend van de sluiting van de militair-historische instituten tot en met de kans om voor eens en altijd de betreffende materie goed te regelen. De laatste optie kreeg gestalte in het advies dat voortaan publicaties van historici binnen Defensie inhoudelijk voor rekening van de auteur(s) zouden komen. De minister nam dit advies over.

De aanleiding tot het schrijven van een boek, speciaal gewijd aan de werking van het oorlogsrecht, kwam enerzijds voort uit de behoefte van Amersfoort ongebruikt materiaal over deze interessante kwestie te publi-

Herdenking Grebbeberg, 4 mei 2005

(Foto C. de Bruijn; collectie NIMH)

die een nieuw licht op aspecten van de Mei-oorlog wierpen. Ten slotte zijn, mede onder invloed van het debat met Jagtenberg c.s. nieuwe inzichten aan het licht gekomen, die uiteraard zijn verwerkt in beide boeken, zij het niet steeds naar bevrediging van de veteranen.

Ontmythologisering

Elke generatie vanaf de Tweede Wereldoorlog heeft een eigen kijk op de oorlog. Dat is niets bijzonders, want 'het collectieve geheugen is nu eenmaal verbluffend kort', zegt de historicus H.W. von der Dunk. De generatie die de oorlog heeft meegemaakt, zag '...de Duitse overval en bezetting [...] niet enkel als uitvloeisel van een verwerpelijk systeem maar ook en vooral [...] in termen van een vijandige onderdrukking'.¹⁷ Die generatie

wilde na de oorlog de bezetting zo snel mogelijk de rug toekeren.

Pas in de jaren zestig, met de opkomst van een nieuwe generatie, verschoof het collectieve beeld. Onze (naoorlogse) generatie werd opgevoed met absolute waarden als 'goed en fout' (er waren ook 'goede' Duitsers!). Voortaan was het nazisme identiek aan de massamoorden, aan Auschwitz. Het proces tegen Eichmann was daarvan het begin. Voor de vooroorlogse generatie daarentegen waren die massamoorden juist schuilgegaan achter hun eigen belevenissen. Honger en vorderingen kwamen in hun collectieve geheugen eerder dan het wegvoeren van de joden.

Projecteren wij deze constatering op het beeld van de veteranen. Zij hadden aanvankelijk een genuanceerd beeld van wat er in de Meidagen was gebeurd: een superieure Duitse strijdmacht had het Nederlandse leger in vijf dagen doen capituleren, maar er waren ook aan Nederlandse zijde fou-

ceren en anderzijds in te haken op de actualiteit, zoals bijv. de zaak Erik O.¹⁴ Desgevraagd voegde Amersfoort hieraan toe dat een herziening van *Mei 1940* met daarin voldoende ruimte voor de werking van het oorlogsrecht, specifiek met betrekking tot de gebeurtenissen in de Meidagen, het boek uit het lood zou hebben geslagen.¹⁵ Anders gezegd, *De Armband* moet wel degelijk als een reactie op negatief getoonzette publicaties uit de achterban van Jagtenberg worden beschouwd.

Datzelfde geldt voor de wijzigingen in de herziene druk van *Mei 1940*. Waar de eerste druk nog 361 bladzijden telt, komt de tweede op 464 bladzijden. De extra pagina's zijn in hoofdzaak het gevolg van de verbeterde lay-out met veel meer foto- en kaartenmateriaal, waardoor het boek aanzienlijk aan aantrekkelijkheid heeft gewonnen.¹⁶ Daarnaast werden in de vijftien jaar liggend tussen beide drukken enkele werken gepubliceerd

Aanbieding van het boek 'Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied' aan Z.K.H. Prins Bernhard door de vdl luitenant-generaal M.J. Wilmink en de heren P.H. Kamphuis en H. Amersfoort, Paleis Soestdijk, 1990

(Foto AVDKL; collectie NIMH)

ten gemaakt. Gaandeweg werd dat beeld bijgesteld: de Duitsers werden in de loop van de bezettingstijd hoe langer hoe verraderlijker en de eigen troepen hadden bij nader inzien helemaal niet slecht gevochten.¹⁸

Een radicale herziening van een tijdsbeeld heet ontmythologisering. De befaamde Britse historicus A.J.P. Taylor zegt ervan: *destroying legends is a service to historical truth*¹⁹. Dat wil niet zeggen dat historici daar per definitie naar streven. Een historicus formuleert eerst een probleemstelling en vormt vervolgens op basis van het

billijken. Het onderscheiden van goed en fout is secundair, primair is het begrijpen van gedrag door zich in te leven in de geestelijk toestand van degenen die het verhaal maken. Waarheidsvinding staat dus voorop; als het onderzoek leidt tot ontmythologisering is dat mooi meegenomen.

Een klassiek voorbeeld van ontmythologisering is het proefschrift van L. de Jong over de vijfde colonne.²⁰ Daarin toont hij aan dat alleen in Polen en in Zuid-Slavië militair vijfde colonne-werk op aanzienlijke schaal heeft plaatsgevonden.

Veel mensen hebben bij het ouder worden – een breukvlak doet zich vaak na pensionering voor – behoefte aan reflectie en zo mogelijk een gunstig moreel oordeel van anderen over hun handelwijze in het verleden. Niet zelden worden dan de meest vervelende herinneringen uit het geheugen verdrongen. Daarvoor in de plaats komt een min of meer acceptabel alternatief dat men debiteert wanneer de betreffende episode ter sprake komt.²¹ De behoefte aan een gunstig oordeel is omgekeerd evenredig aan de werking van het geheugen. Het geheugen is nu eenmaal selectief en lijdt aan cognitieve dissonantie. Als ook nog eens de werking van het strafrecht en het streven naar onderscheidingen in het geding komen, wordt het helemaal lastig een objectief beeld van de werkelijkheid neer te zetten.

Dat proces is de reden waarom de meeste waarde wordt gehecht aan de oudste verklaring. Een mooi voorbeeld hiervan geeft L. de Jong. Een overste van de genie vertelde in 1948 aan de Parlementaire Enquête Commissie ‘...omstandig en boeiend hoe hij op 7 mei 1940 ontdekte dat sabotage gepleegd was aan een sluisje dat voor de inundatie van een deel van de Grebbelinie van belang was, terwijl hij medio juni ’40 uitdrukkelijk verklaarde dat hij bij dat sluisje niets had kunnen ontdekken wat op sabotage wees.’²²

‘Alle verleden is slechts aanwezig bij de gratie van herinnering’, zegt Von der Dunk. Hij meent dat historici zelf geen helden en schurken scheppen maar slechts vastleggen hoe figuren zich in de ogen van de wereld presenteren. ‘En daarbij is het beeld zelden geheel uniform omdat figuren zich nooit aan iedereen volstrekt gelijk presenteren, naties, partijen, godsdiensten vechten doorlopend om dat juiste beeld en elk geschiedkundig oordeel komt *per definitie* in aanmerking voor revisie.’²³ Het is aan Amersfoort en Kamphuis te danken dat er vijftig jaar na de Duitse inval ruimte kwam voor een principiële bijstelling van het door het kwaad van Ausch-

De heer W.D. Jagtenberg, Doorn, 2005

(Foto R. Bol; Veteranen Instituut)

hem beschikbare feitenmateriaal een zakelijk oordeel. Die werkwijze verschilt in wezen niet van wat een rechercheur in een opsporingsonderzoek doet, zij het dat deze de resultaten van zijn bevindingen aan het Openbaar Ministerie overdraagt, terwijl de historicus in de meeste gevallen zijn bevindingen publiceert.

Onderzoek geschiedt meestal inductief met de formulering van een werkhypothese en vervolgens de toetsing daarvan. De historicus is terughoudend in het geven van een moreel oordeel; hij zal zelfs heel vaak de handelingen waarvan hij kennis neemt,

Veteranen verwijten historici wel eens dat zij de gebeurtenissen waarnaar zij onderzoek doen, niet hebben meegeemaakt en daarom te snel speculeren. Dat verwijt zou echter impliceren dat alle historisch onderzoek stil zou komen te staan. De vraag moet dan ook worden omgekeerd: kunnen tijdgenoten historisch onderzoek doen? Juist dat kan problematisch zijn, met name als zij deel hebben genomen aan de uitkomst van een historische gebeurtenis.

Gevoelens van bijvoorbeeld schuld, eerzucht en trots kunnen dan een geobjectiveerde uitkomst van het onderzoek in de weg staan.

witz vertekende beeld van de Meidagen. Na twee generaties leek het een goed moment om het beeld dat zich in de voorafgaande vijftig jaar bij de bevolking had gevormd, te herzien. Die revisie was dus vooral nodig voor de naoorlogse generaties. Het was daarnaast begrijpelijk dat zij, wellicht meer dan verwacht, een steen des aanstoots van een groep veteranen werd.

Schendingen van het oorlogsrecht

Hoewel het begrip 'schending van het oorlogsrecht' geen nadere definiëring behoeft, is het toch goed te melden dat er enkele termen in omloop zijn die hiervan moeten worden onderscheiden. De krijgslist bijvoorbeeld is wel geoorloofd. Men denke slechts aan het vanuit het westen aanvallen van het vliegveld Bergen, waar onze G-1 jachtvliegtuigen waren gestationeerd. Anders ligt het met de term ongeoorloofde krijgslist. Hieronder valt het misbruik van Nederlandse uniformen, zoals toegepast op onder meer de pantsertrein van Gennep naar Mill.

Amersfoort noemt deze schendingen dan ook 'structurele schendingen'²⁴, oftewel verraderlijke gedragingen opgenomen in de gevechtsplannen. Hij legt in *De Armband* de nadruk op de andere (niet-structurele) schendingen die hij 'gelegenheidsschendingen' noemt. Elders plaatst hij regelmatig oorlogsnoodzaak tegenover oorlogsrecht.²⁵ Het begrip 'oorlogsnoodzaak' is in de literatuur veelgebruikt, maar ook veelbesproken.²⁶ Gebruik van het woord noodzaak suggereert naar onze mening teveel dat er geen andere mogelijkheden zouden zijn om het (oorlogs-)doel te bereiken, en dat men dus 'noodgedwongen' het oorlogsrecht zou moeten schenden. Daardoor zouden dan deze schendingen in zekere mate gelegitimeerd zijn.

Hoe dan ook, het kenmerkende van de niet-structurele of niet-systematische schendingen is dat ze niet zijn opgelegd door de hogere leiding, maar gepleegd worden door individuen,

meestal in de hitte van het gevecht. Voorts zijn er tal van inbreuken op het strafrecht gepleegd. Een bekend geval is de executie van de kantonnementscommandant, reserve luitenant-kolonel J.A. Mussert, een oudere broer van de leider van de NSB. In totaal liepen er na de capitulatie zo'n 1800 strafzaken tegen Nederlandse militairen. Hiervan kwamen uiteindelijk slechts enkele tot tenuitvoerlegging.²⁷ Niet onbelangrijk is ook de melding van Amersfoort dat het (Nederlandse) Algemeen Hoofdkwartier in twee maanden na de inval een lijst had opgesteld met 25 incidenten aan Duitse

de vormde van de 207de divisie die door de Nederlandse verdediging heen brak. Zodoende werd de *Waffen-SS* moreel op één lijn werd gesteld met het Nederlandse leger. In de loop van de Tweede Wereldoorlog en later heeft de *SS* zich een sinistere reputatie gevestigd. Die reputatie is vanzelfsprekend later op het gedrag van het betreffende *SS*-regiment geprojecteerd. Het is echter weinig aannemelijk dat in de Meidagen die reputatie de Nederlandse troepen schrik heeft ingeboezemd. Wij maken dat onder meer op uit de uitspraak van Jagtenberg die ons desgevraagd meedeelde

Duitse 'Fallschirmjäger' springen boven Nederlands grondgebied uit Junker Ju-52 transportvliegtuigen, 10 mei 1940 (Collectie NIMH)

zijde, klaarblijkelijk alle schendingen van het oorlogsrecht.²⁸

Het ergste pijnpunt bij de veteranen nu was dat de auteurs van *Mei 1940* beweerde zouden hebben dat aan beide zijden ongeveer evenveel schendingen van het oorlogsrecht hadden plaatsgevonden. Dat was een gewaagde stelling, omdat ten eerste alleen Nederlandse bronnen melding maken van zowel Duitse als Nederlandse inbreuken.

Ten tweede vonden de meeste schendingen plaats tijdens de Slag om de Grebbeberg, waar een *SS*-regiment, de *SS-Standarte Der Führer*, de voorhoede

dat hij destijds niet beseftte dat hij *SS*-ers tegenover zich had.²⁹

Nu toont Amersfoort aan dat de Duitse legerleiding na de Poolse veldtocht, waar nogal wat schendingen van het oorlogsrecht (vooral door politietroepen) hadden plaatsgevonden, de touwtjes met het oog op de *Westfeldzug* had aangetrokken. Het is niet moeilijk zich voor te stellen wat de achtergrond van deze maatregel was: enerzijds het besef dat men nu tegen een 'broedervolk' optrok, anderzijds het herstel van de gevechtdiscipline. Amersfoort plaatst het laatste aspect in het kader van het besef bij de top

van het leger dat 'het gedachtegoed van het nationaal-socialisme vat begon te krijgen op de cultuur binnen de organisatie en op de houding tegenover legitieme geweldsuitoefening. Dat vond zij ongewenst. In elk geval bij de komende confrontatie met de geregelde strijdkrachten van de wettelijke mogendheden.'³⁰

De veteranen zijn er evenwel van overtuigd dat het nazi-gedachtegoed wel degelijk effect had op het optreden van het ss-regiment. Immers, hoe anders valt te verklaren dat uitgerekend de meeste inbreuken op het oorlogsrecht door militairen van dat regiment zijn geschied? *Mei 1940* vermeldt echter ook een opvallende correctie van een officier van hetzelfde regiment. Toen namelijk op 11 mei in de laatste fase van het infanterieduel met 8RI de laatste voorpost zich overgaf, vond er een incident plaats waarbij twee Nederlandse soldaten, onder wie soldaat G. Migchelbrink, werden doodgeschoten, terwijl er voor de overige krijgsgevangenen executie dreigde. 'Een Duitse officier wist dit echter te verhinderen door voor te stellen de mannen als levend schild te gebruiken bij het doorzoeken van de voorposten. Alle stellingen bleken verlaten te zijn.'³¹ Voor Amersfoort is dit incident een bewijs van het handhaven van de gevechtdiscipline, juist bij de *Waffen-ss*, de veteranen zien in het misbruik van krijgsgevangenen als levend schild een zoveelste bewijs van de perfiditeit van de aanvaller.

Het incident dat de eerder³² vermelde soldaat Migchelbrink het leven kostte, kreeg extra aandacht, onder meer in televisie-uitzendingen, omdat in de eerste druk van *Mei 1940* stond beschreven dat diens dood het rechtstreeks gevolg was van het eigenmachtig neerschieten van een ss-er tijdens de overgave van zijn sectie. Deze schending van het oorlogsrecht was, afgezien van een enkel witte vlag-incident, de enige die in dat werk werd genoemd en dus een zwakke onderbouwing van de stelling dat aan Nederlandse zijde nagenoeg evenveel

inbreuken waren gepleegd. Toen ook nog eens bleek dat de verklaring over de dood van Migchelbrink afkomstig bleek te zijn van een sergeant³³ die zelf in het gevecht had gefaald en er andere verklaringen³⁴ opdoken die spraken van een woordenwisseling met ss-ers als aanleiding voor de executie van Migchelbrink, was het hek van de dam.

Sommige veteranen en medestanders gingen zo ver te beweren dat er geen enkele schending van het oorlogsrecht door een Nederlandse militair was gepleegd. Jagtenberg daarentegen zelf zegt dat het onzin is te beweren dat er geen inbreuken op het oorlogsrecht aan Nederlandse zijde hebben plaatsgehad.³⁵ Dit lijkt strijdig te zijn met de teneur van zijn brochure waarin de twee in *Mei 1940* gereleeverde incidenten ('Migchelbrink' en 'witte vlag') omstandig worden aangevallen.³⁶ Nu hoeft Jagtenberg niet voor Amersfoort en Kamphuis in het krijt te treden door zelf 'betere' bewijzen voor Nederlandse schendingen te leveren, maar hij zet zijn achterban wel op het verkeerde been. Zo denkt de amateur-historicus B. Cornielje dat de auteurs van *Mei 1940* 'het fundament van hun betoog' uitsluitend baseren op de zaak Migchelbrink: 'Verwijder de kwestie Migchelbrink en het hele theoretische bouwsel stort in'.³⁷

Kwalitatief en kwantitatief

In *De Armband* behandelt Amersfoort uitvoerig de Nederlandse en Duitse schendingen van het oorlogsrecht. Hij acht het echter niet zinvol deze kwalitatief en kwantitatief te analyseren. Voor het eerste voert hij de volgende redenen aan. 'Zo lijken bepaalde schendingen meer te horen bij de rol van de

Het begraven van de gesneuvelde Nederlandse militairen op het ereveld Grebbeberg, direct na de gevechten, Rhenen, mei 1940

(Collectie NIMH)

aanvaller en andere meer bij de verdediger [...] Het dekken achter krijgsgevangenen om daarmee voordeel te behalen, hoort meer bij het aanvallend gevecht [...] Verder past het misbruik van de witte vlag bij terugtochtbewegingen meer bij een in het nauw gebrachte verdediger.³⁸ Onze kritiek op dit standpunt is dat hiermee niet de ernst van het ene type schending ten opzichte van het andere wordt uitgedrukt. Immers, het gebruik maken van levende schilden³⁹ neigt naar (voorwaardelijk) opzet, een weloverwogen handeling om het eigen risico te beperken.

Het gebruik van de witte vlag om de vijand tot ophouden met vuren te bewegen daarentegen is in vele gevallen een paniekmaatregel voor lijfsbehoud. In de perceptie van de aanvaller is het gebruik hiervan verraderlijk als nevenheden van de witte vlag hijsers⁴⁰ blijven doorvechten. Als er al

een berechting zou plaatsvinden voor schendingen van het oorlogsrecht, dan zou het laatste geval in onze ogen beslist een lagere strafmaat kennen dan de eerste. Bij het gebruik van de witte vlag past trouwens een kanttekening. In de gelederen had de mening postgevat dat deze voor de wil tot overgave stond. Volgens het oorlogsrecht is de witte vlag echter de uitdrukking van de wil tot onderhandelen, al zal bij de verdediger overgave meestal wel het doel daarvan zijn geweest.

Nu een kwantitatieve vergelijking. Daar komen we bij Amersfoort nog minder ver. Wel lijkt hij afstand te nemen van wat Kamphuis bij de introductie van de eerste druk in *Vrij Nederland* schreef: 'In het heetst van de strijd zijn – dat staat echt vast – aan beide zijden inbreuken op het oorlogsrecht gepleegd. Aan Duitse kant niet opvallend meer dan aan de Ne-

derlandse zijde'.⁴¹ Amersfoort verwoordt het nu als volgt: 'Wie kennis neemt van de collectieve gevechtsverslagen en dan vooral van die over de strijd op de Grebbeberg, rondom Den Haag en die bij Dordrecht, ontkomt niet aan de indruk dat Duitse militairen zich vaker dan Nederlandse hebben bezondigd aan verboden handelingen. [...] Maar een dergelijke indruk berust op een oppervlakkige waarneming.

Het Duitse leger maakte meer krijgsgevangenen dan het Nederlandse en alleen daarom was de kans op Duitse misstappen tegenover krijgsgevangenen groter dan die op Nederlandse.'⁴²

Wie mocht denken dat Amersfoort hier de toepassing van oorlogsschendingen ten onrechte beperkt tot misstappen met betrekking tot krijgsgevangenen, vergist zich. In Jagtenbergs brochure gaan alle 52 getuigenverklaringen inzake Duitse inbreuken op het

oorlogsrecht over misstappen jegens krijgsgevangenen.⁴³ Overigens had de commandant veldleger, luitenant-generaal J.J.G. Baron van Voorst tot Voorst, al in 1948 geconstateerd dat er zich onder meer 37 gevallen van misbruik van het Nederlandse uniform en vijf van het misbruik van speciale kleding (spoorwegaarbeiders) hadden voorgedaan, 51 gevallen van misbruik van krijgsgevangenen (waarvan 32 op de Grebbeberg) en vier van het afmaken van weerloze krijgsgevangenen.⁴⁴ De Enquête Commissie zelf constateerde als schendingen van het oorlogsrecht het beginnen van vijandelijkheden zonder dat er een ultimatum was gesteld en zonder dat de oorlog was verklaard; voorts het misbruik van Nederlandse uniformen en het dekken achter krijgsgevangenen en burgers bij wijze van levend schild. Opmerkelijk is dat de Commissie deze schendingen als systematisch omschreef maar er aan toevoegde dat nader onderzoek geboden was.⁴⁵

Maar stel dat er 52 schendingen van het oorlogsrecht aan Duitse zijde hebben plaats gehad – de veteranen reken elders van enige honderden – hoe zit het dan met een telling aan Nederlandse zijde? Wij komen na een telling in *De Armband* op circa twintig, de website van Stichting De Greb vermeldt er twaalf, maar deze beperken zich tot de omgeving van de Grebbeberg. Amersfoort zegt desgevraagd dat hij niet alle schendingen aan Nederlandse zijde heeft beschreven, maar men mag aannemen dat hij de belangrijkste heeft behandeld.⁴⁶

Zijn bezwaren tegen een kwantitatieve vergelijking zijn dat de inbreuken vrijwel uitsluitend in Nederlandse bronnen zijn te vinden; dat de bronnen soms niet betrouwbaar zijn; dat ze te vinden zijn in vele jaren na dato uit het geheugen opgemaakte verslagen en tenslotte dat ze om uiteenlopende motieven tot stand zijn gekomen: naast historisch onderzoek ook voorbereidend justitieel onderzoek en onderzoek ten behoeve van de verlening van dapperheidsonderscheidingen. Bovendien constateert hij

dubbeltellingen, schijnschendingen, gevallen van horen zeggen en krijgslisten.⁴⁷ Dat alles neemt niet weg dat wij het op grond van onze tellingen plausibel achten dat het aantal schendingen aan Duitse zijde dat aan Nederlandse zijde ruimschoots overtreft ofwel dat er *opvallend meer* en ernstiger inbreuken aan Duitse zijde zijn gepleegd.

Systematisch of incidenteel?

Een ander twistpunt was de vraag of de schendingen van het oorlogsrecht systematisch waren of incidenteel. Systematisch of structureel wil zeggen dat zij deel uit maakten van het systeem. Amersfoort definieert als voorwaarden hiervoor '...dat het leger in kwestie het oorlogsrecht voor de gevechten in mei 1940 op Nederlands grondgebied minstens zou hebben afgewezen, dit afwijzen aan zijn personeel bekend zou hebben gemaakt en schendingen zou hebben toegelaten, aangemoedigd of zelfs opgedragen. Bij structurele schendingen is de leiding van de operaties en gevechten direct of indirect betrokken en in het uiterste geval daaraan medeplichtig doordat het schenden van het oorlogsrecht tot de algemeen en van hogerhand geaccepteerde en/of opgedragen strijdmethoden behoort'.⁴⁸

Nu achten wij deze kennelijk cumulatief bedoelde voorwaarden nogal zwaar. Wij denken dat het ook mogelijk is van systematische schendingen te spreken als alleen de laatstgenoemde voorwaarde van kracht is, namelijk dat de leiding op de hoogte is van wat er zich in het voorterrein afspeelt, maar niet ingrijpt. Dat zou zich kunnen voordoen als subalterne officieren elkaar informeren over het succes van het gebruik van krijgsgevangenen als levend schild. In elk geval kan het er dan op lijken dat een lange aaneenschakeling van dit soort incidenten tenminste de uiterlijke kenmerken van een systematische schending van het oorlogsrecht vertoont. Formeel is dan wellicht geen sprake van systematische schendingen, maar de perceptie van de tegenstander gaat dan wel in die richting.

Zoals gezegd, waren vermoedelijk de meeste Nederlandse militairen zich niet bewust van het begrip ss. Als ze al het nieuws van de voorafgaande jaren volgden, dan lag nog niet het verband met de voorhoede van de betreffende Duitse divisie voor de hand. Hoogstens moeten de Nederlanders hebben gedacht dat ze met stoottroepen te maken hadden, een fenomeen dat al sinds de Eerste Wereldoorlog bestond. Vraag nu is of de ss-militairen in die dagen van hetzelfde morele

gehalte waren als het reguliere Duitse leger, de *Wehrmacht*. Men leest wel eens dat nogal wat lieden van de straat waren toegetreten, maar als dat al zo was, dan is de invloed van die achtergrond op hun gedrag tijdens het gevecht niet te bepalen, toen niet en nu zeker niet.

Zeker is dat andere ss-troepen zich in de Meidagen in het algemeen correct hebben gedragen. De belangrijkste reden voor de *Wehrmacht*-divisiecommandant dit regiment, de *ss-Standard Der Führer*, voor die rol te selecteren is volgens H.W. van den Doel, de auteur van het hoofdstuk *Het Veldleger bezwijkt*, de wens 'zijn eigen troepen te sparen'.⁴⁹ Amersfoort zegt over deze selectie: 'Omdat dit regiment gemotoriseerd was, trad het in de voorhoede op.'⁵⁰ Wij zien tussen deze twee redenen geen tegenstelling en merken op dat het regiment nog geen gevechtservaring had en zich als voorhoede van een divisie van de *Wehrmacht* moest bewijzen. De druk die hiermee gepaard ging, kan tot een aantal schendingen hebben geleid dat beduidend groter was dan elders.

'Historikerstreit'

Los van het bovenstaande achten wij het relevant een uitstapje te maken naar een Nederlandse *Historikerstreit*. Dat begrip is geboren toen de Duitse historicus Ernst Nolte de these pondeerde dat Auschwitz een reactie was op de Goelag. Vele collega's vielen toen over hem heen. Stond Nolte tamelijk alleen, Kamphuis en Amersfoort daarentegen genoten de steun van de meeste collega's, toen zij in 1990 de knuppel in het hoenderhok wierpen. Een uitzondering vormde de reeds enkele keren geciteerde historicus E.H. Brongers.

Zoals gezegd bevat de brochure van Jagtenberg een memorandum van Brongers waarin deze op zeventien punten het door Amersfoort geschreven hoofdstuk 11 van de eerste versie van *Mei 1940* aanvalt. Het laatste punt is meer reflectie dan kritiek. Wij heb-

Vernielde spoorlijn met een ontspoorde Duitse pantsertrein, omgeving Mill, mei 1940 (Collectie NIMH)

Gesneuvelde Nederlandse soldaten worden geïdentificeerd door Duitse militairen en Nederlandse artsen en burgers op de Grebbeberg, Rhenen, 16-20 mei 1940 (Collectie NIMH)

ben geconstateerd dat van de overblijvende zestien punten er acht zijn aangepast in de tweede druk. Van zeven overige bezwaren in genoemde brochure was slechts één aanleiding voor revisie. Het voert te ver om in het kader van dit artikel deze herzieningen inhoudelijk te bespreken. Uitzonderingen willen wij maken voor de kwestie hoe lang de Duitsers hadden uitgetrokken voor de verovering van ons grondgebied en voor de vraag of er elitetroepen waren ingezet om een snelle verovering van Nederland mogelijk te maken.

Wat de benodigde veroveringstijd betreft dacht de legerleiding in de jaren dertig dat de Vesting Holland het drie maanden zou kunnen uithouden en dat dan hulp van buitenaf ons zou kunnen ontzetten.⁵¹ Amersfoort zegt over de geplande tijd aanvankelijk: 'Voor de verovering van Nederland waren immers niet meer dan vijf dagen uitgetrokken'. In de tweede

druk, iets voorzichtiger: 'Voor de verovering van Nederland zouden naar verwachting immers niet meer dan rond vijf dagen nodig zijn'.⁵² Brongers geeft na het verschijnen van de eerste druk het volgende commentaar op de vijf dagen: '...Wat is de bron van deze bewering? Op pagina 100 lezen we slechts dat vooraf niet was te zeggen, hoe lang het Nederlandse leger de Vesting Holland nog kon behouden, nadat de Moerdijk-bruggen waren bereikt (Duitse beoordeling)'.⁵³ Wij achten deze conclusie op grond van de tekst niet gerechtvaardigd. Wij lezen dat de Duitsers er van uitgingen dat 'het lot van Nederland op de derde oorlogsdag beslist zou kunnen zijn'.⁵⁴

Dat het Duitse leger dan hoogstens nog enkele dagen nodig zou hebben om de Vesting Holland te nemen, ligt dus voor de hand. Wij veronderstellen dat Brongers onaangenaam getroffen is door deze inschatting. Hij verdedigt zelf de these dat het Nederlandse

leger het vijf dagen heel knap heeft uithouden, in weerwil van het Duitse vertrouwen op een veel snellere verovering. Hij zegt bijvoorbeeld dat in de Duitse planning de versperringen tussen de grens en de IJssel-linie de vijand niet meer dan enkele uren zouden ophouden en '...er werd aangenomen dat de 5 infanteriebataljons die achter de 120 kilometer lange rivier lagen het 12 tot 24 uur konden uithouden. [...] Indien hij met overmachtige krachten aanviel, konden we zijn strijdmacht reeds na één dag – en mogelijk nog eerder – voor de Grebbelinie verwachten'.⁵⁵ Verderop: 'Met al die strijdkrachten zou generaal Hansen een bliksemaanval uitvoeren, waarbij de Grebbeberg en de stad Amersfoort doelen vormden die op de 1e oorlogsdag genomen moesten zijn'.⁵⁶ Ook L. de Jong meldt dat '...zowel het verloop als de duur van de veldtocht in Nederland Hitler en zijn generaals tegengevallen zijn'.⁵⁷

Nu de kwestie van de elitetroepen. Brongers c.s. benadrukken dat een belangrijke sleutel tot de snelle Duitse overwinning de inzet van elite-eenheden vormde. De tweede versie van *Mei 1940* kenmerkt zich door een grondiger opsomming van de factoren die bij de inval in Nederland in het geding waren. Zo zet Amersfoort in hoofdstuk 11 uiteen dat de inzet van twee divisies vanuit de lucht bij Den Haag in feite een experiment op deze schaal was. ‘Deze actie was een troetelkind van Görings *Luftwaffe* [...] Wij moeten ons dan ook hoeden voor al te ver gaande conclusies als zou het optreden van het *Luftlandekorps* en van ss-eenheden op ons grondgebied een aanwijzing zijn voor het bijzondere belang van het Nederlandse operatietoneel.’⁵⁸ Nu had ook De Jong al geconstateerd dat het met het elitekarakter van de luchtlandingstroepen wel meeviel: ‘...die cijfers tonen aan, dat althans deze militairen niet bepaald blaakten van strijdlust. De behoefte om vóór alles dekking te zoeken (een behoefte die zich ook bij talrijke Nederlandse militairen manifesteerde) kwam ook bij andere Duitsers voor’.⁵⁹

Interessant is een polemiek tussen Brongers en De Jong in *Ons Leger* van 1970.⁶⁰ Wij achten deze relevant, mede gegeven het feit dat Jagtenberg nogal eens De Jong als een belangrijke getuige à décharge claimt.⁶¹ In *Ons Leger* constateert Brongers ‘...dat de toegenomen toegankelijkheid van Duitse bronnen heeft aangetoond dat de Nederlandse prestaties dikwijls onderschat bleken’ en dat ‘...ook vérstrekkende gevolgen van de geboden weerstand voor het verdere verloop van de Tweede Wereldoorlog aan het licht kwamen’.

Verderop verwijt Brongers De Jong negativisme. In zijn repliek antwoordt de laatste over de gevechtsverslagen inzake de Meidagen: ‘Ik zie niet in waarom deze commandanten *toen* een beeld zouden hebben vastgelegd dat voor de strijdende Nederlandse troep extra ongunstig zou zijn geweest. Omgekeerd valt heel wel in te zien (maar deze gedachte schijnt bij ma-

jaar Brongers nooit gerezen te zijn) waarom door Duitsers tijdens en vooral ook na de oorlog in hetgeen *zij* schrijven, hoog opgegeven werd van het verzet dat door Nederlandse geboden zou zijn: de aanslag op Den Haag (feit dat ik met alle duidelijkheid onderstreept heb) mislukt’.

De Jong legt uit dat hij meer vertrouwen heeft in ‘...de sobere, zakelijke en verantwoorde benadering van Nierstrasz⁶² dan in het uitgelaten enthousiasme waarvan de majoor getuigt’. Wij voegen hier aan toe dat De Jong wel eenderde van de vijftig correctievoorstellen van Brongers heeft overgenomen. Veruit de meeste daar-

voor terugschrikt citaten zodanig in zijn eigen richting te herformuleren dat zij zijn vooringenomen positie ondersteunen.⁶⁵

Slotbeschouwing

Frits Bolkestein heeft eens gezegd dat alleen de geschiedenis en de rede in de oriëntatie van een politicus kunnen voorzien. Aannemende dat ook anderen dan politici zich moeten kunnen oriënteren, impliceert het wel dat de geschiedschrijving een betrouwbaar beeld van het verleden moet kunnen schetsen. Waarheidsvinding en zo nodig het aan de kaak stellen van my-

Duitse ss-infanteristen van ‘der Standart Der Führer’ in dekking voor Nederlands vuur langs de weg Wageningen-Rhenen (Grebbeberg), mei 1940 (Collectie NIMH)

van hebben weinig om het lijf, maar wel ‘...de erkenning dat de Duitse *Wehrmacht* voor zover tegen Nederland ingezet, kwantitatief enigszins superieur was aan de Nederlandse en dat er ‘velen’ – en niet ‘duizenden’ – aan Nederlandse kant deserteerden.’⁶³

Rest ons te vermelden dat Amersfoort zich zeer kritisch toont over het werk van Brongers. Men leze *Mei 1940* er op na⁶⁴. In *De Armband* bewijst hij in twee voetnoten dat Brongers er niet

thes vormen dan de opdracht van de historicus die zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus neemt. Wij menen dat er in 1990 voldoende aanleiding voor Amersfoort en Kamp-huis bestond om een visie op de Meidagen te publiceren die verder ging dan wat de officiële geschiedschrijving met in haar kielzog De Jong, had vastgelegd en die afrekende met wat Brongers in zijn omvangrijke werk in voor de oud-strijders gunstige be-woordingen had geponneerd.

Het is jammer geweest dat het Amersfoort en Kamphuis aan een gelijkwaardige oppositie heeft ontbroken. Partijen kunnen het eens zijn over de feiten en dan over de waardering ervan verschillen. Maar in dit debat bestaat er ernstig verschil van inzicht over de feiten, waardoor de waardering des te meer divergeert. Doordat genoemde auteurs er bovendien voor kozen het discours met de veteranen te ontlopen kreeg de kritiek een eigen dynamiek. Aldus kon een vacuüm ontstaan, waarin de temperatuur geleidelijk steeg. Zo hoog liepen de emoties op dat de veteranen in december 2000 hun grieven aan de rechter voorlegden. Zij hadden om begrijpelijke redenen haast. Vijf jaar later is de tweede versie van *Mei 1940* de nog levende veteranen tegengevallen. Dat kon ook moeilijk anders. Emoties kunnen nu eenmaal niet ‘gemanaged’ worden en het resultaat is dat de gewraakte teksten van het boek dan niet onbevooroordeeld worden gelezen.

De auteurs hadden, achteraf gezien, er in 1990 beter aan gedaan hetzij te zwijgen over specifieke schendingen van het oorlogsrecht aan Nederlandse zijde, hetzij ze zoveel mogelijk uit te spitten. Toegegeven, beide oplossingen kennen ook grote bezwaren, maar de tussenpositie van het oplichten van een tipje van de sluier is nog veel onbevredigender gebleken. De gekozen oplossing van de auteurs is kwalitatief van een hoog gehalte, maar kent een nieuw bezwaar. De tweede versie van *Mei 1940* biedt nog steeds weinig inzicht in de Nederlandse inbreuken op het oorlogsrecht en noopt degene die zich wil verdiepen in de essentie van het debat, *De Armband* ter hand te nemen. Dat boek is immers primair met het oog daarop geschreven.

Een vraag van belang is of het mogelijk is in dienst van Defensie wetenschap te bedrijven. In het algemeen kan deze vraag met ja worden beantwoord, al zullen defensie-instituten zich doorgaans verre houden van onderzoek dat de fundamenten van Defensie zou kunnen aantasten. Het wordt anders als verantwoordelijke

politici menen dat hun kiezersbelangen dreigen te worden aangetast, zoals in het geval van minister De Grave is gebleken. Omgekeerd is het denkbaar dat politici wetenschappers aanzetten tot het positief belichten van bepaalde gebeurtenissen teneinde hun kiezersvolk gunstig te stemmen. In dit verband moet ook worden genoemd dat Jagtenberg c.s. de indruk hebben dat zij de steun van allerlei organisaties die subsidies van defensie ontvangen, hebben moeten ontberen. Dat geldt zelfs voor organisaties van veteranen.⁶⁶ Politiek en transparantie zijn fenomenen die kennelijk met elkaar op gespannen voet staan.

Ontmythologisering is een belangrijk aspect van historisch onderzoek. Wij hebben hiervan geconstateerd dat het generatiegebonden is. Iedere generatie leeft bij haar eigen herinneringen en vormt zich een navenant beeld. Het beeld van de vooroorlogse generatie kent per definitie veel meer nuances, maar is ook het meest geëmotioneerd en dus gekleurd. Daarom is het veel moeilijker te herzien dan het beeld van de naoorlogse generaties. De gedachte dat aan eigen zijde evenzeer schendingen van het oorlogsrecht hebben plaatsgehad en dan mogelijk op een bijna soortgelijke schaal als aan Duitse is met dat beeld welhaast onverenigbaar.

Wij hebben voorts betoogd dat het aantal inbreuken aan Duitse zijde beduidend hoger lijkt dan het aantal Nederlandse. Ook in kwalitatieve zin komt het ons voor dat de Duitsers als goed bewapende en getrainde aanvallers ernstiger in gebreke zijn gebleken dan onze soldaten in hun rol als verdedigers. Weliswaar rust op de aanvaller én de verdediger de plicht het oorlogsrecht te respecteren, maar naar onze mening zijn van de aanvaller opzettelijke schendingen anders te kwalificeren dan de paniekmaatregelen van de verdediger. Wij beseffen dat Amersfoort meer waarde hecht aan de formele afwegingen binnen het *ius in bello* dan aan de morele kanten. Zo'n klinische benadering is correct als eerste stap. Bij de (historische) ver-

klaring behoort evenwel ook het schetsen van de omstandigheden waaronder de schendingen plaatsvonden. Bij een beoordeling door de rechter zouden die een belangrijke rol spelen, zo er ooit een rechter over zou oordelen.

Over de impact van het specifieke ss-karakter op de schendingen van het oorlogsrecht zijn wij minder zeker. Het lijkt ons het meest plausibel dat de motorisering van het betreffende regiment als voorhoede in het Nederlandse zwaartepunt en vooral de opgelegde druk om zich ter plaatse te bewijzen, een sterke rol hebben gespeeld. Als dat zo is, dan moet de kwestie van systematische of incidentele schendingen in dat licht worden gezien. Een regiment zonder gevechtservaring dat *Der Führer* heet, zal alles op alles zetten om zijn naamgever te eren. Aldus kan een patroon van schendingen ontstaan dat de indruk maakt van bovenaf ingegeven te zijn.

Het debat zou in onze ogen anders zijn verlopen als niet de historicus Brongers erin gemengd was geraakt. Dan zou namelijk de historische analyse, meer dan vijftig jaar na dato, zich op een geheel andere ‘golflengte’ hebben afgespeeld dan de herinneringen van de veteranen. Dat is nu eenmaal een feitelijk verschil tussen de historici en de mensen die het zelf meegemaakt hebben. Brongers zendt op beide frequenties, die van historicus en die van kampioen van de veteranen.

Ten slotte willen wij de waarde van dit debat voor hedendaagse missies benadrukken door een vergelijking te maken met Srebrenica.

De overeenkomsten liggen voor het oprapen: een nationaal échec, meteen na afloop een militair onderzoek, vele publicaties om het échec te verklaren, het zoeken naar zondebokken, een parlementaire enquête (inclusief een Franse rol daarin) en – *last but not least* – mythevorming.⁶⁷ We zijn benieuwd wanneer historici klaar zijn om opnieuw te ontmythologiseren.

Noten

- Amersfoort H. en P.H. Kamphuis, *Mei 1940; de strijd op Nederlands grondgebied*, Den Haag 1990. Hierna te noemen *Mei-I*. Prof. dr. H. Amersfoort is onder meer bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam; Drs. P.H. Kamphuis was hoofd van de Sectie Militaire Geschiedenis (KL), later geheten Instituut voor Militaire Geschiedenis, en is thans directeur van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Aan het boek werkten zes auteurs mee.
- Vogel, J.C.A.C. de, *Mei 1940*, boekbespreking, MS 159 (1990) (5), p. 240.
- Opmerkelijk is dat het blad *Carré* van de NOV zich niet in de discussie mengde, dit in tegenstelling tot het blad *Trivizier* van dezelfde vakbond. Voorts is het opvallend dat de officiële organisaties van veteranen zich afzijdig hielden. De vereniging *8 Regiment Infanterie* trad op als eiser in het kort geding van 12 december 2000.
- Zie www.grebbenberg.nl
- Het is echter niet overdeven te stellen dat veruit de meeste medestanders zich hun steun niet of nauwelijks bewust waren.
- Mei-I*, p. 9.
- Amersfoort, H. en P.H. Kamphuis, *Mei 1940; de strijd op Nederlands grondgebied*, tweede herziene druk, Den Haag 2005. Hierna te noemen *Mei-II*.
- Amersfoort, H., *Ik had mijn Roode-Kruis band afgedaan; oorlogsrecht en gedragingen van Nederlandse en Duitse militairen in gevecht, mei 1940* (kortweg *De Armband*), Den Haag 2005. Hierna te noemen *De Armband*.
- Mei-I*, p. 301.
- Jagtenberg, ing. W.D., *Geschiedvervalsing over de Meidagen van 1940; Kiest Defensie vóór de SS en tégen haar veteranen?*, Wijchen 1995.
- Ibidem, p. 49.
- President Arrondissementsrechtbank 's Gravenhage (kort geding) 2 december 2000, mrt 1991, p. 84. Hierbij dient te worden aangetekend dat Kamphuis naar aanleiding van een brief van de broer van Migchelbrink al op 4 april 1990 hernieuwd onderzoek naar de kwestie-Migchelbrink had laten uitvoeren. Dit resulteerde in 'Onderzoeksrapportage betreffende de gang van zaken tijdens en na de overgave van de derde sectie van I – III – 8 RI op 11 mei 1940' van 11 juli 1990', waarbij duidelijk is aangegeven dat in een nieuwe druk de tekst zou worden aangepast aan de onderzoeksresultaten'.
- Dr. C.M. Schulten was onder meer directeur van het NIOD en daarvoor hoofd van de Sectie Militaire Geschiedenis (KL).
- Postma, Th., boekbespreking van *De Armband in Mars et Historia*, nummer 2, 2005.
- Interview prof. dr. H. Amersfoort, 6 oktober 2005.
- Zie ook generaal-majoor drs. ing. T. de Kruijf, MS (174) (9), pp. 393-395.
- Dunk, H.W. von der, *Mensen, machten mogelijkheden; historische beschouwingen*, Amsterdam 2002, pp. 149-155.
- Zie ook L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, 1939-1945, deel 3*, Den Haag 1970, pp. 479, 480. De Jong haalt hier in 1970 al de ergste karikaturen uit het beeld.
- Taylor, A.J.P., *The origins of the Second World War*, Penguin Books 1987, p. 9.
- Jong, L. de, *De Duitse Vijfde Colonne in de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam 1953.
- Denk bijv. aan oud-minister Luns die tot aan zijn dood vol hield dat zijn broer hem als lid van de NSB zou hebben opgegeven.
- Jong, L. de, op.cit., p. 466.
- Dunk, H.W. von der, op.cit., p. 13.
- De Armband*, pp. 20, 21.
- Ibidem, p. 165.
- Th. A. van Baarda (MRT 2002 pp. 71-73) gebruikt de term 'militaire noodzaak'. Hij meent in navolging van anderen dat militaire noodzaak, hoewel voor het begrip geen consistente terminologie wordt gebruikt, vier essentie bestanddelen bevat: urgente noodzaak voor commandant, onmisbaarheid om volledige overgave van de vijand zo spoedig mogelijk af te dwingen, georganiseerd geweld en voorzover die geweldsmaatregelen niet verboden zijn door het oorlogsrecht.
- Ibidem, pp. 25, 27.
- Ibidem, p. 23, 24.
- Interview met W.D. Jagtenberg, 15 september 2005
- De Armband*, p. 82.
- Mei-I*, p. 218. Jagtenberg (interview 15 september 2005) weigert terecht het vervangen van de ene schending van het oorlogsrecht door een volgende als een illustratie van 'correct' gedrag te zien.
- Zie ook noot 12.
- Opmerkelijk is dat de door de veteranen gewraakte getuigenverklaring van sergeant Meijerink wel (als ongedateerd) in de brochure van Jagtenberg is opgenomen (p. 45). Volgens *Mei-II* (p. 418) dateert deze verklaring mogelijk van juli 1940.
- Deze later afgelegde verklaringen dateren van de jaren 1990 tot 1994.
- Interview met W.D. Jagtenberg d.d. 15 september 2005.
- Jagtenberg, W.D., op.cit., pp. 49-61.
- Alles lijkt te draaien om de kwestie-Migchelbrink*, artikel in het Gelders Dagblad, 20 december 2000.
- De Armband*, p. 165. Vanzelfsprekend doet dit grove onderscheid geen recht aan andere voorkomende schendingen als incidenten bij de overgave, gevaarlijke misverstanden e.d.
- Jagtenberg, W.D. op.cit., p. 31 (nr. 18). Een voorbeeld: bij het oprukken naar het viaduct bij Rhenen drijven de Duitsers in eerste instantie in ondergoed geklede Nederlandse krijgsgevangenen voor zich uit. In tweede instantie maken zij gebruik van Nederlandse uniformen.
- Mei-I*, p. 217. Een voorbeeld: vaandrig G.J. Bijlsma vecht met zijn sectie door, terwijl de sectie naast hem de witte vlag hijst.
- Kamphuis P.H., artikel in *Vrij Nederland*, 31 maart 1990.
- De Armband*, p. 165.
- Jagtenberg W.D., op.cit., pp. 26-47.
- Voorst tot Voorst, J.J.G. Baron van, *Indrukken over de Meidagen van '40*, bijlage 70 van deel Ib (*Algemene Inleiding/Militair beleid*) van het Verslag van de Enquête Commissie Regeringsbeleid 1940-1945, p. 146. De schrijver noemt voorts het plaatsen van witte vlaggen door de Duitsers (!) op veroverde stellingen om de indruk van overgave te wekken, het misbruik van oranje vlaggen op voertuigen alsmede de dreiging Utrecht te bombarderen.
- Ibidem, deel Ia, pp. 144-147. Zie ook *De Armband*, p. 27. Ph. M. Boscher (*Marineblad* december 2005, pp. 394-395) constateert dat Amersfoort sterker had gestaan als hij de geplande schendingen van het oorlogsrecht in zijn beschouwing had betrokken. Wij zijn dat met hem eens.
- Interview met prof. dr. H. Amersfoort, 6 oktober 2005.
- De Armband*, pp. 52, 53, 166.
- Ibidem, p. 18.
- Mei-I*, p. 214.
- De Armband*, p. 76.
- Mei-I*, p. 70.
- Ibidem, p. 300 alsmede *Mei-II*, p. 378.
- Jagtenberg, W.D., op.cit., p. 89 (punt 4). Brongers bedoelt waarschijnlijk de passage op pp. 108-110.
- Mei-I*, p. 109.
- Brongers, E.H., *Grebbelinie 1940*, Baarn 1940, pp. 22, 23. Overigens gebruikt Brongers hier zelf ook geen bronvermelding.
- Ibidem, pp. 27, 28.
- Jong, L. de, op.cit., p.472.
- Mei-II*, p. 378.
- Jong, L. de, op.cit., p. 120.
- Ons Leger*, 1970, deel 8, pp. 1-4, en deel 10, pp. 1-2.
- Jagtenberg, W.D., op.cit., pp. 6, 14, 18, 19. Zie ook www.grebbenberg.nl voor diens reactie van 6 juni 2005 op *De Armband*.
- Nierstrasz, V.E. en F.J. Molenaar waren de eerste schrijvers van officiële overzichtswerken inzake de Meidagen. Van hun werk maakte L. de Jong omstandig gebruik.
- Jong, L. de, op.cit., deel 14 *Reacties/Eerste Helft*, p. 184.
- Mei-I*, pp. 26-29.
- De Armband*, pp. 120, 124 (resp. voetnoten 193 en 201).
- Jagtenberg, W.D., op.cit., pp. 62-72.
- Zoals bijvoorbeeld de vaak geuite veronderstelling dat het bataljon als gevechtseenheid de enclave had moeten verdedigen.

Effects-Based Operations and the Age of Complexity

A Critical Reflection

Z. Jobbágy*

Introduction

This article deals with a very fashionable force employment concept that has gained widespread attention over the last one and a half decade. By being subdivided into three distinct, though interrelated parts it aims at a critical reflection of effects-based operations. Part one introduces the concept proper. It gives a brief overview of the genesis of effects-based operations together with its nature and basic tenets.

The second part analyses the current international security environment. The reason for doing this is to establish a background upon which it becomes possible to reflect effects-based operations. The last and closing part analyses to what extent the basic tenets of effects-based operations suit the identified challenges of the international security environment within the Western armed forces have to perform their tasks and missions.

An Enduring Concept

The term 'effects-based operations' first appeared during the successful 1991 war against Iraq. The American-led coalition forces achieved an unexpectedly fast and stunning victory that surprised even the most optimistic analysts. The world, expecting a

rather bloody and protracted campaign against the then fourth largest military power of the world, witnessed a war fought at lightning speed and with limited casualties on the side of the coalition.

The incredible potential of advanced technologies such as stealth platforms and precision weaponry was shown in CNN footages worldwide. Soon a military paradigm was born, which heralded a new era in war-fighting. Defence analysts and members of the armed forces have praised ever since the importance of achieving effects on the enemy and disregarded the necessity of large-scale destruction.

Effects-based operations are for many synonymous with Western, especially American technological superiority.

Over the years the concept turned so durable and promising that it enriched more and more the mainstream military vocabulary. Terms such as effects-based thinking, effects-based targeting, effects-based approach, effects-based planning, effects-based execution and effects-based assess-

[...] to discover the situation, such as it is, in spite of its being surrounded by the fog of unknown; then to appreciate soundly what is seen, to guess what is not seen, to take a decision quickly, finally to act with vigour, without hesitation.

Von Moltke

ment can be regarded nowadays almost as commonplaces.

The idea of waging war based on effects-based principles has eventually reached also the highest echelons of political and military leadership. As a senior NATO general expressed during a conference:

we must think in terms of achieving the desired effects. We must transition from attrition-based force on force warfare to effects-based operations.

Also armed forces outside NATO try to move increasingly into an effects-based direction. The Israel Defence Force chief of staff emphasized in an interview that force transformation issues must focus less on force and power but more on effect.¹

* Maj. Z. Jobbágy, Hungarian Defence Forces/ TNO-CCSS.

¹ Quotation in Ralston, Joseph: *Keeping NATO's Military Edge Intact in the 21st Century*, Luncheon Address, given at the NATO/GMFUS Conference, Brussels, 3 October 2002, Internet, accessed 15. 12. 2004, available from <http://www.nato.int/docu/speech/2002/s021003d.htm>; Hughes, Robin: *Interview, Lieutenant General Moshe Ya'alon, Israel Defence Force Chief of Staff*, *Jane's Defence Weekly*, 17 November 2004, p. 34.

A BGM-109 Tomahawk Land-Attack Missile (TLAM) is launched towards a target in Iraq during Operation Desert Storm, 1991

(Photo U.S. Department of Defense, Henderlite; source NIMH)

information dominance over the enemy but also the realization of a transparent battlefield. The third element of effects-based operations is systemic approach. It is stated that an analytical decomposition of the enemy into ever finer details, together with the application of various operations research techniques make it possible to detect critical vulnerabilities. Affecting such criticalities is seen as leverage, which helps attain predefined effects within the enemy's system.

However, the aforementioned comparative analysis also revealed that the assumptions upon which the concept is built bear dangerous simplifications regarding the nature of war. It became also clear that as of now the three elements are scarcely more than loose hypotheses with only scattered practical evidence.

Disturbing aspects of war

The focus on direct causality emphasizes almost exclusively the strategic level of war and similar to the mainstream literature on the Revolution in Military Affairs also advocates of effects-based operations do not pay attention to the tactical level.

The common belief is that advanced technologies make it possible to look at the whole and neglect the particular.

Also disturbing aspects of war such as confusion, surprise and novelty can be left aside since the supporting analytical processes can turn war into a logical, neat and digestible activity.

Unfortunately, the international environment is complex and dynamic, and there are no signs that this will change any time soon. Complex interactions however, mean that minuscule causes can generate disproportionate effects, which fact denies the possibility of predicting outcomes with any great certainty. Complex challenges require equally complex answers and a concept that aims at simplifying instead of addressing problems can therefore become a dangerous fallacy.

Current International Security Environment

Due to the multitude of players and motives involved the international environment, which followed the collapse of the Soviet Union can best be described as the age of complexity. It has been shaped by several forces and tendencies, such as revolutions in information-related technologies, continuous and often bloody geo-strategic restructurings, and various man-made or natural environmental disasters.

The resulting multitude and variety of challenges form complex contingencies occurring usually in failed states

Theoretical Assumptions

Most of the assumptions about effects-based operations are promising. Advocates claim that operations will be short and decisive, involving limited destruction and few casualties. Thus effects-based operations make it possible to save precious resources and are politically correct. Although there is no coherent theory of effects-based operations, a comparative analysis of seven approaches revealed that the foundation upon which the concept is built can be characterised by three common elements.²

Three elements

The first element, as the name implies is the focus on achieving effects. This emphasizes the exploitation of cause and effect strains in operations. Thus causality allows for the direct translation of strategic objectives into tactical actions. The second element concerns enabling technology, which not only makes it possible to achieve

² Jobbagy, Zoltan (Maj.): *Wars, Waves and the West: Putting Effects-Based Operations into Context*, TNO Defence, Security and Safety, TNO-DV1 2004 B077, May 2005, pp. 49-52.

with collapsed institutions and anarchy. They tend to unfold in the less or least developed parts of the world mostly displaying characteristics of earlier ages. In case fighting erupts there is a rare involvement of regular armies since arms and tactics employed allow only for a low intensity of operations.

Complex contingencies

From a Western point of view complex contingencies often blur the boundary between war and crime, thus posing significant challenges. The West traditionally makes a distinction between civilized and savage warfare. Whereas the former is assumed to be instrumental, rational, and directed, the latter is often seen as existential, irrational, and aimless.³

Waging war depends for the West traditionally more on technology and wealth than on manpower and ideology.

The emphasis is on short and sharp campaigns won with as few as possible casualties.

Marine artillerymen from the 2nd Marine Expeditionary Force fire their M-198 155mm howitzer in support of the opening of the ground offensive to free Kuwait during Operation Desert Storm, 1991

(Photo U.S. Department of Defense, J.R. Ruark; source NIMH)

Western armed forces are also hardly ever driven by religious zeal. Unfortunately, in complex contingencies the traditional Western understanding of war as the clash between hierarchically structured regular armed forces fighting for secular political reasons does not apply. During the last one and a half decade the world also witnessed the rise of non-state actors possessing military power comparable to that of smaller states.

The democratization of technology and the resulting privatisation of war enabled such actors to play a larger role in international politics. They are not only more lethal but also increasingly powerful. The growing number of black holes or ungoverned territories within a number of weak states is worrisome too. They provide safe havens for such actors appearing mostly in form of various international terrorist and criminal organizations.⁴ Although they are often driven by cultural and religious motives, their intention bears political consequences.

A Tomahawk cruise missile is launched during Operation Desert Storm, 1991

(Photo U.S. Department of Defense, Cooper; source NIMH)

Anti-systemic terrorism

In order to describe their character and nature, often the term anti-systemic terrorism is used. Anti-systemic terrorists are mostly non-state actors or state-sponsored actors who aim at changing the international system. In world-wide large scale attempts they attack mostly civilian and government targets. The collapse of the twin towers of the World Trade Center in 2001 meant that war and terrorism merged. The results are deadly actions with terrifying effects, which further increase the already considerable threat to international security.

Also the chance to have diametrically opposed civilizations grows.⁵ The declaration of the American President George W. Bush on 20 September 2001 made war a general phenomenon fought interminably and on a global scale, which:

³ Coker, Christopher: *Waging War Without Warriors, The Changing Culture of Military Conflict*, IISS Studies In International Security, Lynne Rienner Publishers Inc, 2002, pp. 6-13 and pp. 30-38.

⁴ Nye, Joseph S. Jr.: *U.S. Power and Strategy After Iraq*, Foreign Affairs, July/August 2003, pp. 62-63.

⁵ Wijk, Rob de: *The Art of Military Coercion, Why the West's Military Superiority Scarcely Matters*, Mets & Schilt, 2005, pp. 170-184.

[would] not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped and defeated.

The effort however, to fight terrorism globally has turned war into a perpetual and indeterminate phenomenon with no clear distinction between the state of peace and that of war.

Thus war's traditional dimensions blur both in space and time.

The enemy to defeat is elusive and abstract as it operates outside the traditional boundaries of a nation state. He is no longer a comprehensible and localisable entity but one whose nature is fleeting and difficult to grasp.

An unknown and unseen enemy

The enemy is mostly unknown, unseen, and yet ever present. He poses a constant threat in which violence, criminality, and terrorism merge and become indistinguishable from another.⁶

As the example of Al-Qaeda shows anti-systemic terrorism tends to appear in networks distributed widely, variably, and unevenly. Due to such elusive nature, the enemy can appear anywhere and strike anytime.

As the recent bombings in Madrid and London showed, such an amorphous multiplicity can deliver a considerable punch at a single point from all sides and then disperse in the environment as to become almost invisible. Defeating such networks requires the conduct of complex contingency operations.

This effort however, is similar to that of fighting guerrillas but on a global scale. It is inherently difficult, in some cases even impossible and can drag soldiers easily into *vague, confusing military actions* in which they have to master *each messy situation and pull everything together*.⁷

⁶ Quotation in *Address to a Joint Session of Congress and the American People*, United States Capitol, Washington D. C., Internet, accessed 03.08.2005, available from www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html; Negri, Antonio/Hardt, Michael: *Multitude, War and Democracy in the Age of Empire*, The Penguin Press, 2004, pp. 3-21 and pp. 30-32.

⁷ Zinni, Anthony C.: *A Commander Reflects, What will be the operations of the future?* Proceedings, July 2000, pp. 34-36 (quotations on p. 34).

Abrams main battle tanks and other armoured vehicles line a pier in preparation for redeployment to the United States in the aftermath of Operation Desert Storm, June 1991 (Photo U.S. Department of Defense, G.W. Butterworth; source NIMH)

Complex contingency operations require the co-ordination of multiple actors and contain a multitude of challenges and tasks. Unfortunately due to such nature detecting decision-points that can help develop useful strategies is very difficult.

Fragmented Wars

The wide variety of challenges have already resulted that wars of the outgoing 20th century were neither decisive nor heroic. For the West they were messy, confusing and distant, often embarrassing both to those who experienced and those who observed. In earlier ages wars of this kind often held off large armies when the cost seemed too high or the gain too small for the empire builders.

Western expansion and colonialism later proved that such primitive and imperfect warfare could not defeat modern armies supported by advanced technologies and organisation. In the context of complex contingencies however, political and psychological factors can predominate over military ones. Advanced technology has the potential to alter the man-machine interface.

Dependence on technology

Many signs indicate that at least for the West, the role humans have traditionally played in war is changing. Technological advances have already displayed that even conventional weapons can have unconventional effects.⁸ Increased dependence on

technology however, means that fighting can go beyond human comprehension as the battlefield has become both extended and constrained at the same time. As a real-time experience war penetrates into households by proliferating directly through the media and the Internet.

However, it is also constrained as the full fury is reserved to kill boxes and carefully selected targets. The recent past has also shown that even actions that may appear insignificant need political preparation and justification. Thus despite the asymmetry in terms of technological means often the best Western armed forces can achieve is not to lose militarily. Complex contingency operations are by definition asymmetric. They are inherently poli-

tical, where the enemies understand victory rather as hurting than defeating superior Western forces.⁹

Complex contingencies can only be won politically although the enemies have not only the motivation but increasingly the resources to shape the world in a non-Western fashion. Various guerrilla wars of the 20th century from Algeria through Vietnam and Afghanistan have already shown that wars can be lost militarily but won politically.

Waging wars

Still, traditional Western military thinking cannot understand that given its technological superiority and the outstanding education and training of its personnel, why do enemies launch

Example of the leaflet recently (2001) dropped from U.S. aircraft over Afghanistan during Operation Enduring Freedom

(Photo U.S. Department of Defense; source NIMH)

⁸ Gray, Chris H.: *Postmodern War, The New Politics of Conflict*, Routledge London, 1997, pp. 21-23, p. 81, pp. 155-158, pp. 168-177 and p. 196; Kellner, Douglas: *Postmodern Military and Permanent War*, in: Boggs, Carl (ed.): *Masters of War, Militarism and Blowback in the Era of American Empire*, Routledge, 2003, pp. 229-244 especially pp. 230-235.

⁹ Hanson, Victor D.: *Postmodern War*, City Journal, Winter 2005, Internet, accessed 08. 03. 2005, available from www.city-journal.org/html/15_1_postmodern_war.html

wars they cannot win based on rational calculation.

However, the tides seem to change and the recent insurgency in Iraq shows that in a globalised world traditional factors such as gross national product, research and development capabilities, organisational and management skills become less and less the decisive factor for waging war.¹⁰ For sure as time passes by new styles of war emerge but they often have to coexist with old and almost extinct ones. Probably one of the most striking paradoxes of our age is that

unlike during most of human history the outdated, the poor and the obsolete can defeat strategy that exploits all means advanced technology can offer.

The age of complexity can be understood as transitory period. It seems so that from an era in which the actual use of military force was the central element of statecraft we move towards an era in which both non-military instruments of national power and the non-traditional use of the military force will dominate the statecraft.¹¹

10 Handel, Michael I.: *Clausewitz and the Age of Technology*, in: Handel, Michael I. (ed.): *Clausewitz and Modern Strategy*, Frank Cass, 1986, p. 82-85.

11 Tucker, David: *Fighting Barbarians*, *Parameters*, Summer 1998, pp. 69-72; Foster, Gregory D.: *The Postmodern Military, The Irony of 'Strengthening' Defense*, *Harvard International Review*, Summer 2001, pp. 24-25.

12 Peters, Ralph: *The New Warrior Class*, *Parameters*, Summer 1994, pp. 16-26 (quotation on p. 28); Peters, Ralph: *The Culture of Future Conflict*, *Parameters*, Winter 1995-96, pp. 18-25; Peters, Ralph: *Our New Old Enemies*, *Parameters*, Summer 1999, pp. 22-37 (quotation on p. 22); Pendall, David P. (Maj.): *Effects-Based Operations and the Exercise of National Power*, *Military Review*, January-February 2004, pp. 20-21.

US Air Force personnel prepare an USAF B-2 Spirit aircraft for deployment in support of Operation Iraqi Freedom, 2003

(Photo U.S. Army, M.R. Nixon; source NIMH)

Global Warriors are back

Another reason why complex contingencies are so confusing and difficult to grasp is that unlike in the West many of the world population experience fighting wars and having a warrior-like existence as an increase of social status and recognition. For them the old rules of interstate warfare do not apply. They fight for shadowy and loose organisations that require a tribal-like identity but not any form of citizenship.

During its past also the West witnessed such creatures who could get access to wealth only through wars and had nothing to lose but everything to gain.

Thus conducting complex contingency operations means also experiencing the past, as coming wars will be more spontaneous and undisciplined fought by bands resembling rather gangs than armies.

Furthermore, the conduct of such operations will probably also be influenced by resource scarcity and planetary overcrowding. This environment however, makes it extraordinarily hard to achieve any sort of stra-

tegic or decisive effects aimed at influencing thinking and behaviour. Thus it seems so that at the turn of the 21st century the nearly extinct species of the warrior is back globally *as brutal as ever and distinctly better-armed*. Warriors generally prefer to fight without written and customary rules. Since war provides them with leisure, wealth, recognition and camaraderie they experience the end of fighting as the end of the good times.

Their wars are also interwoven with various moral and religious elements, which often lack temporal and spatial limitations.

A human archetype

Thus we can have the impression that *technologies come and go, but the primitive endures* and the warrior resembles a fundamental human archetype.

They have no stake in peace and see no advantage in status quo. They thrive on disorder and any confrontation with order makes them shrivel.¹²

Al-Qaeda seems to herald this type of new warrior who takes advantage by being dispersed and avoids decisive engagements in traditional terms. The gap is graphically displayed in Iraq where we can witness:

*an increasing disparity between [the] traditional vision of a 'kinetic kill' and the remaining effects to be achieved.*¹³

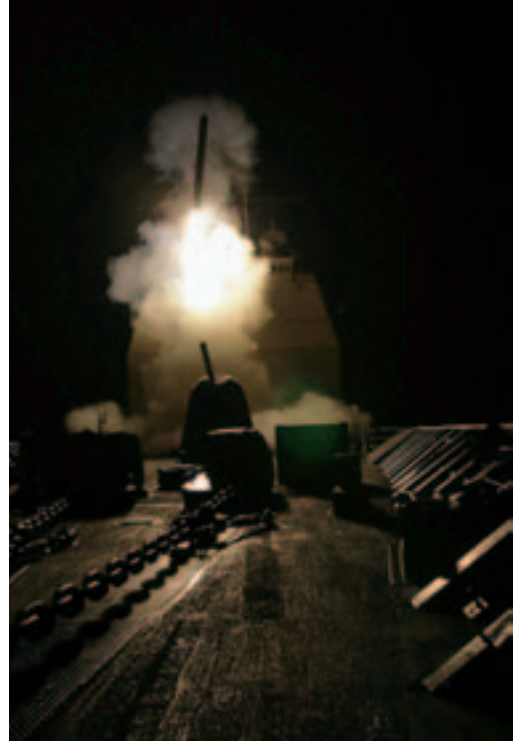
Although the motives and driving factors behind Osama Bin Laden and his followers may reflect the vocabulary and mentality of ages past but the way they wage war seems to be successful against the more powerful forces they oppose. Thus the enemy to defeat will neither have traditional centres of gravity nor the sort of resources that can be destroyed by state-of-the art weaponry.

A grey zone

The conduct of complex contingency operations is often both confusing and paradox as soldiers might experience situations where various fragments of earlier war forms are cobbled together and backed by modern technology. They fall into the grey zone between

A Tomahawk cruise missile is launched from the USS Philippine Sea in a strike against al Qaeda terrorist training camps and military installations of the Taliban regime in Afghanistan, 2001

(Photo U.S. Navy, T. Cosgrove; source NIMH)

war and peace where achieving complete victory even with full spectrum dominance might become scarcely possible. They require a full-time commitment but offer only prospects for a provisional, modest and always fragile form of order and control.

In complex contingencies the relationship between ends and means

might be clear at the strategic level, but they become considerably less clear as specificities emerge and more ambiguous as the range of military problems and options expands.¹⁴

Thus complex contingency operations make it increasingly difficult to link military means with political ends, tactical actions with strategic objectives directly. It is also not always possible to identify, penetrate to and destroy the enemy's very centres of gravity. All these mean that it is inherently difficult to achieve quick and decisive victory in the psychological domain by collapsing the enemy's system from inside-out.

Iraqi Army and U.S. Army soldiers secure a landing zone after departing from a UH-60 Black Hawk helicopter during an assault mission in Iraq near the Syrian border on March, 2006

(Photo U.S. Air Force, A. Allmon; source NIMH)

¹³ Dunlap, Charles J. (Jr.): *21st Century Land Warfare: Four Dangerous Myths*, Parameters, Autumn 1997, pp. 27-37; Chisholm, Donald: *The Risk of Optimism in the Conduct of War*, Parameters, Winter 2003/04, pp. 114-131; Quotation in Read, Robyn: *Effects-Based Airpower for Small Wars*, Air & Space Power Journal, Spring 2005, Internet, accessed 17.08.2005, available from www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj05/spr05/read.html

¹⁴ *A Defining Moment in Marine Corps History*, Interview with Gen. Charles C. Krulak. Internet, accessed 15. 08. 2005, available from www.navyleague.org/seapower/krulak_interview.htm

In fighting warriors information superiority and technological sophistication might be useful enablers but not the ultimate leverage. Without temporal and spatial limitations fighting such enemies can be fleeting from the causality point of view, virtual from the technological point of view, and meaningless from the systemic point of view.

Thus assumed advantages of effects-based operations can mean no advantage at all.

EBO: suitable with identified challenges?

Effects-based operations reflect the general Western attitudes for waging war. Thus war is understood as the exploitation of technological advantage together with the efficient use of scarce resources, where capital can substitute for personnel. Effects-based operations depict war basically as a management activity with a clear cut beginning and a definite end.

As the various strategic theories of the 20th century show military thinkers and enthusiasts alike tried to find a theory of war that would allow quick and easy victories. They searched either for a certain method or a weapon that could control the enemy and at least in theory, they offered promising solutions.

15 Clausewitz, Carl von: *On War*, Wordsworth Classics of World Literature, Wordsworth Editions Limited, 1997, pp. 153-171 and pp. 175-180; Cimbala, Stephen J.: *Clausewitz and Chaos, Friction and Military Policy*, Praeger Publishers, 2001, pp. 199-209 (quotation on p. 209).

16 Watts, Barry D.: *Clausewitzian Friction and the Future War*, McNair Paper 68, Institute for national Strategic Studies, National Defence University, 2004, p. 53 and pp. 79-84; Knox, MacGregor/Murray, Williamson: *The Dynamics of Military Revolution 1300-2050*. Cambridge University Press, 2001, pp. 176-179 (quotation on p. 178).

It is enough to think of Douhet's 'command of the air', Liddel Hart's 'indirect approach', or Warden's 'strategic warfare'. Similar to effects-based operations also their ideas were fed by the desire to get rid of the predominant idea of physical attrition and annihilation. The West understands war more than ever as a rational activity. The example of effects-based operations shows that it is ready to sacrifice the means for the ends, whereas its enemies experience war basically as means without a clear and definite end.

Clausewitz warned of the difference between war on paper and real war. He was also aware of the nature of human mind, which always strives for principles and rules. However, as he argued the endless complexities of war did not allow for oversimplifications. For him war's complexity came not only from physical but also from psychological forces and their effects, which do not obey rules. Thus war involves uncertainty in the form of friction, which is nothing more than the *difference between aspirations and achievements, between expectations and reality*.

Friction however, indicates that confusion and frustration are inherent elements of war.

Regardless whether it appears as simple, compound or complex phenomenon friction will always hinder the formulation of goals and objectives, influence the means and methods, and betray perceptions and expectations.¹⁵

Effects-based operations attempt to exploit the synergy that comes from focusing on effects, exploiting technological prowess and applying analytical skills. Unfortunately, regardless the age mankind lives in and the technology it uses, wars often defy clear and neat ideas elaborated on the strategic level. Waging war is an act that has always been more than

linking means with ends in a simple deductive fashion and detecting obvious causality on the strategic level in form of desired or decisive effects.

War is fought on a spatial and temporal continuum, which is as much a tactical as a strategic process. It is a violent and two sided contest where the outcome is highly contingent. It is also loaded with indirect effects and higher level consequences, which impede most attempts to develop useful analytical models in order to detect causality. Many factors are simultaneously at play in war, which can arise unexpectedly, stay hidden even far after the fighting has ended or remain forever in the dark.

As long as war is dominated by humans who have purposes, frailties, proclivities, interests, pretensions, rivalries and other limitations, friction will remain a significant part of it. Thus war is and remains a gamble where *friction, uncertainty, and confusion [...] are not superficial annoyances to be gradually eliminated* but an integral and dominant part of the game.

The conduct of war has been and will be based to a great extent on guesswork and intuition whatever sophisticated the supporting analytical toolset might ever become.

Friction also reminds us that accuracy in detecting cause and effect relationships based on objectivity, technological wizardry, and scientific analysis are unattainable ideas in war.¹⁶

Consequently, not only the challenges of our turbulent age but also the very concept of friction allow only for a rather low practical ceiling for effects-based operations. ■

'Fighting Peacekeepers'

Gedurende de periode dat generaal-majoor P.C. Cammaert werkzaam was als Militair Adviseur bij de VN heb ik een aantal malen met hem mogen discussiëren over vredesoperaties. Als plaatsvervangend militair adviseur was ik vanuit de Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging in New York vaak betrokken bij discussies over VN-vredesoperaties.

Op de eerste plaats wil ik mijn respect uitspreken voor de wijze waarop de generaal momenteel leiding geeft aan de oostelijke divisie van de VN in Congo. In 2004 heb ik deze regio met een aantal collega's uit andere landen intensief mogen bezoeken en niemand van ons was onder de indruk van de prestatie van de VN-troepen die daar destijds aanwezig waren.

Ongedisciplineerd, bang en betrokken bij seksueel misbruik van de lokale bevolking had de VN weinig respect en het verbaasde ons dan ook ten zeerste dat er door de leiding van MONUC en die van de VN vrijwel geen maatregelen werden getroffen om verbetering in de situatie aan te brengen. Ik hoop dat de generaal met zijn optreden weet te bereiken dat de VN een positieve indruk achterlaat en dat deze regio blijvend naar een veiligere situatie gebracht wordt.

Onvolledig beeld

De generaal geeft in zijn artikel¹ onder meer aan dat het Westen het eigenlijk af laat weten als het gaat om deelname aan VN-vredesoperaties. Deze weergave is op zijn minst niet volledig. Het geven van getallen en dergelijke kan al snel de indruk wekken dat het alleen niet-westerse landen zijn die de zogenaamde kastanjes uit het vuur halen, niets is minder waar.

Tegenwoordig zijn de NAVO en de EU in ruime mate betrokken bij de uitvoering van vredesoperaties en soms, zoals bijvoorbeeld in Afghanistan, voeren zij een operatie uit voor de VN. De benadering dat werken aan vrede alleen meetelt als je dit voor de VN doet, is in mijn ogen nogal naïef. Dat deze benaderingswijze vaak gehanteerd wordt door vertegenwoordigers van de VN en door landen die in grote getale troepen leveren aan de VN is logisch; zij willen graag politiek munt slaan uit deze verkeerde weergave van feiten.

We moeten beseffen dat deze opoffering van niet-westerse landen minder nobel is dan het lijkt. Per militair geeft de VN een financiële vergoeding van ongeveer US \$ 1100 per maand. Landen als India, Pakistan, Nigeria met duizenden troepen in diverse missies financieren met het geld dat zij op deze manier genereren een substantieel deel van hun defensie-uitgaven. Dat veel troepenleverende landen daarbij op de momenten dat zij in de missie op moeten treden ervoor kiezen om de barakken te betrekken totdat de problemen zijn opgelost, verklaart in mijn ogen voor een groot deel het gebrek aan succes in de meeste VN-missies.

Teleurstellende Nederlandse bijdrage

Pogingen van westerse lidstaten om meer bij te dragen aan VN-operaties stuiten vaak op teleurstellingen en helaas moet ik melden dat dat ook het geval was bij de bijdrage die Nederland aan de missie in Liberia heeft geleverd. Zonder ook maar iets af te willen doen aan de professionaliteit van de bemanning van de Rotterdam, heeft het schip maar weinig bij kunnen dragen aan de UNMIL-operatie.

Alhoewel het door de VN als essentieel werd betiteld dat het schip ingezet zou worden, werd door het team van Nederland dat in New York de details over de inzet moest bespreken, ik maakte daar deel van uit, al geconstateerd dat op werkniveau zowel op het VN-hoofdkwartier als op het UNMIL-hoofdkwartier niemand wist wat men met het schip kon doen tijdens de periode van inzet. De inzet zelf heeft dit beeld helaas meer dan bevestigd. Samen met gezeur achteraf over het wel of geen medailles geven aan de bemanning, werd weer eens temeer duidelijk dat

het met de professionaliteit van de VN nog niet veel beter was gesteld dan menig collega al in eerdere confrontaties ervaren had.

Niet nieuw

In het artikel wordt melding gemaakt van het verbeteren van het proces van informatie verzamelen en het analyseren ervan. Oprecht hoop ik dat dit inderdaad het geval is; het zou de kwaliteit van VN-operaties aanzienlijk verbeteren en bovenal ook levens kunnen besparen.

Toch wil ik hierbij aantekenen dat het JMAC-concept al enige tijd bestaat. Tijdens officiële VN-vergaderingen in 2003 werd er door DPKO al melding gemaakt van het feit dat dergelijke elementen in de organisatie van missies opgenomen zouden worden en later werd er zelfs beweerd tijdens officiële briefings van de VN dat dit in MONUC al operationeel was.

Tijdens ons bezoek in 2004 keken wij er dan ook bijzonder naar uit om in MONUC met de mensen van dit centrum van gedachten te wisselen. Helaas moesten wij constateren dat binnen het hoofdkwartier dit centrum niet bestond en dat men bij de leiding van de missie niet eens wist wat het was.

Dollartekens

De zogenaamde 'over the horizon force' is een van de laatste ideeën ontstaan uit de behoefte om escalerende situaties het hoofd te kunnen bieden. Tijdens de vergaderingen die ik heb mogen bijwonen over dit onderwerp was ik uitermate verbaasd over de inhoud van de discussie. De 'verdienende' landen kregen het water in de mond en de dollartekens in de ogen, en gaven aan dat de vergoeding voor dergelijke eenheden hetzelfde zou moeten zijn als tijdens inzet. Ze konden ook melden dat hun regering al bereid was om zoveel troepen als nodig was ter beschikking te stellen.

De vraag aan de VN in welke missies en met welk doel een dergelijke eenheid in het verleden ingezet zou kunnen zijn, is nooit beantwoord en dat roept onmiddellijk de vraag op op grond van welke gedegen analyse men een dergelijke 'over the horizon force' nodig acht. Als men over meer capaciteit wenst te beschikken dan wordt het de hoogste tijd dat er eens zeer

1 P.C. Cammaert en B. Klappe. 'Fighting Peacekeepers. Use of Force and UN Peacekeeping Operations'. In: MS 1 (2006) (jrg. 175) p. 14-21.

kritisch gekeken wordt naar het rendement van de aanwezige troepen in de missies in plaats van oplossingen aan te dragen waarmee alleen maar meer geld is gemoeid.

Dat rendementsverbetering mogelijk is, laat generaal Cammaert met zijn optreden in het Oosten van Congo duidelijk zien. Het punt dat het VN-secretariaat niet beschikt over voldoende professionaliteit om 'over the horizon forces' in te kunnen zetten, blijkt in voldoende mate uit de rest van mijn betoog.

Kwaliteitsimpuls

Ondanks deze kritische kanttekeningen blijf ik van mening dat Nederland meer

zou moeten bijdragen aan VN-operaties. Dat zou beter in verhouding staan met de enorme financiële bijdrage die we leveren maar, veel belangrijker, zou ook een kwaliteitsimpuls aan dergelijke operaties geven. Wel wil ik onderschrijven dat dit niet zomaar moet gebeuren en dat de VN een organisatie blijft die niet de professionaliteit heeft die je mag verwachten om verantwoord leiding te kunnen geven aan complexe vredesoperaties.

Keiharde schriftelijke garanties en eisen aan de inzet van Nederlandse militairen zijn derhalve onontbeerlijk, onverhoopte terugtrekking bij het niet nakomen van afspraken dient vooraf al aangekondigd te worden. Met een bijdrage leveren we dan

wat ons verwacht kan worden, niet wat men graag zou willen.

Niet deelnemen is in mijn ogen een slechtere optie omdat dan de kwaliteit van operaties blijft zoals die nu is.

J.P.C. SCHOUWENAAR
luitenant-kolonel der infanterie

Nawoord

De auteurs gaven de redactie te kennen dat zij niet op deze bijdrage wensen te reageren.

BOEKEN bespreking

'Thunder Run'

Door David Zucchini, New York, 2004
ISBN 08 0214 179 X (paperback)
€ 16,92

Tijdens mijn missie in Bagdad, werd me van de kant van het Nederlandse Instituut voor Militaire Historie (NIMH) dit boek aanbevolen. Het gaat over de aanval op Bagdad in april 2003, beschreven vanuit de optiek van een tankbataljon van de 2 *Brigade (Spartan Brigade)* van 3 *Mechanized Infantry Division*.

Door het onverwacht snelle einde van het grondconflict denken velen dat de verovering van Bagdad relatief gemakkelijk is verlopen. Voordat het regime van Saddam daadwerkelijk viel, is er echter in het regeringscentrum van de stad nog hard gevochten.

Een 'hete' nacht

De titel van het boek staat voor de in Vietnam geboren naam voor een offensieve verkenning. De eerste actie die door ge-

mechaniseerde grondtroepen door Bagdad werd uitgevoerd was zo'n 'Thunder run'. Het oogmerk van de Amerikanen was, naast het vernietigen van zoveel mogelijk vijanden en een beeld scheppen van hun sterkte en optreden, laten zien dat ze in staat waren met hun eenheden dwars door Bagdad te rijden.

Na de eerste succesvolle 'Thunder run' werd besloten tot een tweede dergelijke actie. De twee manoeuvrebataljons die deze actie uitvoerden, hadden relatief snel de regeringsgebouwen in het centrum van Bagdad bezet. Op advies van de brigadecommandant werd toen besloten niet terug te keren naar de uitgangsposities, maar het grondgebied in het centrum te behouden en het voor de nacht in te richten ter verdediging. Dit leidde tot een 'hete' nacht, maar ook tot de definitieve nederlaag van het Saddam-regime.

Het boek is een verslag van een actie die doctrinair zeer in de belangstelling staat: het optreden in verstedelijkt gebied. Vooral de rol van de tank komt aan de orde. Een rol die vooraf niet was gepland. In de *contingency plans* waren het vooral *air assault* en andere lichte infanterie-eenheden die tot taak hadden Bagdad in te nemen. De zwaardere manoeuvre-eenheden zouden stoppen aan de zuidrand van de hoofdstad. Het verloop zou echter anders zijn.

Ervaringen op de werkvloer

De auteur beschrijft niet alleen in grote lijnen het optreden van de divisie en de brigade, maar richt zich vooral op ervaringen op de werkvloer. Diverse tankbemanningen komen aan het woord, evenals personeel van het bevoorradingspeloton dat zonder enige konvoobegeleiding naar voren moest om de noodzakelijke brandstof en munitie aan te voeren.

Ook wordt uitvoerig verslag gedaan van de pantserinfanteriepelotons die een drietal verkeersknooppunten van autowegen in handen moesten houden en van een geniegroep die opdracht had midden in de nacht onder het oog van de vijand een mijnenveld te ruimen.

De *fog of war* komt uiteraard meerdere malen naar voren. Zo is er een tank die verkeerd reed en op een rotonde terechtkwam, waar massa's Irakese militaire vrachtauto's stonden opgesteld.

Wat als een rode draad door het boek loopt, is de verbazing van iedere gevechtssoldaat over het kamikaze-achtige optreden van de Irakese en Syrische tegenstanders. De ene zelfmoordactie na de andere, met voornamelijk personenauto's, werd met ware doodsvrachting uitgevoerd.

Daarnaast bestookten de Irakezen de Amerikaanse (pantser)voertuigen met hon-

derden RPGs. Vooral op deze momenten liet zich de waarde gelden van de zwaar gepantserde middelen.

Het boek levert een schat aan zogenaamde *lessons noted* op. Zo viel bij de eerste 'Thunder run' het ontbreken van artilleriesteun op; bij de tweede actie kwam de brigade daarop terug. Ook het achterwege laten van bereden verkenningen, vanwege de kwetsbaarheid hiervan, was opvallend. De kennis over het optreden van de vijand in aantal en kwaliteit was onder meer hier-

door op de uitvoerende niveaus erg laag, en dat terwijl de Amerikanen de afgelopen jaren miljarden dollars hebben gestoken in de ontwikkeling van digitale systemen en sensoren om de *situational awareness* sterk te verbeteren. Tot mijn verbazing vloog er bijvoorbeeld slechts één *Unmanned Aerial Vehicle* voor de divisie.

Aanbevelenswaardig

Uiteraard moeten deze lessen gerelativeerd worden. Het was 'slechts' de laatste veldslag van het laatste grote conflict. De

volgende confrontatie zal er weer anders uitzien, maar het is zeker de moeite waard kennis te nemen van deze gedetailleerde ervaringen.

Kortom, voor militairen variërend van generaal tot en met onderofficier die op de hoogte willen blijven van de laatste vormen van tactisch optreden, beveel ik dit boek van harte aan.

luitenant-kolonel D. BRONGERS

'Cardington'

Pijler in de ontstaansgeschiedenis van de naoorlogse zelfstandige luchtmacht, door P.J. Huijskens.

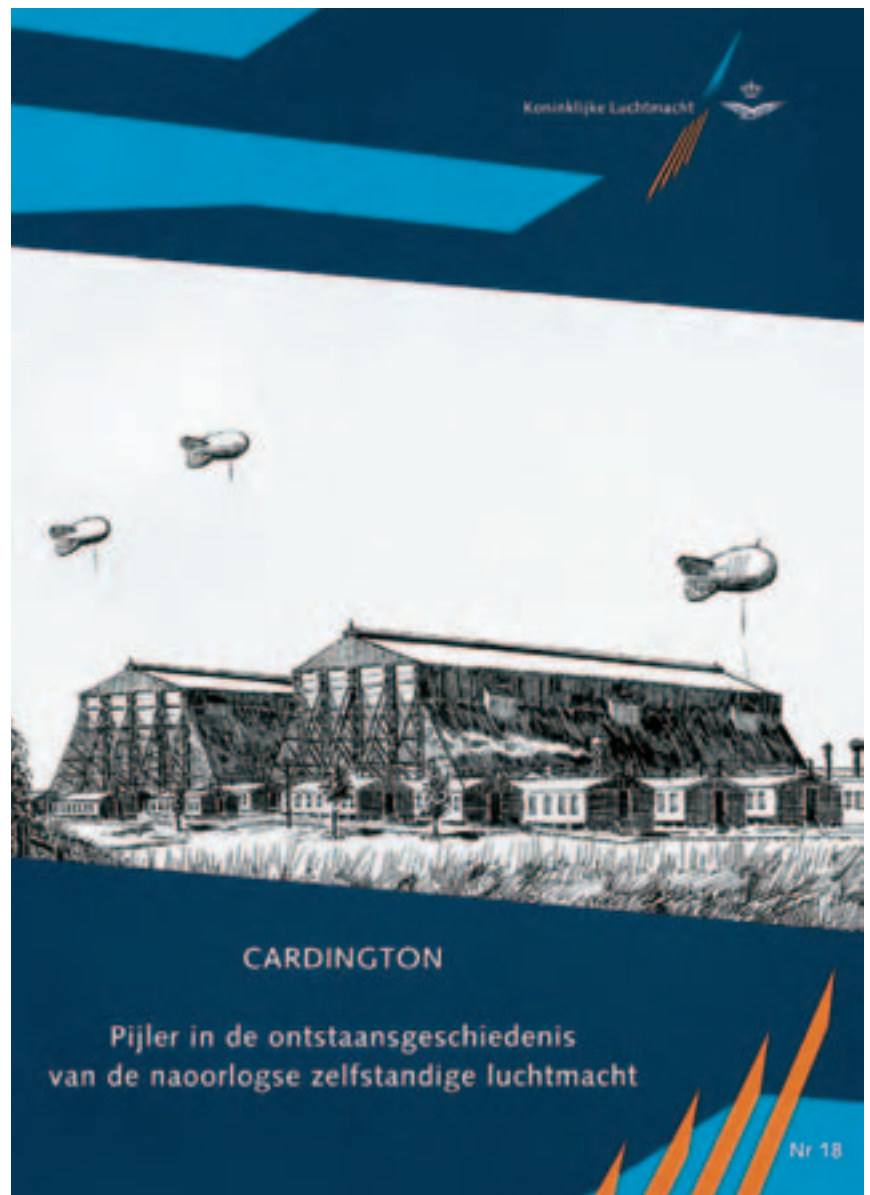
Brochure van de Sectie Luchtmacht-historie, nr. 18, 's-Gravenhage, 2005
ISBN 90 7369 626 7
€ 8,00

Tijdens de Tweede Wereldoorlog begon vanaf 1943 het tij te keren ten gunste van de geallieerden. In Londen maakte de Nederlandse regering in ballingschap plannen voor de wederopbouw van het door het oorlogsgeweld zwaar getroffen Nederland. In dat kader werd ook bekeken hoe de naoorlogse Nederlandse strijdkrachten er uit moesten gaan zien. Al snel bleek dat er in ons land een groot gebrek zou bestaan aan opleidingscapaciteit en dat naar elders zou moeten worden uitgeweken.

Militair personeel

De *Royal Air Force* (RAF) bood de helpende hand. Eén van de plaatsen waar militair personeel bestemd voor de luchtmacht werd opgeleid was Cardington. Een plaats die bij het merendeel van de huidige generatie Nederlanders onbekend is maar die onmiskenbaar een bijzondere plaats inneemt in de geschiedenis van de Nederlandse luchtvaart.

Nadat het zuiden van ons land was bevrijd, meldden zich grote aantallen oorlogsvrijwilligers bij het 'Opkomst-depot Luchtmacht' dat in eerste instantie in Eindhoven werd gevestigd maar na de bevrijding van het noorden op Ypenburg terechtkwam.

‘Recruit Training Centre Cardington’

Het leeuwendeel van deze vrijwilligers vertrok naar het *Recruit Training Centre Cardington* waar zij niet alleen hun militaire opleiding kregen maar waar ook de selectie plaatsvond. Zij die een technische functie bij het grondpersoneel zouden krijgen verbleven een klein half jaar te Cardington om vervolgens hun opleiding voort te zetten bij een andere opleidings-school van de RAF.

De auteur heeft in de brochure op zeer uitgebreide wijze de vele facetten besproken die met Cardington te maken hebben. Feitelijk bestaat het boek uit drie onderwerpen die zijn verdeeld over een vijftien hoofdstukken, namelijk een algemene beschrijving van het einde van de Tweede Wereldoorlog, de organisatorische gang van zaken bij opkomst, opleiding en plaat-

sing, alsmede een aantal flankerende hoofdstukken bijvoorbeeld over de geestelijke verzorging.

Eén van deze hoofdstukken betreft een onderwerp dat tegenwoordig een toenemende levendigheid verschaft aan een boekwerk, namelijk verhalen van de deelnemers zelf, in casu militairen die op Cardington hun opleiding hebben gehad.

Op Cardington is sprake geweest van naar verhouding korte opleidingen voor vele technische richtingen. Echte prominent activiteiten hebben er niet plaatsvonden, redenen waarom aan Cardington in de (luchtmacht-)literatuur naar verhouding weinig aandacht is besteed. Wat dit betreft voortoont dit onderdeel overeenkomsten met de binnen de luchtmacht meer bekende LIMOS.

Foto's

Vastgesteld kan worden dat de auteur met deze brochure er in is geslaagd om een voor velen onbekend deel van de historie van de Koninklijke Luchtmacht op aanschouwelijke wijze voor het voetlicht te brengen. Naast alle beschreven facetten heeft hij verwoede, en geslaagde, pogingen gedaan om bij de vele foto's met cursisten de namen te reconstrueren.

Samenvattend mag ik vaststellen dat deze brochure voor de geïnteresseerde lezer een belangrijke bijdrage levert aan de kennis over de militaire geschiedenis in het algemeen en de Koninklijke Luchtmacht in het bijzonder.

majoor drs. J. FLOOR

Atlas

Atlas van historische vestingwerken in Nederland, deel Zeeland, onder redactie van de studiec commissie van de Stichting Menno van Coehoorn met genmaj b.d. drs. ing. T. de Kruijf als voorzitter. Uitgever: Walburgpers ISBN 90 5730 313 2 € 34,95

In het najaar van 2004, aan de vooravond van de viering van de 60-jarige bevrijding van Zuid-Nederland, verscheen deze atlas als derde in een serie. De delen Noord-Brabant en Limburg waren eerder, door zorg van de Stichting Menno van Coehoorn, in boekvorm uitgebracht. De provincies Overijssel, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland, waren al als mappen uitgegeven.

Het is voor het eerst dat een dergelijk compleet overzicht van de vestingwerken in Zeeland is gepubliceerd. En dat terwijl de provincie, gelegen aan de zuidflank van ons land, vele vestingen, forten, schansen, linies, batterijen en tientallen 'werken' heeft gekend.

Het boek telt 296 pagina's en ziet er zeer verzorgd uit. Bij de biografische gegevens van de auteurs valt op dat er zeer vele deskundigen uit de regio aan dit boek hebben meegewerkt. In drie uitvoerige inleidende

hoofdstukken wordt gedetailleerd beschreven hoe de geografische, de staatkundige, de militaire en de vestingbouwkundige ontwikkelingen zich in Zeeland hebben voltrokken. Voor het laatste hoofdstuk heeft de voorzitter van de studiec commissie, generaal-majoor De Kruijf de pen zelf ter hand genomen en dat zal hij nog enige malen doen. Al bij het lezen van de eerste hoofdstukken vallen de veelvuldige illustraties op.

De 'eilanden' worden afzonderlijk behandeld, maar alle hoofdstukken hebben dezelfde opbouw. Eerst wordt de geschiedenis, zowel staatskundig als geografisch beschreven daarna de militaire ontwikkeling. Vervolgens worden de objecten beschreven, gegroepeerd per gemeente. Ook daarin worden steeds dezelfde aspecten belicht: specifieke gegevens, historische geografie, krijgsgeschiedenis, vestingbouwkundige ontwikkeling en huidige toestand. Bij de specifieke gegevens wordt steevast vermeld: de naam, de locatie, en de functie van het object. Aan het eind van de beschreven werken per gemeente volgt een zeer uitgebreid notenapparaat.

Omdat voor de locatie wordt verwezen naar de genummerde kaartbladen van de topografische dienst, maar ook omdat per hoofdstuk een foto van een topografische kaart is opgenomen waarop de beschreven werken zijn aangegeven, wordt het heel eenvoudig en dus aantrekkelijk gemaakt

om de huidige toestand van de werken ook daadwerkelijk te gaan bezoeken.

En daar nodigt dit boek zeker toe uit. Het is zeer rijk van illustraties voorzien, (oude) kaarten, etsen, foto's en heel veel technische (detail-)tekeningen maken dat de lezer met plezier er uren in doorbrengt. Natuurlijk ontbreekt de verklarende woordenlijst van vestingbouwkundige termen niet.

Ook de jongste geschiedenis van vestingwerken komt in dit boek aan bod en dat is zeer welkom, want in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog is de slag om de Schelde marginaal gedocumenteerd. Nederlandse militairen komen hier niet zo vaak voor een 'battlefield-tour' terwijl de cursisten van het Britse 'Joint Services Command and Staff College' (zeg maar de 'hogere krijgsschool' zich hier wel komen oriënteren. Het is ten slotte wellicht aardig om op te merken dat er thans een 'Stichting Bunkerbehoud' bestaat die zich richt op verdere bescherming en toeristisch-recreatieve ontsluiting van de op Walcheren aanwezige en in dit boek beschreven werken.

Kortom, een zeer verzorgd, compleet en actueel boek, zijn aanschafprijs meer dan waard!

lkol b.d. ing G.J. VAN GELDERE

KVMO Essaywedstrijd 2006

De KVMO nodigt u uit om deel te nemen aan de KVMO Essaywedstrijd 2006 om de **VICE-ADMIRAAL VAN DER MOER-PRIJS**, waaraan een geldbedrag van € 1.000,- is verbonden.

Het thema voor dit jaar is:

'Wie durft er hier nog de leiding te nemen?!'

In de krijgsmacht van vandaag de dag kun je als leidinggevende niet meer op je strepen staan. De strakke hiërarchische lijnen gelden alleen nog tijdens operationele omstandigheden. Daarbuiten, op de staven en kazernes, gaat het om heel andere kwaliteiten. Zeker in deze tijd, want door de vele en ingrijpende reorganisaties en bezuinigingen staan alle tollens los. Er wordt veel van de leiders gevraagd. De goede komen boven drijven, de slechte gaan ten onder.

Maar wat is een goede leider en wat is een slechte? Vragen deze tijden om crisismanagers of om begeleiders? Gaan we voor robuust of voor coachend leiderschap? En kun je leren hoe dat beter kan, wat is daar dan vervolgens voor nodig?

Schrijf een essay (omvang 800-2.400 woorden) waarin u uw visie geeft op de gewenste vorm van leiderschap binnen de krijgsmacht van deze tijd. U mag zich ook beperken tot een krijgsmachtdeel.

Een onafhankelijke jury zal de essays beoordelen op argumentatie, overtuigingskracht en originaliteit.

De KVMO Essaywedstrijd staat open voor *iedereen*, dus voor deelnemers binnen én buiten Defensie.

De sluitingsdatum is 1 juli 2006.

De KVMO verbindt zoals gesteld aan de eerste prijs van deze essaywedstrijd de VADM A. van der Moer-prijs een beloning van € 1.000,-. De tweede prijs bedraagt € 500,- en de derde prijs € 250,-.

Teksten graag aanleveren op diskette of per e-mail:
KVMO Essaywedstrijd
Wassenaarseweg 2b
2596 CH Den Haag
e-mail: marineblad@kvmo.nl (o.v.v. Essaywedstrijd).

Vergeet niet uw naam, adres, telefoonnummer en e-mailadres te vermelden.

'Le Concept

L. Polman

In Afghanistan voegen wij militaire, civiele en politieke elementen samen in het streven naar één doel: het slagen van het internationale ingrijpen. U dacht misschien nog dat die tactiek 'geïntegreerde benadering' heette, maar in Den Haag hebben ze het inmiddels liever over de 'holistische benadering'. De term grijpt om zich heen als het kippengriepvirus. Defensie strooit ermee in folders en brochures ('het CIMIC-concept staat een holistische aanpak voor').

Het ministerie van Ontwikkelings-samenwerking beschrijft in nota's gepassioneerd de noodzaak van een 'holistische houding' in de algehele 'ontwikkelingsbenadering' van Uruzgan; Europarlementariërs hebben gestemd voor een motie die van holisme een 'cruciaal concept' maakt inzake de EU-relatie met Afghanistan en onze eigen Tweede Kamer heeft verklaard zich te verheugen over de 'holistische beperking' van de onveiligheid in 'ons mandaatgebied'.

De NAVO is misschien nog wel het meest door de holistische geest gegrepen: die heeft een Geallieerd Commando voor Transformatie opgericht, dat ook in eventuele missies ná Afghanistan streeft naar een 'holistische benadering voor operationele planningen door militaire reacties te integreren in een bredere, collectieve totaalstrategie'. Het lijkt daar in Brussel de sociale academie wel.

Wie holisme zegt, zegt New Age. New en fris dus? Welnee, eerder ouwe koek. Weet u nog, de jaren zestig? Bewustzijnsverruiming, terug naar de natuur, de diepere lagen in jezelf vinden en vooral: *make love,*

not war. Weg met het kille, rationalistische westerse denken in tegenstellingen en scheidingen. Weg met 'of-of'. De zaken bekijken vanuit de 'heelheid van de schepping', dát is je ware!

Oppervlakkig beschouwd lijkt het holisme het toppunt van verdraagzaamheid. Alles kan en mag, als het maar past in het grote geheel. Maar wie beter kijkt, ziet dat holisme eigenlijk dwingelandij is. De 'holistische benadering' houdt niet op bij het knus samenkruipen van een paar elementjes in Afghanistan. Er zit een streng geloof achter, namelijk dat álles op de wereld in wezen gelijk is en dat wie dat niet ziet, het verkeerd ziet. Die is nog niet verlicht, of leeft nog in lagere sferen, of stelt zich niet open. In feite denken holisten dus langs dezelfde lijnen als streng gereformeerden en islamitische fundamentalisten.

Honderden scholen in Afghanistan moesten de laatste maanden de deuren sluiten onder druk van de Taliban. 'Wie zijn gezondheid in deze wereld en in het hiernamaals liefheeft, gaat niet naar de scholen die gefinancierd worden door de goddelozen,' dreigden de Taliban

du Jour'

in een brief aan ouders en scholieren in de Afghaanse stad Lashkargah. De verketterde 'goddelozen' zijn wij. De Afghanen hebben een andere visie op de heelheid van de schepping dan holisten, zoveel is duidelijk. Maar holisten schuiven die Afghaanse visie op de werkelijkheid opzij. En als islam-deskundigen ons uitleggen dat onze aardigheid in Uruzgan zal worden gezien als zwakte en dat zwakken volgens de islam het verdienen te worden overwonnen, vegen ze dat óók van tafel.

De Afghanen zijn één met ons en dat ze dat zelf niet zien, is omdat ze niet goed kijken. Nog niet, tenminste. In het holisme is alles een kwestie van tijd, dat is nog een peiler onder het holisme. De mens evolueert en weet en begrijpt nu meer dan tweeduizend jaar geleden. Binnenkort zijn we zover ontwikkeld, dat we rijp zijn om het Tijdperk van Aquarius te betreden, waarin de mensheid zich spiritueler, gevoeliger en vreedzamer, kortom, holistischer dan ooit zal tonen.

Ook Afghanen, ja. Die maken net zo goed als holisten deel uit van de schepping en ook hún evolutie naar

Aquarius is onafwendbaar. Vroeger of later zullen de Afghanen zien dat onze hulpvaardigheid hun respect verdient. Dan zullen we hun *hearts and minds* veroverd hebben en houden ze op met scholen plat te branden.

Wat holisten niet willen zien, is dat je holisme nergens anders tegenkomt dan bij ons. Holisme is een westerse modegril. Ach, zoals alle modewinden zal ook het holisme ophouden te waaien. Het zal wegevolueren tot een nieuw *Concept du Jour*, dat is het karma van holisten. En dat ú er nog even mee naar Afghanistan moet, is úw karma.

'Ons' Uruzgan vol yin en yang: hier en daar hoor ik gelukkig nog dissidente geluiden. Tijdens een congres onlangs in Den Haag over de holistische overwinning van de Afghaanse harten en geesten bleef een Nederlandse militair zich koppig tegen het gejuich over holisme verzetten. 'Het enige goede holisme is alcoholisme,' hoorde ik 'm mompelen na iedere vorige spreker. Hij rook de borrel-na-afloop, denk ik.

(Zie ook 'De Keerzijde van het holisme', Reender Kranenborg, *Skepsis*, 1992.)

BERICHT UIT AFRIKA

De 10 van Berlijn en de

commodore E.J. Oliemans*

Mijn vorige 'Tegenwicht' ging over een paar speerpunten van onze CDS. Eén Tegenwicht is onvoldoende om ze alle tien te behandelen. Nu dus een tweede Tegenwicht met als speerpunten ons imago en werken als een team. De aanleiding is iets dat mij enige tijd geleden overkwam. De winter naderde, het weer werd guur en ik was blij dat ik mij na een drukke dag in de eersteklas coupé van de intercity kon neerzetten. Het uurtje treinen naar huis is voor mij een welkome gelegenheid om ongestoord wat (ongeclassificeerde) post door te nemen.

Terwijl ik mijn koffertje aan het uitpakken was, werd mijn aandacht getrokken door drie mannen die luid pratend het middenpad doorwandelden. Ze waren, zo schatte ik in, op weg naar een midweek op de Veluwe: vale spijkerbroek, sportschoenen, windjack en rugzak. Het prototype van de 'backpacker'. Ze vonden een plek op een paar meter van mij vandaan. Aanvankelijk was het rustig en kon ik mij op mijn dagelijkse post concentreren. Na een minuut of tien begon het gezelschap wat luidruchtiger te worden. Maar ik had nog onvoldoende opgevangen om te kunnen beoordelen wat

hun dagelijkse werkzaamheden zouden kunnen zijn.

Het eerste woord dat ik herkende was 'sous-chef'. Ik plaatste ze in de keukenbrigade van een gerenommeerd restaurant. Nieuwsgierig spitste ik mijn oren, want ik ben een liefhebber van een goede maaltijd. Toen ving ik woorden op die mij duidelijk maakte dat het zeker niet om een keukenbrigade ging: afdelingshoofd, kolonel, generaal, directie, investeringen, et cetera. Het ging over Defensie! Dat maakte mij vanzelfsprekend nog nieuwsgieriger.

Omdat het aantal decibellen bleef stijgen, hoefde ik mij vervolgens nauwelijks meer in te spannen om het gesprek te kunnen volgen: 'Ik weet niet waarom die idioten op de defensiestaf zoiets verzinnen'. De spreker doelde hier ongetwijfeld op een paar gerespecteerde collega's die zich inspanden om een delicate zaak tot een oplossing te brengen. 'Als ze hun zin krijgen, kunnen we onze bijdrage aan die operatie wel schudden! In ieder geval zal ik alles in het werk stellen om de zaak tegen te houden!'

Ik had geen idee over welke operatie ze het hadden. Evenmin kon ik raden of de spreker – die veel bijval kreeg – het bij het rechte eind had. Dat is ook

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van commodore E.J. Oliemans en kolonel F. Matser, beide werkzaam bij het Commando Dienstcentra (CDC).

Mijn vorige 'Tegenwicht' ging over een mopperende 'backpackers'

TEGEGENWICHT

niet interessant. Wat wel interessant is, is het beeld dat wordt opgeroepen. Vier mensen in een eersteklas treincoupé die dankzij hun vocale aanwezigheid duidelijk herkenbaar zijn als leidinggevend van Defensie, die zich niet in uniform willen laten zien, maar wel in vakantiekleren. Die zich bovendien over hun collega's zeer negatief uitlaten, met daarbij de indruk achterlatend dat de besluitvorming een goede operatie in de weg staat, omdat er blijkbaar niet goed kan worden samengewerkt.

Die dag heb ik weinig aan de post gedaan in de trein. Waar was ook al weer die eersteklas vergoeding voor? Had dat niet iets te maken met het in uniform rijden? De vraag was even snel mijn hoofd weer uitgeschoten als hij er in was geschoten, want het ging natuurlijk om veel belangrijker zaken. Thuis aan de borrel deed ik mijn relaas. Mijn echtgenote was even ontdaan als ik. Nadat zij er even over had nagedacht, vroeg ze mij wat ik er aan had gedaan. Met grote schaamte moest ik erkennen dat ik er niets aan had gedaan. Dat zou mij geen tweede maal overkomen.

Ik was inmiddels een ervaringsdeskundige geworden en toen bleek mij dat er veel meer treinen moesten rijden

met mopperende backpackers, want twee dagen later had ik weer gezelschap in mij coupé.

Toen het gesprek overduidelijk wederom over Defensie ging, deed ik wat ik mijn echtgenote had beloofd: ik ging over tot actie en schreef op een memovelletje de volgende tekst: 'Ik kan jullie gesprek woordelijk verstaan. Gelukkig ben ik niet van de *Telegraaf*. Anders zou Defensie morgen een slechte start hebben'.

De kleurwisseling van 's mans hoofd en de ijzige stilte die vervolgens ontstond gaf mij de overtuiging dat de boodschap was overgekomen. Ik zal voortaan zelf gesprekken over het werk ook nooit meer in de trein voeren. En ik zal anderen die dat wél doen erop aanspreken. Ik blijf ook in uniform reizen, want ik weet dat als ik mij dan correct gedraag, dit ook bijdraagt tot een goed imago.

Ten slotte wil ik graag de backpackers in het zonnetje zetten die wel bijdragen aan een goed imago van Defensie. Dat zijn de mannen en vrouwen die elke keer weer, in gevechtspak met rugzak, de vliegtuigtrap bestijgen om hun bijdrage te leveren aan een buitenlandse missie: altijd gemotiveerd, betrokken en verstandig. En als een hecht team! ■

Editoriaal – Imago is amigo

In zijn intranetcolumn van 24 maart verzuchtte de Commandant der Strijdkrachten dat hoogtepunten en diepte-punten zich soms in hoog tempo afwisselen. In één week werd de bemanning van een brandend schip gered, berichtte de media over seksuele intimidatie en aanranding aan boord van een marineschip, en over de aanhouding van vijf militairen voor de handel in of het smokkelen van harddrugs. Incidenten zijn al erg genoeg. Maar er is méér: de schade aan het imago van Defensie. Imago en identiteit zijn verschillende zaken en zelden is er sprake van een naadloze overlap tussen beide.

S. Boeke – De onderzeeboot en zijn proliferatie

De vier Nederlandse onderzeeboten van de Walrus-klasse leiden, letterlijk en figuurlijk, een stil bestaan. Inzet, oefeningen en details van operaties worden strikt geheim gehouden voor het publiek. De auteur schetst eerst internationale trends met betrekking tot onderzeeboten. Hij gaat vervolgens in op de bijzondere eigenschappen van dit militaire platform. In zijn slotbeschouwing koppelt hij strategische ontwikkelingen aan de tactische eigenschappen van de onderzeeboot. Onderzeeboten spelen een belangrijke rol bij het zekerstellen van vrije doorvaart.

M.G.D. Rothman en M.W.M. Kitzen – Verder gaan waar Warden ophoudt

Kolonel b.d. John A. Warden III van de Amerikaanse luchtmacht geldt als één van de belangrijkste hedendaagse theoretici van het gebruik van het luchtwapen. De auteurs analyseren zijn publicaties, in het bijzonder zijn artikel *The Enemy as a System* in *Airpower Journal* van 1995. Hierin claimde hij dat zijn theorie gold voor allerlei soorten actoren. Zij onderkennen beperkingen in zijn systeembenadering. Militaire planners moeten zich van de mogelijkheden en beperkingen van zijn theorie bewust zijn. De analyse van de niet-statelijke vijand als systeem zal altijd vanuit politiek-strategisch perspectief moeten gebeuren.

A.C. Tjepkema en C.N.J. Neisingh – Levende schilden en witte vlaggen

In 1990 schreef brigade-generaal J.C.A.C. de Vogel in een lovende bespreking van het toen pas verschenen boek *Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied*, dat er vooral over het afrondende hoofdstuk reacties waren te verwachten. Die woorden zouden profetisch zijn. Terwijl historici van naam de auteurs van het boek steunden, vormde zich een groep van veteranen en sympathisanten rond de veteraan W.D. Jagtenberg. De auteurs kijken met een kritische blik terug op de discussie en stellen tevens hun eigen visie aan de orde.

Z. Jobbágy – ‘Effects-Based Operations and the Age of Complexity’

De auteur geeft een kritische analyse van *Effects-Based Operations* (EBO), een concept voor de inzet van strijdkrachten dat de laatste jaren wereldwijd in opmars is. Hij geeft eerst aan wat EBO is en wat de achterliggende gedachten zijn. Aansluitend analyseert hij de huidige veiligheidssituatie. Daarna gaat hij na of en in hoeverre EBO een oplossing biedt voor de problemen waarmee westerse strijdkrachten te maken hebben bij een inzet. Gegeven deze uitdagingen en het bestaan van frictie acht hij de praktische mogelijkheden van EBO van beperkte waarde.

L. Polman – ‘Le Concept du Jour’

In Afghanistan voegen wij militaire, civiele en politieke elementen samen in het streven naar één doel: het doen slagen van het internationale ingrijpen. U dacht misschien dat dit ‘integrale benadering’ heette, maar in Den Haag hebben ze het inmiddels liever over ‘holistische benadering’. Zelfs de NAVO gebruikt dat begrip. Wie holisme zegt, zegt *New Age*. *New* en fris dus? Welnee, eerder oude koek. Wat holisten niet willen zien, is dat holisme een westerse modegril is.

E.J. Oliemans – De 10 van Berlijn en de mopperende ‘backpackers’

In mijn vorige ‘Tegenwicht’ ging ik in op enkele van de tien speerpunten van onze CDS. Ditmaal gaat het om twee andere: imago, en werken als een team. Onlangs hoorde ik in de trein drie als ‘backpackers’ geklede figuren oren over Defensie; duidelijk leidinggevend uit deze organisatie die kritiek spuiden. Twee dagen later gebeurde het weer. Ik zet graag de echte ‘backpackers’ in het zonnetje; onze militairen in gevechtspak en met een rugzak. Zij werken als een hecht team.

Summaries

Editorial – Image is Amigo

In his column on intranet of March 24, the Commander of the Armed Forces heaved a sigh that highs and lows alternate at high speed. In one week a crew was saved from a burning ship, there were rumours about harassment aboard a naval vessel, and five soldiers were arrested for dealing or smuggling drugs. Incidents are bad. But there is more; damage to the image of Defense. Image and real identity are not the same, neither do they always know a perfect overlap. Actual behaviour and communication should bring the wanted identity and the corresponding image together.

S. Boeke – The Submarine and its Proliferation

The four Dutch submarines of the Walrus-class lead a silent existence, literally and figuratively. Submarine-operations turn on silence, and details of operations are kept secret from the public. The author first discusses international trends concerning submarines. He then presents the particular properties of submarines, making them distinct from other military platforms. Finally he brings together strategic developments and tactical properties. In his view submarines will play an important role in safeguarding free passage at sea.

M.G.D. Rothman and M.W.M. Kitzen – Beyond Warden

At present, Colonel (ret.) John A. Warden III of the United States Air Force counts as one of the most influential theorists on airpower. The authors analyse Warden's publications. They focus on his contribution *The Enemy as a System* published in the *Airpower Journal* in 1995. In this publication Warden claimed that his system approach is applicable to all kind of actors. They analyse and comment this claim. In their view his approach has certain limitations. The lesson for military planners is not only to understand the benefits, but also the limitations. Those planners should always study opponents – other than states – as a system from a political-strategic perspective.

A.C. Tjepkema and C.N.J. Neisingh – Living Shields and White Flags

In 1990 brigadier-general J.C.A.C. de Vogel wrote in an extolling review of *Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied* that comments were to be expected concerning the concluding chapter of this book. Prophetic words! While historians of name supported the authors of the book, a group of veterans and sympathizers gathered around the veteran W.D. Jagtenberg. The authors take a retrospective view of the fifteen years of debate. In their final observations they also present their own judgement.

Z. Jobbágy – Effects-Based Operations and the Age of Complexity

The author presents a critical reflection on Effects-Based Operations (EBO), a fashionable force-employment concept that has gained widespread attention. He first introduces the concept, intended to reach certain goals in spite of all complexity. He then analyzes the current security environment. He finally reflects on the question to what extent EBO suits the challenges of the environment within the Western Armed Forces have to operate. In his view, both the challenges and the very concept of friction allow only for a rather low practical application of EBO.

L. Polman – 'Le Concept du Jour'

In Afghanistan we bring military, civil and political elements together in our aspire to reach the final goal: the success of international intervention. You may think that this tactics is the so-called 'integrated approach'. In The Hague they now prefer what is called the 'holistic approach'. Even NATO uses this term. Who says 'holistic', says New Age. So, new and fresh? No, nothing new. Supporters of holism do not want to see that holism is a Western caprice.

E.J. Oliemans – Berlijn's 'Ten' and the grumbling backpackers

In my last 'Counter-balance' I touched on some of the ten main goals of our Commander of the Armed Forces. This column touches on two others: image and teamwork. The reason? Recently I observed in the train some people, dressed as backpackers, who proved to be leading figures within Defense given the content of their loud and critical conversation. Two days later it happened again. I want to honour our real 'backpackers'; our soldiers in battledress and with a rucksack. They are a team.

KVBK-lezing

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap nodigt leden en belangstellenden uit voor een lezing op **maandag 22 mei 2006** door

minister van Defensie H.G.J. Kamp

over

**militaire inzet bij humanitaire
hulpverlening**

Enorme natuurrampen beheersen het wereldnieuws aan het begin en het eind van 2005. Een zeebeving tweede kerstdag 2004 heeft een verwoestende tsunami tot gevolg waardoor, zo blijkt in de eerste maanden van 2005, zeker 230.000 mensen overlijden in landen rond de Indische Oceaan. Orkaan *Katrina* teisterde New Orleans en omgeving, en in oktober beefde de aarde in Kashmir waardoor zeker 73.000 mensen het leven lieten (de overgrote meerderheid in het Pakistaanse deel van het omstreden gebied) en driemiljoen mensen dakloos werden.

Defensie heeft ervaring met noodhulp. Zo beschikten we over een noodhulpverkenningsteam, oftewel het *Disaster Assistance Response Team* (DART). Het team is tussen 1998 en 2000 vijf keer ingezet bij orkanen in de Nederlandse Antillen en in Honduras (1999) en een keer bij overstromingen in Mozambique (2001). Opheffing van DART betekent overigens niet dat Nederland geen militaire capaciteit meer ter beschikking zal stellen bij internationale rampenbestrijding.

De snelle inzet van de *NATO Response Forces* (NRF) na de orkaan *Katrina* en die van de NRF in Pakistan, waaronder het Nederlandse mobiele hospitaal, laten zien dat Defensie nog steeds klaar staat om desgevraagd snel en effectief hulp te verlenen.

Voorts draagt Defensie bij aan het *Urban Search And Rescue* team (USAR), waaraan overigens ook personeel van brandweer en politie deelneemt. Het team is uitsluitend bedoeld om overlevenden te zoeken onder het puin van ingestorte gebouwen. Het is dus niet bedoeld, noch toegerust, om voor langere tijd hulpverlening te bieden. Het USAR-team is ingezet na de aardbevingen in Marokko (2004) en in Pakistan.

De bijeenkomst wordt gehouden in: **Internationaal Perscentrum Nieuwspoor
Lange Poten 10 – Den Haag**

De zaal is open vanaf 17.30 uur. De lezing begint om 18.00 uur.

Vanwege een beperkt aantal plaatsen gaarne aanmelden tijdens kantooruren op 070-3396197.